

52619

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

KADINLARIN SİYASAL KATILMA DAVRANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç.Dr.Nurettin GÜZ

Hazırlayan
Berrin BALAY

Uygundur
01.07.1996
[Signature]

Ankara-1996

Ö Z E T

Bu çalışma, kadınların siyasal katılma davranışları ve bu davranışları etkileyen aile , cinsiyet, eğitim, çalışma yaşamı ve medya değişkenleri üzerinde odaklaşırken, yöneten-yönetilen ilişkisinde kadın profili oluşturmaya amaçlamaktadır.

Kadınların kurumsal siyasette yetersiz temsil edilmesinin nedenleri irdelenerek, 1980 sonrasında parlamento için genel bir derlemeye gidilmiştir.

Araştırma, 1994 Yerel Seçimlerinde Türkiye genelinde kadın belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri ile Ankara ilinde 100 seçmen yaşındaki kadına uygulanan anket bulgularından oluşmaktadır.

Araştırmanın bulguları şu alt başlıklar altında toplanmaktadır: Yerel yönetimlerde kadın, toplumun temsil kalıbına yakın bir yapı sergilemektedir. Yerel temsilde orta yaşlı ev kadınları yoğunluktadır. Temsilciler, politikayı sürdürmek istemekle birlikte, talip oldukları görevler açısından parlamentoda temsil etme güdöleri düşüktür. Kadın temsilcilerin, çoğunluğu parti örgütünün çeşitli kademelerinde görev yapmalarını yanında kadın ve meslek derneklerinde de etkindirler. Genellikle, kendilerini kadınların temsilcisi olarak değil, toplumun temsilcisi olarak görmektedirler. Meclislerde dile getirdikleri sorunlar bölgeseldir. Sol partilerin kadın adayları teşvik ettikleri , kadın aday sayılarının görece olarak yüksek olduğu saptanmıştır.

Kadın seçmenler politikayla ilgilenmekte, ancak kurumsallaşmış siyasete başka bir deyişle aktif siyasete ilgileri düşüktür. Çocuklarına meslek olarak politikacılığı tercih etmemektedirler. Politikacı prototipi ; erkek , orta yaşlı , iyi eğitilmiş, modern, toplum için çalışan ve dürüst olarak tanımlanmaktadır. Refah Partisi seçmeni daha politize olmuştur. Parti politikası doğrultusunda kadınların üst karar mekanizmalarında bulunmalarının "başbakan olmalarını" uygun olmadığı görüşüne sahiptirler.

Kadın seçmenler oylarını bağımsız olarak kullanmaktadır. Seçmenlerin yarısı siyasi bir partiye üye olma arzusunu taşımaktadır.

Bu genellemelere dayanarak, farklı toplumsal kökenleri ve konumları olan kadınların politikaya bakışları da farklıdır. Kurumsal siyasette etkin olabilenler "seçkin" kadınlardır.

S U M M A R Y

This study is aimed to create a woman's profile in the relationship between executives and their subordinates while focusing on women's political participation behaviours and a series of variables including family , gender, education, professional career and media which effect these behaviours.

Reasons for insufficient representation of women in the institutional politics have been scrutinized and a general compilation of data pertaining to the Turkish parliament after 1980 has been carried out.

The research consists of data obtained from questionnaires completed by female mayors and members of municipal assemblies elected as a result of the local elections held in 1994 as well as 100 women eligible to vote in Ankara.

Findings of research can be classified in the following sub-headings: women in local administrations display a structure close to the representative pattern of the society. Middle -aged and housewives constitute the majority among women who have been elected to serve in local administrations. Although they intend to develop their political careers they have a low motivations they want to assume. A majority of women representatives are also active in women's associations and professional organizations in addition to their positions at various levels of political parties. They generally consider themselves as representatives of the society rather than those of women. Speeches they deliver at assemblies are mainly devoted to regional problems. The findings also indicate that leftist parties encourage woman candidates and therefore the total number of woman candidates are relatively high compared to conservative parties.

Woman electorate, on the other hand, are interested in politics, but stay away from institutionalized politics i.e. active political life. They do not want their children to become politicians. The portrait they draw to describe an ideal politician is that of a middle-aged, modern and honest male who

has received a good education and working for the welfare of the society. Refah Party's electorate, on the other hand, is more politicized. In line with the party's policies women supporters of Refah do not support the idea that women should occupy top positions at higher decision -making organs of the party or become appointed as prime minister.

Women voters cast their votes independently. Almost half of the voters has the desire to become member of a political party.

Based on the above-mentioned generalization women, with different social origins and positions, have diverging views about politics. Those who can be active in the institutionalized politics are "elites".

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
SUMMARY	iii
KISALTMALAR	viii
TABLolar CETVELİ	ix
ŞEKİLLER	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
HAK MÜCADELELERİ TARİHİ VE DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLAR	
I- KADIN HAKLARINA GENEL BAKIŞ.....	8
II- TÜRK KADINININ SİYASAL HAKLARI ELDE EDİŞİ.....	13
III- TÜRKİYE'DE YÖNETİM YAPISI	
A- MERKEZİ YÖNETİM	15
1 - 1877-1923 Dönemi	15
2- 1923 -1961 Dönemi	16
a- 1923-1946 Dönemi	16
b-1946-1961 Dönemi	16
3- 1961-1980 Dönemi	16
4-1983 Sonrası Dönem	17
B- YEREL YÖNETİM	19
1 - Osmanlı İmparatorluğu'nda Yerel Yönetimler Ve Kadın Temsili	19
a-Köy ve Mahalle Yönetimi	19
b-Belediyeler	19
2- Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler Ve Kadın Temsili.....	20
a-Köy Yönetimi	21
b-II Genel Meclisleri	22
c- Belediye Meclisleri	23
IV-DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLAR	
A-KUZEY ÜLKELERİNİN SİYASAL YAŞAMINDA KADIN ...	25
B- LATİN AMERİKA	29

C- DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLARIN 1993 YILI DAĞILIMLARI	29
II. BÖLÜM	
SIYASAL KATILMA	
I-SİYASAL KATILMA TANIMLARI	33
II- KADINLARIN SEÇİMLERE KATILMA EĞİLİMLERİ	38
III- SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	43
A- AİLENİN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ÜZERİNE ETKİSİ	43
B- CİNSİYET VE TOPLUMSALLAŞMA	46
C- KÖY-KENT VE SINIF FARKLILIKLARININ ETKİSİ	48
D- KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ SİYASAL KATILMAYA ETKİSİ	49
III. BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE KADIN	
I- EĞİTİM	
A-EĞİTİM.....	59
B-EĞİTİM VE ÇALIŞMA İLİŞKİSİ	63
II- ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN	66
III-KAMU KESİMİNDE ÇALIŞAN KADIN GÖREVLİLER.....	71
IV- YÖNETİM KONUMLARINDA KADINLAR	76
V- PARLAMENTODA KADIN TEMSİLCİLER	78
A-ADAYLIK	87
B-TÜRKİYE'DE KADIN ADAYLAR	89
VI- YEREL YÖNETİM	
A-YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİL	97
B-BELEDİYE MECLİSLERİNDE KADIN ÜYELER	98
VII- SİYASAL PARTİLERİN KADINLARA YÖNELİK POLİTİKALARI	101
VIII-ULUSLARARASI PLATFORMDA KADIN SORUNU VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	104
IX-MEDYADA KADIN	
A-MEDYADA KADIN İMGESİ	108
B- SİYASAL REKLAMLARDA KADIN İMGELERİ	110
C- BASINDA KADIN POLİTİKACI TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ	113

IV.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE TEMSİLE İLİŞKİN VERİ ÇÖZÜMLEMESİ

I- VERİ ÇÖZÜMLEMESİNİN AMAÇ VE YÖNETİMİNE İLİŞKİN

BİLGİLER	117
A-VERİ ÇÖZÜMLEMESİNİN AMACI	117
B-VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE SINIRLILIKLAR.....	118
C-ARAŞTIRMA BULGULARI	120

II- KADIN BELEDİYE BAŞKANI VE ÜYELERİNE İLİŞKİN

BULGULAR	
A-SOSYO-DEMOĞRAFİK ÖZELLİKLER	120
1)-Yaş	120
2)-Eğitim	120
3)-Meslek	121
B-AKTİF KATILMA	125
1)-Partilerle İlişkiler	125
2)-Sorunlar	128
3)-Politikaya Bakış	129
4)-Politikaya Katılım	129
5)-Evlilik ve Aileye İlişkin Görüşler	130
C-BAŞARI CİNSİYET	131
D-MEDYA VE KATILIM	132
1)-Siyasal Reklamlar	133

III-KADIN BELEDİYE BAŞKANLARINA İLİŞKİN VERİLER..... 134

IV-KADIN SEÇMENLERE İLİŞKİN BULGULAR

A-SOSYO -DEMOĞRAFİK ÖZELLİKLER	135
1)-Yaş	135
2)- Medeni Durum	135
3)- Eğitim	136
4)- Meslek	136
5)- Gelir	137
B-POLİTİKAYA KATILIM	137
1)-Politika ve Cinsiyet	138
2)-Kadın Seçmenlerin Oy Tercihleri	140
3)-Aktif Siyaset (Gladyatör Faaliyetler)	143
4)-Kadınların Politikada Az Temsil Ediliş Nedenleri	144
5)-Politikaya Katılımı Artırma Önerileri	145

C-MEDYA VE KATILIM	145
SONUÇ	150
ÖNERİLER	151
KAYNAKÇA	156
Ek: 1.....	166
Ek: 2	172

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğruiyol Partisi
DPD	: Devlet Personel Dairesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GP	: Güven Partisi
IDP	: İslahatçı Demokrasi Partisi
HP	: Halkçı Parti
İİBK	: İş ve işçi Bulma Kurumu
İP	: İşçi Partisi
KSSGM	: Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Millet Partisi
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
SBP	: Sosyalist Birlik Partisi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
YDP	: Yeniden Doğuş Partisi
YHD	: Yeni Demokrasi Hareketi
YP	: Yeni Parti

TABLOLAR CETVELİ

1-Dünya Parlamentolarında Kadınların 1993 Yılı Dağılımı	30
2-Birey ve Siyasal Sistem İlişkisi	36
3-Siyasal Katılma Pramidi	36
4-İstihdam Edilen Nüfusun İktisadi Faaliyet Kolu	64
5-İstihdam Edilen Nüfusun İşteki Durumu	64
6-Kamu Görevlilerinin Cinsiyet ve Hizmet Alanlarına Göre Dağılımı	71
7-Kadınların Eğitim Durumu ve İş Kollarına Göre Dağılımı	76
8-TBMM'de Kadın Temsilciler	79
9-17.,18.,19. ve 20. Dönem Milletvekillerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	86
10-1961-1995 Döneminde Kadın Adaylar (Milletvekili Genel Seçimi)	90
11-1961-1977 Kadın Adayların Partilere Göre Dağılımı	93
12-Kadın Adayların Meslekleri ve Partiler (1977)	94
13-1983-1995 Kadın Adayların Partilere Göre Dağılımı	95
14-Kadın Adayların Meslekleri ve Partiler (1995)	96
15-1984-1994 Kadın Meclis Üyelerinin Eğitim Durumu	120
16-1984-1994 Kadın Meclis Üyelerinin Meslek Dağılımı	124
17-Meclis Üyelerinin Gelecekte Yüklenmek İstedikleri Görevler	126
18-Kadınların Siyasete İlişkin Görevleri	127
19-Partiler Örgütünde ve Belediye Meclisinde Gündeme Getirilen Sorunlar	128
20-Kadın Başkan ve Meclis Üyelerinin Politikaya Giriş Biçimi	131
21-Belediye Başkanlarının Eğitim, Meslek , Siyasal Parti, İl Dağılımı	134
22-Eğitim Durumu	136
23-Kadın Seçmenlerin Meslek Dağılımları	136
24-Kadınların Partilere Göre Oy Dağılımları	141
25-Seçmenlerin Talip Olduğu Siyasal Görevler	143
26-Kadın Temsilcilerin Meclis ve Yerel Yönetimlerde Az Bulunuş Sebepleri	144

Ş E K İ L L E R

1-Meslek Dağılımları	121
2-Meclis Üyelerinin Bölgelere Göre Dağılımı	123
3-Partilere Göre Üye Dağılımı	125
4-Seçmenlerin Gelir Dağılımı	137

Ö N S Ö Z

Siyaset ve kadın ilişkisinde , iktidarın cinsiyeti erkek olarak tanımlanmaktadır (Akal 1994). Siyasal yaşama bakıldığında kadına yüklenen özel alan "eş, anne olmak"- üretim-yeniden üretim-, erkeğe yüklenen ise kamu alanıdır. Toplumun rol beklentileri doğrultusunda kadın çalışmaların özel alanda sürüdürken toplumsal değişmeyle birlikte, kadın özel alana ilişkin rolünün yanında kamu alanında da yer almaya başlamıştır. Kadının kamu yaşamına görelili olarak geç girişi, toplumsal sosyalizasyon sürecinde etkisiyle ikincil konumda olmuştur. Bu durum kamu alanının tüm aşamalarında yansımaları sürdürür.

Kadınlar açısından belediye seçimlerinde 1934 ve seçme ve seçilme hakkının verildiği 1935 dönemin ayırıcı özelliği bulunmaktadır. Seçmen ve seçilen ilişkisinde kadınların siyasal davranışlarına-hükümetin kararıyla ilgili süreç, siyaset, hükümet kararlarını etkilemeyi amaçlayan veya etkileyen davranış- ilişkin görüşleri alınarak yöneten-yönetilen kadın profili oluşturulmaya çalışılmıştır.

Seçilmiş milletvekili kadınlar üzerinde çalışmalar bulunmakla birlikte, 1980 sonrasında önemli boşluklar görülmüştür. Yerel yönetimlerde görev yapan kadınlara ilişkin sadece DİE istatistiklerinin yorumlandığı ayrıntılı çalışma Doç.Dr.Oya Çitçi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca seçmen -seçilen ilişkisini birlikte ele alması açısından yapılan ilk çalışmadır.

Araştırmada konuya ilişkin tüm kaynaklara ulaşmaya çalışılmış, özellikle 1980 sonrası döneme ışık tutması açısından ayrıca titizlik gösterilmiş, bu ise yorucu bir çabayı zorunlu kılmıştır. Elbette çalışmanın mükemmel olduğunu söylemek olanaksız. Yapılacak eleştiriler yeni çalışmalara yön verecektir.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç.Dr.Oya ÇİTÇİ'ye ve Sayın hocam Doç.Dr.Nurettin GÜZ'e teşekkür ederim.

Berrin BALAY

Ankara-1996

GİRİŞ

Tüm toplumlarda ne tür bir örgütlenme söz konusu olursa olsun kişinin toplumsal olanaklardan en ileri düzeyde ve eşit biçimde yararlanması amaçlanmaktadır. Bu amacın ne kadar gerçekleştirildiği tartışma konusudur. Bu tartışmaya koşut olarak özellikle 1970'li yıllardan bu yana tüm toplum ve kültürlerde, temel bir toplumsal olgu olarak kadın-erkek eşitsizliği üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'de az gelişmişlikten gelen bazı farklılıklara rağmen kadının somut koşulları, kapitalist ülkelerde yürürlükte olan kalıba uygun nitelik taşımaktadır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, kadının yasal hakları açısından önemli bir aşama gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak, evlilik ve miras konularında yapılan düzenlemeler, eşit eğitim hakkının tanınması, seçme ve seçilme haklarının verilmesi, kadınların gerçek durumun değil yasal durumunu belirlediğinden günlük yaşama yansımış bir kadın-erkek eşitliğinden söz etmek olası değildir.

Toplumda her sınıfın kadın ve erkeğin eğitim, çalışma olanakları ve koşulları, biçimsel haklardan yararlanmalarında farklılıklar bulunmaktadır. Burada vurgulanması gereken kadınların ait oldukları toplumsal kategori içinde alt tabakayı oluşturmalarıdır. Toplumdaki geçerli eğitim politikası ve toplumsallaştırma sürecinin sonucu olarak tüm kadınlar öncelikle eş ve anne olarak yetiştirilmektedir. Bu özellik hangi toplumsal sınıftan olursa olsun tüm kadınların ortak çizgisini belirlemektedir. Kadınlar toplumdaki sınıfsal konumları ve ataerkil toplumsallaşma sürecinde cinsel rollerine ilişkin olarak ikilemi yaşamaktadırlar.

Lechner'e göre (1982) "siyasal uygulamalar hükümete, parlamentoya, partilere ve genelde devlete ilişkin uygulamalardır." Erk ve boyun eğme ilişkileri söz konusu olduğunda, bu uygulamalar kamu yaşamını düzenler ve böylelikle sırasında siyasal katılmanın yasal sınırlarını belirler.

Siyasetin, temelde devletten kaynaklanan erk ve kamusal yaşam ile özdeşleştirilmesi bir toplumsal uygulamalar bütünüdür siyasetin dışında

bırakır. Özel ve siyaset dışı olarak nitelendirilir. Bu da, yeniden-üretim, ev işleri, aile içinde çocukların toplumsallaştırılması, cinsellik gibi geleneksel olarak kadına yüklenen toplumsal işlevlere uygulanır. Bu kadınsı işlevler "özel" nitelikli ve "doğal" sayılır. Bunlar siyaset olarak tanımlanmadıkları için de kendiliğinden toplumsal uygulama niteliğini yitirir ve doğa alanına özgü sayılırlar.

Geleneksel siyaset kavramı, siyasetin özellikle erkeğin yararlanacağı bir şey olarak oluşmasına yardım etmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, cinsel rollerin geleneksel bölümü -erkeğin üretici, kadının ise yeniden üretici rolü-, erkekle bütünleşmiş kamu yaşamı ve kadınla bütünleşmiş özel yaşam arasındaki bölünmede yansıtılır. Tarihsel gerçeğe bütünleşmiş olan kamusal işlerdeki erkek egemenliği, kadının siyaset dünyasından dışlanmasında etkin olmaktadır.

İkinci olarak, kamusal işlerin devletçe düzenlenmesi anlamında siyaset, temel olarak toplumsal gelişme konusundaki kamusal tartışmaya erkeklerin katılımına dayalı konularda odaklaşma eğilimindedir. Kadınların katılımının kilit alanı, sanayileşmenin bir ürünü olarak çekirdek ailede merkezleşmiş bulunan, özel yaşam olmuştur ve bu sürmektedir. Bunun ortaya çıkardığı toplumsal, siyaset sorunlar ve göstergeler çok yakın zamanlara kadar kamusal bir konu olmadı. Kuşkusuz bu, oy verme ya da devrimler, kitle hareketleri, grevler, özgürlük hareketleri gibi açıkça siyaset eylemler söz konusu olduğunda kadınların siyaset yaşamda yer almadıkları anlamına gelmez (Akt. Demirci 1988: 4-5).

Bu çalışmada, kadınların siyaset yaşama katılımları ve katılmayı etkileyen değişkenlerin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma aşağıdaki tanımla yön bulur :

"Siyaset katılma, oy vermeyi de içerecek şekilde, kampanyalarda çalışma, siyaset tartışmalara girme, siyaset adamlarıyla ilişki kurma ve benzeri şeklindeki pek çok sayıdaki davranışsal faaliyetler"olarak tanımlandı. (Tokgöz 1979: 14)

"Katılma, vatandaşın siyasal sistem karşısındaki durumunu tutumunu ve davranışlarını" anlatır. Bir başka deyişle "Kişi ile siyasal yönetim arasındaki siyasal ilişkileri gösteren bir kavramdır" (Karamustafaoğlu 1970 : 20). Özbudun ise siyasal katılmayı şöyle tanımlar "vatandaşların merkezi veya yöresel devlet organlarının personelinin yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk-dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleridir" (1975: 4).

Bu tanım daha açıldığında siyasal katılımın şu etkinlikleri içerdiği görülmektedir: Hükümette ve partide mevkii sahibi olma, aday olma, önemli stratejik toplantılara veya siyasi parti toplantılarına katılma, siyasi partide faal üye olma, siyasal kampanyada çalışma için zaman ayırma, siyasal toplantı veya gösteriye katılma; siyasi parti veya adaya para yardımı, siyasal tartışma başlatma, oy verme ve siyasal uyarılara açık olabilme (Tokgöz 1979: 297).

Siyaset ve kadın ilişkisinde siyaset ;

"1-Kural olarak kadının yer almadığı, kurumsallaşmış uygulamalar anlamında kavrandı, 2-Kamu erki için çatışma ve erkeğin egemenlik alanı olarak tanımlandı; 3-Kadın katılımının özgül içeriği engellenerek siyaset devletle özdeş sayıldı" (Ecevit 1990: 351).

Bu tür ilişkinin doğuracağı sonuç, kadınların siyasetin gerisinde bırakılması, kadınların siyasal eylemlerinde erkeksi kalıba dayandırılan siyasal etkinlik kavram ve uygulaması ile örtüşmeyecek yollar ve uygulamalarıdır (Ecevit 1990: 352).

Kadınların daha siyasi olmaları ne demektir? Bu soruya karşılık, akla ilk gelen cevap, kadınların daha bilinçli seçmenler olmaları, siyasal partiler içinde daha aktif çalışmaları, parlamentolara daha çok katılmaları; kısaca kadın politikacıların hem nicel hem de nitel olarak çoğalmaları, hem de daha etkin olabilmeleri, kadın bakış açısını parlamentoya yansıtmaları ve doğrudan öncelikle "kadın sorunları" olmak üzere politikalar üretebilmeleridir.

Kadınların siyasete katılması hem kadın-erkek eşitliğinin bir gereği olarak hem eşitsizlikleri ortadan kaldırmanın ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Ancak çok sayıda kadının siyasal iktidarın kullanımına katkısıyla, kadınların toplumdaki göreceli konumlarında gelişmeye yönelik siyasal bir irade oluşacaktır.

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de kadın erkek eşitsizliğinin en somut biçimde gözlenebildiği alan siyasal yaşamdır. Siyasal ilgiden başlamak üzere siyasal katılımın tüm düzeylerinde kadınların katılımının sınırlılığı bilenen bir gerçektir.

Kadını güç, yetke, siyasal etkinlik gibi kavram ve olgulardan uzak kılan nedir? Bu soruya değişik kuramsal yaklaşımlar değişik yanıtlar vermektedir. Siyasal sosyalleşme kuramına göre, kız ve erkek çocuklar daha çocukken ayrı ilgi alanlarına itilmekte ve bu sosyalleşme süreci içinde erkek karar verici bir rol kazanırken, kadın edilgen, bağımlı ve ikincil bir rol içine girmektedir. İlgisini kamu alanı dışında yani eve yönelten kadının siyasal olaylara ve siyasete ilgi duyması da pek beklenmemektedir (Koray 1991: 204).

Genelde, kişiler arasındaki siyasal katılma farklılıkları, siyasal fırsat yapısındaki, siyasal kaynaklardaki ve siyasal ilgideki farklılıklarla açıklanmaktadır (Çitçi 1992: 21).

Yasal, toplumsal ve siyasal düzenleme ve kuralların bütününden oluşan siyasal fırsat yapısı, bir başka anlatımla siyasal hakların biçimsel olarak elde edilmesi ve kullanılması açısından kadınlar hiçbir koşulda öncelikli ve ayrıcalıklı toplumsal kesimler arasında yer almamışlardır. Siyasal hakların kadınlara göreceli olarak geç tanınmasının bu hakların yaşama geçirilmesinde olumsuz bir etki yarattığından söz edilebilir. Ancak, tek başına bu etmenin tümüyle açıklayıcı olmadığı görülmektedir. Günümüzde, genelde insan haklarına, özelde kadın haklarına ilişkin uluslararası belgelerde kadınların eşit siyasal haklardan yararlanmaları öngörülmüşken, dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun anayasalarında kadınların siyasal hakları güvence altına alınmıştır. Kadınların sınırlı siyasete katılımları genel olarak varlığını her yerde sürdürmektedir. Bu

noktaya siyasal fırsat yapısının belirlenmesi ya da giderek genişlemesi sürecinde, kadınların uzun bir süre kısıtlama nedeni olarak kabul edilmesine ek olarak, kadınların ikincil toplumsal konumlarının pekiştirici etkisinin yanısıra her siyasal toplulukta siyasal katılma kalıpları, toplumda varolan eşitsizlikleri yansıtmaktadır. Siyasal yaşama en fazla katılanlar her koşulda farklı toplumsal eşitsizlik pramitlerinin en üst düzeylerinde yer alanlardır. Siyasal kaynaklar olarak nitelendirilen eğitim, meslek, servet, statü gibi çeşitli ölçütler ele alındığında kadınların ilkece eşitsizlik pramitlerinin tabanında yoğunlaştıkları görülmektedir. Kadınlar eğitim olanaklarından daha az yararlanabilmekte, bunlara koşul olarak gelir ve statü pramitlerinin üst düzeylerinde yer alamamaktadırlar. Bu çerçevede, tüm toplumsal eşitsizlikler pramitlerin katlanarak yansıdığı siyasal katılma pramidinin her düzeyinde kadınların sınırlı varlığı genel bir kalıp olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasal ilgi ya da güdüye gelince, varolan tüm araştırmalar bu konuda cinsler arasındaki farklılığı belgelemektedir. Siyasal ilgi ve güdünün varlığı, siyasal fırsat yapısı içinde yer almanın ve siyasal kaynaklara sahip olmanın ötesinde, kişilerin siyasal açıdan etkili olabileceklerine, birşeyleri kendi adlarına değiştirebileceklerine inanmalarına bağlıdır.

Siyasal katılmanın siyasal partiler bağlamında gerçekleştiği günümüzde, kadınların siyasal partilere üyeliği özel bir önem taşımaktadır. Kadınların siyasal partiler içinde örgütlenmeleri ve çalışmaları açısından önemle üzerinde durulması gereken 12 Eylül 1980 sonrasında Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası ile Siyasal Partilerin gençlik kollarının yanısıra kadın kollarını da kurmalarının yasaklanmasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1945 yılında kurmaya başladığı kadın kolları diğer partiler tarafından da benimsenmiş ve 12 Eylül 1980'ne kadar varlığını sürdürmüştür. Kadın kollarının siyasetle bütünleşme ve kadın nüfusu siyasal etkinliklere çekme açısından yararlı olduğu kesindir.

Siyasal katılım türleri genel olarak ikiye ayrılmaktadır: Bireysel siyasal katılım ve toplumsal siyasal katılım. Bireysel siyasal katılım, genel olarak vatandaşlık görevleri arasında sayılan, ve hiç bir ikili insan ilişkisini gerektirmeyen, yalnız olarak yapılabilen siyasal katılım türüdür ki, en

belirgin örneği oy verme davranışdır. Oyun özellikle gizli olması prensibi bu davranışın bireyselliğini korumakta ve kolaylaştırmaktadır. Toplumsal siyasal katılım ise; bunun tersine açıkça insan ilişkisi grup davranışı ve sosyal faaliyet gerektirir şekilde yapılmaktadır. Bir siyasi partiye üye olmak, bir pozisyona aday olmak gibi. Bu iki tür siyasi faaliyeti etkileyen sorunlar ayrı olduğu gibi iki tür siyasi katılımı kadınların aldıkları roller ve katılım biçimleri de farklıdır.

Birinci tür siyasal davranış, yani bireysel siyasal davranış, objektif faktörler olarak nitelediğimiz özelliklerden etkilenmeye müsaittir. Örneğin bu tür davranış sosyo-ekonomik statü, din, ırk ve etnik farklılıklar, eğitim olanakları büyük ölçüde belirlemektedir. Cinsiyet bu objektif statülerden biridir ve diğerleri gibi etkili olmakta, ama oransal etkisi duruma göre değişmektedir. İkinci tür davranış ise, tanımsal olarak bir etkileşim ve grup hareketi gerektirdiği için niteliği farklıdır (Ayata 1993: 293-294).

Bu çalışmada seçmen ve seçilen kadınların, siyasal katılma davranışları olarak tanımladığımız oy verme, fikrini söyleme, bir pozisyona aday olma gibi çeşitli düzeylerde siyasete katılmalarına ilişkin görüşleri alınarak Türkiye genelinde bir çerçeveye oturtmak amaçlanmaktadır. Kadın seçmen profilinin yanısıra, özellikle seçilen kadın profili çizilmeye çalışılarak temelde kadının siyasete katılımı ve etkin katılımı üzerinde durularak, seçmen ve seçilen kadının siyasete özelde kurumsal siyasete ilişkin görüşleri saptanacaktır. Bu amaçla, öncelikle konuya ilişkin literatür taraması yapılarak, seçilmiş ve seçmen kadınlara yönelik iki çeşit anket geliştirilmiştir. Seçmen kadınlara görüşme yönetimiyle uygulanan anket, seçilmiş kadınlara posta, fax yoluya ulaştırılmıştır. Veriler bilgisayar ortamında SPSS programında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde Türkiye'de kadınların siyasal haklarını elde edişine genel bir bakış getirilerek kadınların siyasal haklarını ve tüm yaşam çizgilerini etkileyen eğitim ve çalışma yaşamı ile, dünya parlamentolarında kadın ve Türkiye'de merkezi ve yerel yönetim yapısıyla birlikte seçim sistemine ilişkin bilgiler yer alacaktır.

İkinci bölüm siyasal katılmaya getirilen tanımlar, kadınların siyasal katılma eğilimleri ve siyasal katılmayı etkileyen faktörlerden oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde genel olarak Türkiye'de kadın profili çizilecektir. Parlamentoda ve yerel yönetimlerde görev yapan kadınlara ilişkin bir değerlendirme yer alacaktır. Kadınların adaylıktan başlamak üzere geçirdikleri evrim ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca çalışmamız sırasında eksikliğini gördüğüm 1977'den sonra parlamentoda yer alan ve aday olan kadınlara ilişkin veriler de bu bölümde derlenmiştir. Medyanın 1980'lerden sonra özellikle siyasal kampanyalar ve kamuoyu yoklamaları nedeniyle gündem değiştirici etkisi dikkate alınarak medyada kadın imgesi de bu bölümde yer alacaktır.

Dördüncü bölümde Cumhuriyet dönemiyle seçme ve seçilme hakkından yararlanan seçmen ve seçilen (Milletvekili, İl Genel Meclisi Üyesi, Belediye Başkanı, Belediye Meclisi Üyesi) kadınların siyasete ilişkin görüşlerinin alındığı araştırmanın bulguları sunulacaktır. Çalışma sonuç ve bulguların genel bir değerlendirmesi ile sona erecektir.

I. B Ö L Ü M

HAK MÜCADELELERİ TARİHİ VE DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLAR

I- KADIN HAKLARINA GENEL BAKIŞ

İslamiyetin kabulünden önce göçebe olan Türk topluluklarında kadınların, toplumsal yaşantının dışında tutulmadığı, tek karılı evlilik kuralının geçerli olduğu aile içerisinde kadının kocasıyla eşit haklara sahip bulunduğu; göçebeliğin gerektirdiği, ata binme, savaşa katılma ve siyasal kararların alınmasına katılma haklarından yararlandığı birçok tarihçi ve etnolog tarafından saptanmış durumdadır.

Bazı görüşlere göre islamlığın kabulünden sonra da aşiret geleneklerinin devam ettiği ve İslam Dini'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamalarında, kadını toplum yaşantısı dışında tutacak biçimde yorumlandığı savunulmakta; Osmanlı toplumunda kadının "harem" kapatılarak toplum yaşantısı dışına itilmesinin İstanbul'un alınışından sonra Osmanlıların kölecî Bizans devlet yapısından etkilenmesiyle başladığı savunulmaktadır (Tekeli 1982: 193).

16. yüzyıldan itibaren teokratik bir devlet yapısına bürünen Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıflar, saray ve ulema, şeriatı daima kadınların toplum yaşantısı dışında tutulmalarını sağlayacak biçimde yorumlamışlardır.

Osmanlı Devletinde yönetici sınıflar ile, asıl üretici olarak çalışan sınıflar arasında kadınların sosyal yaşantıya katılımı arasında farklar bulunmaktadır. Yönetici sınıfların yaşadığı kentlerde ve özellikle başkent İstanbul'da yönetici sınıflara mensup kadınlar hareme kapatılıp sadece çocuk doğurma ve yetiştirme "evcil kölelik"le görevlendirilirken; asıl üretimin yapıldığı kırsal alanda kadın üretim sürecinin dışına hiçbir zaman çıkmamış "ailece" işlenen toprakta çalışmaya devam etmiştir. Kentlerde bile halk sınıfları arasında kadınların çalışma hayatına girdikleri, bu mesleklerin

uygulamasını kadınlara yasaklayan fermanlardan anlaşılmaktadır (Tekeli 1982:194).

Kanuni Sultan Süleyman ve III.Selim dönemlerinde halk sınıfından kimi kadınların çalışma yaşamına girdikleri, kadınların pratik hekimlik yaptıkları bilinmektedir. Yine bu dönemde evden eve dolaşan bohçacı kadınlar "Çalışan kadın" sayılmaktadır.

Kanuni döneminden sonraki padişah fermanları şeyhülislam fetvalarını genellikle kadınların giyimleri ve toplum yaşamına katılmalarına ilişkin sınırlayıcı kuralların yanı sıra, III.Osman döneminde kadınların haftada dört gün evlerinden dışarı çıkabilecekleri, IV. Mustafa döneminde ise hiç evden çıkmayacakları kuralları yer almıştır (Çitçi 1982: 82-83).

Tanzimat dönemiyle birlikte direkt olarak görülmesi de kadın haklarının savunulmasına ilişkin ilımlı düzenlemeler yapılmıştır. 1856 Arazi Kanunu "kız evlatların babalarından kalan topraklar üzerinde erkek kardeşler gibi veraset hakkına sahip olmalarını" tanımakta, kölelik ve cariyelik kaldırılmakta, kadınlara sınırlı da olsa eğitimden yararlanma olanağı tanınmakta ve kılık kıyafet, sokağa çıkma gibi fermanlarla düzenlenen sosyal yaşantıda görece bir hoşgörü hakim olmaya başlamaktadır (Tekeli 1982: 196). Ancak, 1889 yılında II.Abdülhamit 'in kadınların yaşmak ve ferace giymelerini yasaklayan fermanının sonucunda Osmanlı kadınlarının sokak kıyafeti kara çarşaf olmuştur (Abadan-Unat 1982:9).

Türk kamu yönetiminde kadınların çalışmasına ilişkin ilk girişim 1842 yılından sonra ebe ve hemşire uygulamasıyla başlanmış, ilk kadın öğretmen 1873'te, ilk kadın okul yöneticisi 1883'te atanmıştır (DPT Raporu 1994: 59).

1908' de II. Meşrutiyetin ilanı , sosyal hayata katılma, çalışma hayatına girme ve yüksek öğrenime girmek gibi yeni istekler büyük şehirde yaşayan ve yukarı sınıfa mensup kadınların kendi hak mücadelelerinde etkin olmaları diğer dönemlerden önemli bir fark göstermektedir. Bu dönemde kadınların çıkardıkları dergi ve gazeteler çoğalmış, kadınlar pekçok

dernekte faaliyet göstermiş, eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmaya başlamış, hatta siyasal partilerde etkin olmuşlardır (Tekeli 1982: 198). 1908'i izleyen yıllarda Tefeyyüz, Cemiyeti Hayriye-i Nisvan-ı Osmaniye, Müdaafı Hukuku Nisvan gibi kadın derneklerinin kurulduğu görülmektedir (Çitçi 1982: 86). 1913'te Türk Ocağı kadınlara özgü konferanslar düzenlemeye başlamıştır (Abadan-Unat 1982:10).

Tanzimat dönemiyle işçi kadınların ortaya çıktığı görülmektedir. Kadın ve çocuk emeği ucuz ve elverişli olduğundan 1840'larda özellikle dokuma, işlemecilik ve halıcılık fabrikalarında yoğun olarak bulunmaktadır (Çitçi 1982: 86).

Kadınların yaygın bir biçimde çalışma hayatına girmeleri Balkan Savaşı, daha sonra I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında erkeklerin cepheye gönderilmeleri üzerine ortaya çıkan ekonomik koşullar nedeniyle meydana gelmiştir. Kadın işgücünü teşvik amacıyla İslam Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti ve Amele Taburu gibi dernekler kurulmuştur (Tekeli 1982a :378).

1919'da kadınların üyesi oldukları derneklerin sayısı ondokuzu bulmaktadır. Bunların arasında Hilal-i Ahmer ve Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Derneği (Tekeli 1982: 199) 1913'te Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi gibi (Doğramacı 1982: 86) hayır dernekleri, ülke sorunlarına çözüm bulmaya amaçlayan Ma'mulat-ı Dahiliyye İstihlak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kendi ideolojisi doğrultusunda kurduğu İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti (Çakır 1993: 56) Muallimler Cemiyeti gibi meslek örgütleri ve Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti (Osmanlı kadınının Hukukunu Savunma Derneği) (Çakır 1993: 57), 1919'da Halide Edip Adıvar'ın kurduğu Teal-i Nisvan ve 1918'de İnas Darülfünun'un önyak olmasıyla kurulan Asri Kadın Cemiyeti gibi feminist dernekleri bulunmaktadır. Bu derneklerin çoğu süreklilik gösteremeyen derneklerdir. Özellikle Milli İstihlak Kadın Derneği ve Türk Ocağı gibi dernekler hem kadın sorunlarını hem de kadınların toplumun ideolojik ve siyasal seçişlerini ilgilendiren alanlarda söz sahibi olmaları açısından ilginçtir (Tekeli 1982: 199).

Aynı dönemde eğitim alanında da kadınlar bazı yeni haklar elde etmiştir. Abdülhamit döneminde ancak il merkezlerinde bulunan rüştiyeler 1913'te altı yıllık kız "iptidaileri" ilkokullara çevirilerek kasabalara doğru yayılmış, 1922'de kızlar için ilk lise (idadi) açılmıştır. 1917-18'de İstanbul'da dört kız lisesi bulunmaktadır. 1914 yılında ise, ilk önce kadınlar için konferanslar şeklinde başlayan yüksek öğrenim, 1915 yılında İnans Darülfünde kadınlar yüksek öğrenime kabul edilmiştir (Tekeli 1982: 200).

Bu dönemde yayın hayatına giren, kadınların çıkardığı ve kadınlara ulaşmayı amaçlayan gazetelerin sayısı da sınırlıdır. Şükufezar, sahibi kadın olan ve yazı kadrosunun tümüyle kadınların oluşturduğu ilk kadın dergisidir. 1888 yılında Mürüvvet dergisi, 1894'de yayınlanan Parça Bohçası, 1895 yılında Hanımlara Mahsus Gazete yayın hayatına girmiştir¹. 1895'te haftada bir çıkan Malumat mecmuasının eki olarak Hanımlara Mahsus Malumat, 1906'da Kırım'da çıkan Alem-i Nisvan Kafkasya'da yaşayan müslüman kadınlara yönelik dergiler arasındadır (Çakır 1993: 26-32). 1908'de yayınlanmaya başlayan Demet, Mehasin², Kadın, 1913'ten itibaren Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyetinin organları olarak çıkmaya başlayan Kadınlar Dünyası (Tekeli 1982: 201), Kadın Duygusu, Kadın Alemi ve Kadınlık 1913, 1918 yılında Kadın Hayatı yayın hayatına giren gazetelerdir (Doğramacı 1982: 86). II.Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar kısa ömürlü de olsa pek çok kadın dergisi yayın hayatına girmiştir: Muhusavver, Kadın, Kadın (İstanbul), Erkekler Dünyası, Güzel Prenses, Sinayet, Seyyale³, Hanımlar Alemi, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Türk Kadını, Genç Kadın, İnci, Diyane⁴, Kadınlar Saltanatı, Hanım, Ev Hocası, Süs, Firuze (Çakır 1993:37).

II. Meşrutiyet döneminde dergi ve derneklerde aktif rol oynayan kadınlar, bağımsızlık savaşı sonrasında siyasal amaçlı bir parti kurmuştur. Süs dergisinde yer alan bir haberle 15 Haziran 1923 tarihinde "Darülfünun'da Kadınlar Şûrası İctimaiyyesi'nde Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğu ve başkanlığa Nezihe Muhiddin'in seçildiği" duyurulmuştur. Partinin amacı; kadının sosyal, iktisadi ve siyasi alanlarda haklarının gelişmesini sağlamaktır. Partinin yasal geçerlilik kazanması için vilayetten izin alması gerekmekteydi. Ancak partinin kuruluşu yasal engele takıldı (Nisan 1923'te kabul edilen Seçim Kanunu da 1909'dakinden farklı

olmadığından, "Her erkek Türk seçme ve seçilme hakkına sahipti". Bu anlayış 1924 Anayasası'nda da yer aldı). Daha sonra parti programından tüm siyasi içerikli maddeler çıkarılarak, 5 Şubat 1924'te Türk Kadınlar Birliği kuruldu (Çakır 1991: 137, Çakır 1993: 75-76)

1920'de Ankara'da kurulan ilk Meclis, 2. Meşrutiyet döneminde kadın sorunlarına katılan aydın çevrelerin bir devamı gibidir. Türkiye'de ilk kadın doktor Safiye Ali'dir. Kızların tıp fakültesine kabulü 1922, hukuk fakültesine ise 1921 yılında olmuştur. Ancak doktorların çalışmaları özel izne tabi tutulmuştur. 1930 yılında Sağlık Bakanlığı'nda görev alabilmişlerdir (Mutlu:1967:20).

Birinci Dünya Savaşı'nda bütün savaşa katılan toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de erkeklerin cepheye sevkıyla boşalan memuriyetlere, posthanelere, hastabakıcı olarak hastanelere ve orduya kadınların alınmasına yol açmıştır. Kadınların çalışma hayatına girişi salt büyük kentleri etkileyen bir oluşum olarak kalmamış özellikle "amele taburu" aracılığıyla, Anadolu merkezlerinde kadınlar savaş için bir çeşit seferber edilmiştir (Tekeli 1982: 199).

1915 de Osmanlı Ticaret Nezareti'nde kadınlar için bir çeşit "mecburi hizmet" kanunu kabul edilmiş; yalnız Urfa'da kurulan yeni fabrikada 1000 kadın işçi çalıştırılmaya başlamıştır. İzmir, Sivas, Ankara, Konya bölgelerinde 1280 halı tezgahında 4780 kadın çalışmaktadır (Abadan -Unat 1982:11). 1916 yılında yeniden faaliyete geçen İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyeti'nin ilk kuruluşunda 15 olan kadın çalışan sayısı 200'e yükselmiştir. Bu kadınlar İstanbul'un değişik yerlerinde Terzi atölyeleri bulunan ustalardı ve savaşa asker çamaşırı yetiştirmek için faaliyete geçmişlerdi. Aynı yıl İstanbul'da Naciye Sultan ve Enver Paşa'nın önderliğinde kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi "kadınların namuslu şekilde çalışarak geçimlerini sağlamaya alıştırarak korumak ve dolayısıyla düşünce emek ve ekonominin kadınlarımız arasında yaygınlaşmasını sağlamak" amacını güdüyor ve İstanbul'da üç ayrı bölgede bir veya birkaç Darünnisa kurulmasını öngörüyordu. Bu dönemde; Kadın işçiler için özel yatakhaneler, işgünün 15 saat olması, yılda bir ay ücretli izin verilmesi gibi son derece önemli sosyal haklar gündeme gelmiştir (Tekeli 1982: 200).

Savaş sonrasında kadınlar yerlerini erkeklere bırakmaya başlamıştır.

II-TÜRK KADININ SİYASAL HAKLARI ELDE EDİŞİ

Türk kadın haklarının, dolayısıyla Türk kadınının toplumsal konumunun, biçim ve öz değiştirmesi önemli çelişkilerle doludur.

Türkiye'de kadının siyasal hak mücadelesini biçimlendiren temel toplumsal süreç "çağdaşlaşma" veya "batılılaşma" sürecidir.

Kurtuluş Savaşı ise, kadınların ekonomik hayata fiilen girmelerinin ötesinde kitlesel bir biçimde politik mücadeleye de katıldıkları bir dönemdir.

1917 Aile Nizamnamesine göre; kızlar için 9, erkekler için 10 yaşında evlenmeleri uygun görmüş, çok karıllık durumu da korunmuştur. Bunun yanı sıra kadınlara belli koşullar altında boşanma hakkı tanınırken, erkeklere karılarını kayıtsız şartsız boşama hakkı tanımıştır.

Türkiye'yi dünya kamuoyuna "medenî bir görünüm" altında tanıtmak isteyen Atatürk, kamu hayatında göze çarpan cinsler arası eşitsizliği ortadan kaldıracak girişimleri destekledi. Bu anlamda atılan ilginç bir adım İstanbul polis müdürünün kamu taşıtlarında erkek ve kadın yolcular arasındaki perdeleri kaldırma kararıdır.

Kamu hayatını kökten değiştiren yasalar, Halifeliğin kaldırılması ve Tevhidi Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924'te kabul edilmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile tüm din ve azınlık okulları birleştirilmiş bir denetime bağlanarak, iki cinsin eşit öğrenim olanaklarından yararlanmaları sağlanmıştır.

4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu çok karıllığı yasa dışı ilan etti, taraflara eşit boşanma hakkı tanıdı. Çocukların gözetimi ana babanın her ikisine verildi (Mad.262). Evlenmelerin geçerli olabilmesi için gelinin huzurunda yapılması şartı konuldu. Böylece vekalet yolu ile nikah kıyma geçersiz kılındı. Tanıklık konusunda cinsler arasında eşitlik ilkesi kabul edildi. Evlenme yaşı erkekler için 18, kadınlar için 17, 1938'de yapılan değişiklikle erkekler için 17, kadınlar için 15 özel durumlara göre

yaş haddi erkekler için 15, kadınlar içinse 14 olarak belirlendi (mad.85) (Abadan-Unat 1982: 14-15).

Kadınların siyasal haklarını kazanışları iki aşamada gerçekleşti. İlk aşamada kadınlar belediye seçimlerinde seçme ve seçilme haklarını elde ettiler 1930. Siyasal haklarını, genel seçimlerde kullanabilmek için dört yıl daha beklemeleri gerekti. Kadınlar, 5 Aralık 1934'te seçme ve seçilme hakkına kavuşmanın ötesinde, Atatürk kadınları aktif bir biçimde katılmaya teşvik etmiştir. Bu dönemde meclise seçilen kadın parlamenterlerin sayısı, o yıllarda batılı demokrasilerin hiçbirinde erişilmeyen bir düzeye ulaşmıştır.

Türkiye'de kadınların siyasal hakları yeni rejimin niteliklerini simgelemek bakımından kritik bir rol oynayan stratejik bir araç olarak görülmektedir. Kadın hakları tanınırken bir yandan Türkiye'deki siyasal rejimin "demokratikleşmekte" olduğu vurgulanıyordu (Tekeli 1982: 381-382). Taşkıran, politik hakların gündeme gelmesinde Türk Kadınlar Birliği'nin baskısı ve kamuoyu yaratma çabalarının etkisi üzerinde yoğunlaşırken, İnan, Atatürk'ün yakın çevresinin kadının politika dışında tutulması ile sivil yaşamda demokrasi kurallarının işletilmesinde farklılık yaratacağının etkisinden söz etmektedir (Abadan -Unat 1986: 27). Tekeli ise ; Atatürk'ün o zamanki, diğer faşist hareket liderlerinden farklı olma arzusundan kaynaklandığını belirtiyordu (1981: 297; 1982: 212-215).

5 Aralık 1934'te İsmet İnönü ve 191 delege tarafından verilen öneri de, 22 yaşını geçmiş olan her Türk vatandaşına seçimlerde oy kullanma hakkı verildi.

Kadınlar ilk kez 1933 belediye seçimlerinde oy verecek ve İstanbul başta olmak üzere belediye meclislerine ve muhtarlıklara kadınlar da seçilecektir (Tekeli 1982: 215).

Belirtmek gerekir ki, bu politik hakların elde edilmesinde kadınlar hiçbir gerçek mücadele vermediklerinden, erkek egemen toplumun kadınlara sunduğu bir hak olarak ortaya koyduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin reformcuları için, kadın hakları bir son ya da sonuç değil bir araçtır (Arat 1983: 52).

Cumhuriyet Döneminde dikkati çeken bir çaba ise; 1972 yılında kurulan Türkiye Ulusal Kadın Partisi (TUKP)'dir. Bu örgütlenme hem ülkemiz hem de dünya için ilk örneği oluşturur. Parti bugünde çözülemeyen kadının ikincil konumundan kurtarılışını amaç edinir. 1977'de genel seçimlere katılma şansını elde eden parti, 12 Eylül 1980 askeri harekatiyle kapatılıyor (Melodi 1996:1)

III- TÜRKİYE'DE YÖNETİM YAPISI

A- MERKEZİ YÖNETİM

Türkiye'de kamu işleri devlet ve yerel yönetimler arasında bölüşülür. Ulusal nitelikte olanlar devletçe, yerel nitelikte olanlar yerel yönetimlerce yürütülür. Devlet yönetimini yürüten ise parlamentodur.

Türkiye'de seçim sistemleri sürekli değişen ve tartışılan bir konumda sürekli gündemde kalmaktadır. Zaman zamanda iktidar partilerinin tercihleri yansıtmanın en kolay yolu olmuştur.

İlk parlamentonun kurulmasını öngören 23 Aralık 1876 tarihli Kanunu Esasi, halkında siyasal yaşama katılımını sağlayan ilk düzenlemedir. Mart 1877'de ilk Türk parlamentosu açılmıştır (Eroğul 1991: 27). O tarihten bu yana parlamento seçimleri dört bölümde incelenebilir.

1-1877-1923 Dönemi

I. Meşrutiyet döneminde, 1. ve 2. Osmanlı Meclisi Umumi'leri 1877 yılı içinde yapılan iki seçimde, "basit çoğunluk" esasları uygulanmıştır. Bu seçimlere siyasal partiler katılmamıştır. Seçim esaslarını belirleyen "Meclisi Meb'usan azasının Sureti intihabı ve Tayinine Dair Talimatı Muvakkate", her şahsın seçilmeye hakkı olduğunu ifade etmektedir. II. Meşrutiyet 'in parlamento seçimleri iki dereceli ve nisbi çoğunluk sistemine göre gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş döneminde, 1920 yılında yapılan seçimde ilk defa "Mutlak çoğunluk" sistemi uygulanmış, oylar gizli, sayım açık olmuştur.

2- 1923-1961 Dönemi

a-1923-1946 Dönemi

Ülkemizde 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943'te yapılan seçimler, iki dereceli nisbi çoğunluk sistemine göre yapılmıştır.

Otoriteler 1923-1943 seçimlerini tam anlamıyla demokratik bir seçim olarak kabul etmenin mümkün olmadığı savunur. Tek partinin gözetim ve denetimi altında yürütülen bu seçimlerde seçmenler sadece teorik olarak diledikleri kimselere oy vermekte serbesttirler.

b-1946-1961 Dönemi

Çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra, 27 Mayıs 1960 devrimine kadar geçen dönem içinde, tek turlu basit çoğunluk (nisbi çoğunluklu liste usulü) sistemi uygulanmıştır. 1946 genel seçimi, seçmenlerin doğrudan doğruya kendi temsilcilerini seçtikleri ilk seçimdir. Ayrıca CHP dışında muhalefet de (Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi ile bağımsız adaylar) bu seçimlere katılmıştır.

1950 genel seçimi, Türkiye'de siyasal iktidarı değiştiren ilk seçim olma niteliğini taşır. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanmıştır.

3-1961-1980 Dönemi

27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra yapılan halk oylaması sonucu yürürlüğe giren anayasa çerçevesinde sivil yönetime geçilerek, ilk seçim 1961 yılında gerçekleştirildi. 1961 genel seçiminde, milletvekillerinin seçimi için tek dereceli nisbi temsil (Barajlı d'Hondt) sistemi, cumhuriyet senatosu üyelerinin seçimi için ise tek dereceli çoğunluk sistemi için ise tek dereceli çoğunluk (basit çoğunluk) sistemi uygulanmıştır.

1964 Cumhuriyet Senatosu seçimleri normal süresinden bir sene sonra seçim sistemi değiştirilerek ve nisbi temsil sistemi uygulanarak yapılmıştır.

1965 milletvekili genel seçimleri öncesinde seçim sistemi değiştirilmiş ve milli bakiye (ulusal artık) sistemi uygulamaya konulmuştur. Nisbi temsilin bir türü olan milli bakiye sistemi bir partinin meclis çoğunluğuna dayalı hükümet kurma şansını büyük ölçüde azaltır.

1969 milletvekili genel seçimi öncesi iktidardaki AP, milli bakiye sistemini kaldırarak, 1961 seçiminde d'Hondt sistemi uygulanmıştır.

1973 seçimleri hem Millet Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosu 1/3 üyesinin yenilenmesi için yapılmıştır. Bu seçimlerde de, barajsız d'Hondt sistemi uygulanmış, ayrıca oy pusulalarına tercih işareti getirilmiştir.

4-1983 Sonrası Dönem

12 Eylül 1980 tarihinde silahlı kuvvetler tarafından yönetime el konulmuş ve oluşturulan danışma meclisi, 1982 Anayasası'nı ve Seçim Kanununu hazırlamıştır. 1983 yılında çıkarılan 2839 sayılı yasa ile seçim çevrelerinin çıkarabileceği milletvekili sayısı yedi ile sınırlandı. Böylece, sayıyı aşan temsilci çıkaracak iller, birden çok seçim çevresine bölünmeye başladı (Eroğul1991: 208). 1983 seçimlerinde seçim çevresi barajı seçim çevresinin en büyük partisi lehine işlemiştir. 1987 seçimi öncesinde seçim sistemde değişiklik yapılarak, kontenjan adaylığı, seçim çevrelerinin küçültülmesi, seçim çevresi barajının yükseltilmesi bu değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. 1987 seçimlerinde gerek milletvekili sayısının 400'den 450'ye çıkarılması, gerek bir seçim çevresinin çıkaracağı en fazla milletvekili sayısının 74'den altıya indirilmesi, seçim çevrelerinin sayısını 83'ten 104'e yükseltmiştir. Ayrıca en düşük seçim çevresi barajı %20 olmuştur. 104 seçim çevresinin 46'sında uygulanan kontenjan adaylığı, 46 milletvekilliğini her seçim çevresinin çoğunluk partisi yararlanmıştır. 1987'de 18 seçim çevresinde baraj %25 iken (Dinçkol 1993: 19-24) 1983 tarihli ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, 1991 yılında 3757 sayılı kanunla değiştirilmiş olan kanun, seçim çevresi barajını iki, üç ve dört milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde toplam geçerli oyların yüzde 25'i,

beş ve altı milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde ise %20'si olarak tespit etmiştir. Böylece, örneğin altı milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde %20+1 oranında oy alan bir parti, diğer partiler bu barajı aşamadıkları takdirde, altı milletvekilliğinin tümünü kazandıracaktır. Bu oy dağılımının yaklaşık olarak bütün seçim çevrelerinde tekrarlandığını varsayacak olursak, ülke düzeyinde yüzde 20-25 arasında oy alan bir partinin tüm milletvekilliklerini kazanması mümkündür (Özbudun 1993: 7-8). 1991'de yapılan 19. dönem milletvekilleri seçiminde 62 seçim çevresinde çevre barajı %25 olmuştur . 1996 genel seçimleri bir yıl öne alınarak 24 Aralık 1995 günü yapılmıştır. Bu seçimlerde barajsız d'Hondt sistemi uygulanmıştır.⁵ Bu sistemin en büyük avantajı küçük partilere de şans tanınmasıdır.

Seçmen - temsilci ilişkisinde, seçmen milletvekilinin kim olacağını oyuyla belirleme yetkisini parti iradesi ile sınırlandırarak, diğer yandan da seçtiği milletvekiliyle yönetime katılma hakkına sahiptir.

Milletvekilliğine aday olma koşulları; 14.12.1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu'yla belirlenmiştir. Buna göre; siyasi partiler, seçmen grupları ve aday olmak isteyen kişiler ancak bir seçim çevresinden ve ancak bir siyasi partiden aday olabilirler (Çuçum 1989: 13). Aynı kanunun 43. maddesinde seçmen grubunda sayı 300 olarak belirlenmiş ve bir seçim çevresinde bulunan 300 seçmenin yazılı olarak müracaat etmeleri suretiyle aday gösterilebilecekleri hükme bağlanmıştır. 16.50.1950 tarih ve 8545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunun 35. maddesi aday önerme hakkının verildiği seçmen grubunun en az 50 kişiden oluşacağı öngörülmüştür. Bu seçmen grubunun aday önerme hakkından yararlanabilmesi için elli kişinin oturdukları yer muhtarlığınca onaylanmış imzalarını taşıyan bir belge ve adaylığı önerilen kişinin yazılı ve noterce onaylanmış muvafakatı ile müracaat etmesi gerekmektedir (Çuçum 1989: 59).

B-YEREL YÖNETİM

1- Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetimler Ve Kadın Temsili

a-Köy ve Mahalle Yönetimi

Mahalle ve köy yönetimlerinin yerel yönetim niteliğine kavuşmasının 1864 Vilayet Nizamnamesi ile gerçekleştiği söylenebilir. Bu yolda büyük bir adım oluşturan ihtiyar meclislerine ilişkin kurallar ilk kez 1864 Nizamnamesinde yer almıştır. İhtiyar meclislerinin ilk kurulup çalışmaya başladıkları yer ise Tuna Vilayeti olmuştur.

1864 Vilayet Nizamnamesinde belirlenen ve 1871 Nizamnamesinde de sürdürülen düzenlemeyle muhtar ve ihtiyar meclisi seçimleri yılda bir yapılmaktaydı. Osmanlı uyruğundan, 18 yaşını tamamlayan ve yılda en az 50 kuruş vergi veren erkekler köyde toplanıp kendi cemaatlerinin muhtar ve ihtiyar meclisini seçmekteydi. Muhtar yada ihtiyar meclisi üyesi seçilme koşulları ise, Osmanlı uyruğundan olmak 30 yaşından büyük olmak ve yılda en az yüz kuruş vergi olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi, bu düzenleme ile kadınlar katılma ve temsil haklarının dışında tutulmaktadır. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile düzenlenen bu uygulama Cumhuriyet'in başlangıç yıllarına kadar sürmüştür (Çitci 1989: 49-50).

b- Belediyeler

Yerel hizmetlerin seçime dayanan organlar aracılığıyla görülmesi anlamında bir belediyeciliğin gelişmesi ancak Birinci Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır. İstanbul'da ilk belediye örgütünün 1854'de «İstanbul Şehremaneti» adıyla kurulmasına karşın, yerel olarak seçilmiş bir meclisin ortaya çıkması uzunca bir süre söz konusu olmamıştır (Çitci1989: 58). İstanbul 14 alt belediye dairesine ayrılmış olarak çalışmaktadır. 14 küçük belediye hükümetin atadığı İstanbul Şehreminni'ne bağlıdır. Bu sistemde daire belediye başkanları seçimle gelmiyor, hükümet tarafından atanıyordu. Bu yapı bugünkü düzeni getiren 1930 tarihli belediyeler kanununa kadar sürmüştür (Acar 1991: 131).

1868'den sonra İstanbul dışındaki il ve ilçelerde, genel meclisi halk tarafından seçilen başkanı hükümetçe atanan belediyeler kurulmuştur. 1864 yılında diğer yerel yönetim birimleri olan il özel idaresi kurularak il düzeyinde Fransa'ya paralel bir yapı düzenlemiştir. Bu düzenleme küçük değişikliklerle yeniden düzenlenen 1913 tarihli geçici kanun hala yürürlüktedir (Acar 1991: 131). 1877 yasalaşan Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayet Belediye Kanunlarına göre belediye organları belediye başkanı ve daire meclisi idi.

Meclis üyeliğine seçilebilme koşulları, 25 yaşını geçmiş olmak, Osmanlı uyruğu olmak, yılda en az elli kuruş emlak vergisi vermek ve Türkçe bilmek olarak belirlenmişti.

Uygulamada İstanbul belediye başkanları ve 1877'den sonra Şehremaneti Meclisi üyeleri hep atanmışlardır. 1910'da değiştirilen Dersaadet Belediye Kanunu uyarınca, İstanbul belediyesinin dokuz şubeye ayrılması ve her birinin başına maaşlı bir müdür atanması uygulamasına geçilmiştir. Vilayet Belediye Kanunu 1930 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu gelişmelere dayanılarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda yukardan aşağıya doğru bir düzenleme ile temsil olgusunun gündeme geldiği söylenebilir. Ancak, bu dönemde halktan kaynaklanan bir istem olmamasına ek olarak, merkezi yönetimin yerel bir demokrasi oluşturma ve yerleştirme çabası da söz konusu değildir. Seçme ve seçilme hakkı, öncelikle cinsiyet ve zenginliğe bağlı bir yerel yönetim ve temsil anlayışı aktarılmıştır (Çitci 1989: 58-60).

2-Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler Ve Kadın Temsili

1924 yılında Köy Kanunu'nun, 1930 yılında Belediye Kanunu'nun çıkartılması, yerel yönetimlere tüzel kişilik kazandırılması Cumhuriyet döneminin olumlu gelişmeleri arasında sayılabilir. Ayrıca temsil tabanının genişlemesi de Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminin önemli gelişmelerinden birisi de 1961 Anayasası'yla yerel yönetimlerin anayasal kurum olmasıdır. Ancak, bu dönemde de yerel

yönetimler bağımlı olma niteliklerini büyük ölçüde korumuşlardır. Özellikle il özel idareleri, bu çerçevede il genel meclisleri giderek ölü kuruluşlar haline gelmişlerdir. Bunun sonucu olarak, yerel yönetim kavramı neredeyse belediyeler ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır (Çitci 1989: 60-61).

a-Köy Yönetimi

18 Mart 1924 gün ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun getirdiği iki önemli yenilik köye tüzel kişiliğin tanınması ve köy derneği olarak adlandırılan bir organı öngörmesidir. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi üyeleri doğrudan doğruya köy derneği tarafından köylü arasından seçilir. Seçecek olanların Türk vatandaşı olması, köy nüfusundan olması yada köyde yerleşik bulunması, köy nüfus kütüğünde yazılı olması, 18 yaşını bitirmiş olması, cinayet suçundan mahkum olmaması, delilik, bunaklık, sefihlik nedeniyle vesayet altında bulunmaması gerekmektedir. Yalnızca erkek nüfusun öngörülmesine karşılık vergi koşulunun kaldırılmış olması seçme hakkının yaygınlaşması açısından olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

30. madde ise baba, oğul, güvey ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde bir arada üye olarak bulunmalarını yasaklamakta, seçime katılmaları koşulunda en fazla oy alanın, oylar eşitse yaşca büyük olanın seçileceği kuralını getirmektedir.

Bu genel çerçeve içinde 1933 yılında 2329 sayılı Yasa ile 20. maddede yapılan değişiklik sonucunda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Köy derneğinin seçme hakkı olan kadın ve erkeklerden oluşacağı, muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerini bu derneğin köylü kadın ve erkekler arasından seçeceği belirlenmiştir. Buna uygun olarak, ihtiyar meclisinde bir arada üye olarak bulunamayacak kişiler karı, koca, ana, baba, kız, oğul, gelin, güvey, kardeşler olarak yeniden düzenlenmiştir. Seçime birlikte katılırlarsa en fazla oy alan kadın ya da erkeğin, oyların eşitliği durumunda evli olanın, ikisi de evliyse yaşı büyük olanın, yaşlar aynı ise en fazla çocuğu olanın, çocuk sayısının eşitliği durumunda ise, kurada kazananın ihtiyar meclisi üyesi olması öngörülmüştür.

Köy Yasasında 1934 yılında yapılan değişiklikle seçimlerin dört yılda bir yapılması kuralı getirilmiştir. 18 Temmuz 1963 gün ve 286 sayılı Yasa ile köy muhtarlığı ve ihtiyar meclisi seçimlerinin tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla, dört yılda bir Eylül ayının üçüncü pazarında yapılacağı ve bu seçimler için adaylık konulamayacağı kurala bağlanmıştır.

1984 yılında çıkartılan 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, diğer yerel yönetim meclislerinden farklı olarak ihtiyar meclisi seçimlerinin çoğunluk yöntemine uygun olarak yapılacağını belirlemiştir. Bu Yasada değişiklik yapan 2986 sayılı yasaya göre ise, en az altı aydan beri o mahalle ya da köyde oturmak, 25 yaşını doldurmuş ve okur-yazar olmak dışında, seçilebilmek için genel seçilme koşullarına sahip olmak gerekmektedir (Çitci 1989: 61-62).

b-II Genel Meclisleri

Cumhuriyet döneminde il özel yönetimi ve il genel meclislerini düzenleyen yeni bir yasa çıkartılmamış, kimi değişikliklerle 1913 Yasasının il özel yönetimini düzenleyen kuralları yürürlükte kalmıştır. İlk kez 1930 yılında, tek dereceli bir seçim sistemi ile, diğer seçme ve seçilme koşullarına sahip tüm kadın ve erkeklerin oy kullanabildiği ve temsilci olabildiği bir uygulamaya geçilmiştir.

1961 Anayasası doğrultusunda çıkartılan 306 sayı ve 19 Temmuz 1963 günlü İdarei Umumiye-i Vilayet Kanununda Değişiklikler Yapılmasına Dair... Kanun, il genel meclisi seçimlerinin tek dereceli olacağını, oransal temsil sistemine göre, serbest, eşit, gizli, genel oy, açık sayım ve döküm ilkelerine göre yapılacağını kurala bağlamıştır.

Yasa, il genel meclislerine seçilebilmek için gerekli koşulları Türk yurttaşı olmak, en az 6 aydan beri ilde yerleşik olmak, 25 yaşını doldurmuş olmak, Türkçe okuyup yazma bilmek, ağır hapis cezası almamış olmak, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak, askerlik hizmetini yapmış olmak ya da yapmış sayılmak, il sınırları içinde özel yönetim hizmetleriyle ilgili bir iş için özel yönetim ile sözleşme yapmamış ya da yükümlülük altına girmemiş olmak, bu gibi kişilerin ortağı, kefil ya da bu yönlerden borçlu

bulunmamış olmak diye sıralanmaktadır. Bu koşullara sahip olan herkes bağımsız olarak ya da siyasal partiler aracılığıyla adaylığını koyabilecektir.

Yasanın 106. maddesinde Cumhuriyet Senatosu üyeliğı ile il genel meclisi üyeliğinin bir kişide birleşemeyeceğini kurala bağlamaktadır.

İl özel yönetimlerinde temsile ilişkin son düzenleme 18 Ocak 1984 gün ve 2972 sayılı yasa ile yapılmıştır. Bu Yasaya ile il genel meclisine seçilme koşulları en az altı ay o seçim çevresinde oturmak, milletvekili seçim kanununda belirtilen sakıncaları taşımamak ve yirmibeş yaşını doldurmuş olmak olarak düzenlenmiştir(Çitçi 1989: 62-63).

c- Belediye Meclisleri

1877 Vilayet Belediye Kanunu, Cumhuriyet döneminde 1930 yılına kadar uygulanmıştır. Bu dönemin değişik uygulanması Ankara ve İstanbul'da, valilik ve belediye başkanlığının birleştirilerek bir hizmet ve örgüt bütünlüğünün sağlanmak istenmesidir. 1963'e kadar süren bu uygulama güçlü merkezi yönetim geleneğinin bir göstergesi sayılabilir.

16 Şubat 1924'de 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanunu çıkartılarak buradaki belediye düzeni İstanbul'a benzer bir biçimde şehremaneti olarak düzenlenmiştir. Buna göre, Ankara Şehremini hükümetçe atanacak ve 24 üyeden oluşan bir «Cemiyet-i Umumiye-i Belediye» oluşturacaktı. İstanbul Cemiyet-i Umumiyesini seçecek seçmenlerin yılda yüz kuruş, seçilecek adayların da ikiyüz kuruş emlak vergisi vermesi koşulu varken, Ankara için böyle bir koşul öngörülmemiştir (Çitci 1989: 64).

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Yasası'nda demokrasiyi yaygınlaştırmaya yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ulusal düzeyde iki dereceli seçim yöntemi uygulanırken ve kadınların oy kullanma hakkı bulunmazken, yerel yönetimde böyle bir katılım öngörülmesi önemli bir atılımdır (Çitçi 1989: 65).

Belediyelerin demokratikleşmesi yolunda atılan ikinci önemli adım, belediye meclisi üyelerinin seçim yönteminde yapılan değişikliktir. 29 Nisan

1946 gün ve 4878 sayılı Yasa ile belediye seçimleri yöntemi değiştirilmiştir. Seçimlerin bir günde tamamlanacağı kuralı getirilerek seçim güvenliği artırılmıştır. 1580 sayılı Yasanın seçime ilişkin hükümleri 7 Temmuz 1950'de 5669 sayılı Yasa ile tümünden değiştirildi. 23 Haziran 1954 günlü, 6424 sayılı Yasa ile 5669 sayılı Yasanın 1580 sayılı ek maddesi değiştirildi. Bununla birlikte, meclisce seçilen belediye başkanlarının İçişleri Bakanlığı ve valilikçe onanması ve gerekli görüldüğü hallerde, belediye başkanlarının Bakanlar Kurulu kararıyla İçişleri Bakanınca atanması süregelmiştir (Çitçi 1989: 67)

Yerel yönetimlerde temsile ilişkin son düzenleme 18 Ocak 1984 gün ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun ile yapılmıştır. Yasa, seçilebilme yeterliliğini «en az altı ay süre ile, o seçim çevresinde oturmuş olmak ve Milletvekili Seçim Kanununun 11. maddesinde belirtilen sakıncaları taşımamak koşuluyla, 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı belediye başkanlığına, il genel ve belediye meclisi üyeliğine seçilebileceğini belirlemektedir (Çitci 1989: 69).

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organlarının üyeleri, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet açısından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve subaylar ile astsubayların aday olabilmeleri için görevlerinden ayrılmaları gerekmektedir.

Anne, baba, büyükanne, büyükbaba, evlat, torun, kardeş, karı-koca ve bu derecedeki sıhri akrabaların bir mecliste üye olarak bulunamamaları kuralı ise hala yürürlüktedir.

Belediye başkanı ve meclis üyelerinin beş yıllık süre için seçilmeleri kurala bağlanmıştır.

Belediye meclislerinde temsilin yasal evrimi incelendiğinde, en büyük gelişmeler, tek dereceli seçim uygulaması, seçilme hakkının nüfusun yarısını oluşturan kadınlara da yaygınlaştırılması, emlak sahibi olma ya da vergi ödeme koşullarının kaldırılmasıdır. Ayrıca, belediye başkanlarının

seçimin vali ya da Cumhurbaşkanınca onaylanması uygulamasının sona ermesi, demokratik bir temsil açısından önem taşımaktadır. Buna karşılık, özellikle kamu görevlilerinin seçilmesiyle ilgili sınırlamalarda bir değişiklik olmazken, 1984 düzenlemesiyle seçilmeye engel nedenlerin genişletildiği görülmektedir (itci 1989: 70). Özetle, 1930'dan sonra yerel temsilin yasal çerçevesinde kadın katılımın sağlanması dışında bir genişlemenin olmadığı söylenbilir.

IV- DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLAR

Genel olarak tüm dünya ülkelerinde kadın kamusal alanda Kuzey Avrupa lkeleri dışında özellikle siyasette varlık gösteremedikleri bilinmektedir. 1987-1988 yılları arasında yaklaşık 100 ülkede, kadınların bakanlık düzeyinde herhangi bir görev üstlenmediği saptanmıştır. Söz konusu 100 ülke içerisinde gelişmiş bölgelerde yer alan lkeler; Belėika, ekoslavya, Fransa, Japonya, Lüksemburg, Malta ve İspanya, S.S.C.B. ve Yugoslavya'dır. Yine 1987-1988 yılları için aynı durum Afrika'da 31 ülkede, Latin Amerika ve Karayipler'de 24 ülkede ve Asya ve Pasifik'te 30 ülkede gözlenmiştir (UNDP 1992: 31).

Dünya lkelerindeki siyasal durumu kısaca gözden geçirmekte yarar görülmektedir.

A- KUZЕЙ ÜLKELERİNİN SİYASAL YAşAMINDA KADIN

Kuzey lkeleri, kadınlara seçme hakkını batı dünyasındaki diğer ülkelerin çoğundan önce vermiştir. Kadınlar için genel oy hakkı Finlandiya'da 1906'da, Norveç'de 1913'de, Danimarka ve İzlanda'da 1915'de, İsveç'de 1919-1921'de (Akt. Atauz 1986: 76), İngiltere'de 1918-1928, Almanya'da 1918, Fransa'da 1944 ve İsviçre'de 1971'de (Henyr 1995: 177) kabul edilmiştir. Bu girişimlere rağmen, kadının siyasal yaşama katılması asgari düzeyde kalmıştır. İkinci Dünya Savaş'ndan birkaç yıl sonra kadının parlamentoda ve yerel meclislerde temsil edilme oranı bütün ülkelerde %10'u geçmediği ve çoğunda bunun altında kaldığı görülmektedir.

Kuzey ülkelerinde, kadın hareketinden kaynaklanan siyasal katılım, çeşitli biçimler almıştır. Danimarka, İzlanda ve Norveç'te her çeşit bağımsız kadın kümesi gelişme olanağı bulmuştur. İsveç ve Finlandiya'da, örgütlü eylemler çok az olup, cinsler arası eşitlik sağlama girişimleri, geleneksel siyasal kurumlar ve siyasal kadın örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Akt. Atauz 1986: 76).

Norveç yerel seçim sistemi, seçmenlerin sadece bir siyasal parti için oy vermesini sağlamakla kalmayıp, yerel meclislerde partiyi temsil edecek olan adayların da seçilmesine olanak vermektedir. Seçmenlerin erkek adayları tercih etme eğilim vardır. Bu nedenle kadın aday sayısını artırmak için gerekli desteğin sağlanması çok önem taşımaktadır.

Yerel meclislerdeki kadın sayısını artırmak için ilk kampanya 1967'de düzenlenmiştir. Kampanyanın itici gücünün kadınlar olmasına karşın, siyasal yaşamdaki önemli önderlerle işbirliği içinde çalışılmıştır. Öncelikle kitle iletişim araçları ve okullar aracılığıyla, kadınların siyasete değerli katılımını vurgulayan geniş bir haber kampanyası başlatılmıştır. Siyasal partiler, kadın adaylar göstermeğe, seçim çevresindekiler ise onları desteklemeleri istenmiştir. 1967 kampanyasından sonra kadınların kamu işyerlerinde temsili %6.3'den %9.5'e çıkmıştır (Akt. Atauz 1986: 78).

Norveç'deki il ve parlamento seçimlerinde seçmenler oylarını bir partiye verirler, aday listesi üzerinde karar veren de partidir. Seçimler oransaldır; eğer parti bir milletvekilliği elde etmişse, listedeki aday seçilir. Eğer iki milletvekilliği elde edilirse birinci ve ikinci adaylar seçilir.

1975'e kadar, il meclislerinde kadının payı geleneksel olarak çok düşüktü. Bu yerel yapıların üyeleri doğrudan seçilmeyip, yerel meclislerden bu meclislere seçilmekteydiler. 1970'lerin başında, kadınlar bu meclis üyelerinin ancak %5'ini oluşturmaktaydı. Bununla beraber 1975'de doğrudan seçimler başlatıldığında, kadın sayısında önemli bir artış oldu. Doğrudan seçimler açık olarak kadınlara üstünlük sağladı (Akt. Atauz 1986: 79). Partiler, aynı zamanda listelerdeki daha aşağı konumlar için daha fazla sayıda kadın kabul etmede belirgin bir eğilim göstermekle birlikte, eğilim hep daha önemli konum için daha az sayıda kadın olmuştur .

Norveç'te erkek egemenliğinin sürdürüldüğü alanlarda kadın sayısını artırmak için bir kota sistemi uygulamaya başlamıştır. 1973'den bu yana tüm aday gösteren kurum ve örgütlerden resmi merkezi komiteler, meclisler ve kurullardaki her boş sandalye için bir kadın bir erkek aday göstermeleri istenmiştir. Son atamadan önce, komitenin bileşimi, devletin eşitlik sorunlarıyla ilgili kuruluşu tarafından denetlenir. Bu sistemin üretimle ilgili devlet komitelerine kadının katılımını sağlamada önemli etkisi olmuştur. Bütününde devlet komitelerinde görev alan kadın sayısı 1972'de %1 iken 1982'de %27'ye çıkmıştır. Bu da katılımın, kota sisteminin uygulanmadığı diğer kuzey ülkelerinden daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Norveç parlamentosunda devlet, il veya yerel olsun tüm kamu otoriteleri, meclisleri ve kurullarında, her iki cinsiyetten en az bir üyenin bulunmasını sağlayan bir yasa kabul edilmiştir. Eğer bir komite dört ya da daha fazla üyeye sahipse her cinsiyetten en az iki üyesi olması zorunludur. Böylece tek cinsiyetli komitelerin yada diğer cinsin çoğunluğunu oluşturduğu komitelerin varlığı artık olanaksız hale gelmiştir (Akt. Atauz 1986: 89).

İzlanda ve İsveç, Norveç ile aynı tür parlamenter seçim sistemine sahip olduklarından kadının aday gösterilmesine ilişkin benzer modeller olduğu gözlenebilir.

Sosyalist olmayan ülkelerin parlamentoları hakkında genel bir araştırma, sadece parlamentonun büyüklüğünün, üyeleri arasındaki kadın oranı üzerinde başlı başına bir etkisi olmadığını göstermiştir. Sadece altmış üyeli İzlanda parlamentosu, çok sayıda seçmen bölgesi ve siyasal parti ile birleştirildiğinde, her yerel partinin çok ender olarak bir ya da iki temsilci kazandığı bir durum ortaya çıkar. İzlanda Parlamentosu'ndaki kadın oranı diğer Kuzey ülkelerinin tümünden azdır. 1970'lerin sonunda temsil edilme oranı sadece yüzde 5'e ulaşabilmiştir. 1983'deki seçimlerde, yüzde 15'e doğru bir artış kaydedilmiştir.

Danimarka ve Finlandiya'nın parlamenter seçim sistemi, seçmenlerin temsilcilerin seçimini etkilemesine olanak tanır. Danimarka sistemi, partilere ve seçmenlere değişen etkileme olanakları tanıyan farklı seçim seçenekleri sunar: birincisi partilerin sadece temsilcilerin tercihine göre

karar verdiği, diğeri ise seçmenlerin böylece seçtiklerinde etki sahibi olabildiği, Finlandiya'da seçmenler, partinin hangi adayının seçileceğini gerçekten belirler, her seçmen hem bir partiye hem de bir adaya ilişkin tercihini belirtir. Finlandiya Parlamentosu'nda, kadın oranı göreli olarak daha yüksektir. Bu sonuç seçim sisteminden kaynaklanabileceği gibi, Finlandiya parlamentosunda kadın üyelerin daha fazla kabul görmesinden kaynaklanması da olasıdır.

Sosyo-ekonomik koşullar, kentleşme, kültürel etmenler, siyasi durumlar ve seçim sistemindeki farklılıklara rağmen, savaş sonrası dönemde, İzlanda istisna olarak kabul edilirse, Kuzey lkelerinin parlamentosunda kadının temsil edilmesi çarpıcı biçimde benzerlik taşımaktadır. Diğer Batılı ülkelerin ulusal meclislerindeki kadın sayısı çok ender olarak yüzde 10'u geçerken, son seçimlerde Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Norveç parlamentolarında kadınlar dörtte birle, üçte bir arasında değişen bir temsile sahip oldukları görülmektedir. Yerel meclislerde ise II. Dünya Savaşı'ndan itibaren kadının katılımı Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'de çok büyük benzerlikler taşımakla birlikte İsveç diğer ülkelere oranla biraz ileridedir (Akt. Atauz 1986: 81).

Son yıllarda Norveç'te, çok sayıda kadın siyasi partilerin yesi olmuştur. Bu gün parti üyeliklerinin %40'ını kadınlar oluşturmaktadır. Buna rağmen kadınların partilerin yönetim konumlarına getirilmesine karşı geleneksel bir direnç vardır. Bu eğilim nedeniyle, Liberal Parti ve Sol Sosyalist Parti 1970'lerin ortasında bir kota sistemi kabul etmiş, partinin tüm düzeylerinde her iki cinsiyetle de en az %40'a sahip olmasına karar vermişlerdir. Her iki parti de, aynı dönem içinde kadın başkanlar seçmiştir. Kota sistemine karşı koyan partiler bile, kendi bünyelerinde kadının temsil edilme oranını arttırmışlardır (Akt. Atauz 1986: 83). Partilerarası rekabet bazı durumlarda kadın davasına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Danimarka ve İsveç'de az sayıda siyasi parti, çeşitli parti kademelerinde kadının temsil edilmesini güvenceye alabilmek için kota sistemini benimsemiştir. Bütün Kuzey lkelerinde, son birkaç yılda, partilerin ulusal düzeydeki önderliğinde kadın sayısı önemli bir biçimde artmıştır. İsveç ve Norveç kadın oranının en ykseki olduğu ülkelerdir.

Norveç kadınların parti önderi olduğu tek ülkedir. Genellikle siyasal yelpazenin solunda olan partilerin ulusal düzeydeki önderlik görevlerinde daha fazla kadın bulunmaktadır .

Kuzey ülkelerinde kadın partilerinin egemenliği farklılık göstermektedir. Finlandiya'da belki de seçmenler olağan parti listelerinde kadın adayları seçme olanağına sahip oldukları için bu tür partiler yoktur. Diğer ülkelerde, zaman zaman ve özellikle de evrensel olarak kadınların oy verme hakkı istemlerinin başarıya ulaşmasını izleyen dönemlerde belirli kadın listelerine yer verilmiştir. Norveç ve İsveç'de büyük bir olasılıkla geleneksel partilere duyulan bağlılıktan olduğu kadar, mevcut partilere kadınların görece olarak rahat ulaşabilmelerinden ötürü de kadın partileri genellikle başarısız olmuştur. Danimarka ve İzlanda'da, yerel seçimlerde kadınlar özel listelerden seçilmekle birlikte, partiler ulusal düzeydeki siyasalarında aynı biçimde egemen olamamaktadır.

Sadece İzlanda'da belirli bir kadın partisi önemli rol oynamıştır. 1980'de ülkenin başkanlığına ilk olarak bir kadın seçilmiş ve 1982 yerel seçimlerinde önce bir kadın partisi kurulmuştur. Bu parti iki büyük merkezde kadın listeleri çıkarmış ve her ikisinde de adaylarını seçtirmeyi başarmıştır (Akt. Atauz 1986: 86).

B-LATİN AMERİKA

Latin Amerika'da kadına verilmiş, analık rolünün önemini açıktır. Bu ülkede "kadın" ve "anne" kimliği, kadınların kamusal ve özel yaşamını biçimlendirmede belirleyici bir etmendir. Chaney'e göre, Latin Amerika kadınları, kadın olarak kimliklerinin ilgi, sevgi, özveri gibi işlev ve niteliklerini siyaset alanına aktarmaktadır (Akt. Demirci 1986: 12).

C-DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADINLARIN 1993 YILI DAĞILIMLARI

Parlamentolarda kadın temsiline bakıldığında 1993 yılında Finlandiya %39 ve 8.8' lik oranıyla birinci sırada yer almaktayken onu Norveç, Danimarka ve Hollanda izlemektedir. Beşinci sıradaki Küba'ya gelindiğinde

oran %22.8'e, sekizinci sıradaki Almanya'nın %20.5 ve 14.7 lik oranından sonra %20'lerin altına düşmektedir. 1934'den bu yana seçme ve seçilme haklarını kullanan Türk kadınının, tıpkı diğer ülkelerdeki hemcinsleri gibi Parlamentoda etkili bir şekilde temsil edildiğini söylemek halen olası değildir.

Tablo:1 Dünya Parlamentolarında Kadınların 1993 Yılı Dağılımı ⁶ :

ÜLKE	%	SAYI
ABD	%10.8 & 6.0	(47/435) & (6/100)
Almanya	%20.5 & 14.7	(136/662) & (10/68)
Angola	% 9.5	(21/220)
Arjantin	% 5.0	(13/259)
Arnavutluk	% 5.7	(8/140)
Avusturalya	% 8.2	(21/147)
Avusturya	%21.3 & 20.6	(39/183) & (13/63)
Azərbaycan	% 2.0 (1/50)	
Bangladeş	%10.3	(34/330)[30 kolt. kadın. res.]
Belçika	% 9.4 & 10.9	(20/212) & (20/184)
B.A. Emirlikleri	% 0.0 &	(0/40)
Brezilya	% 6.0 & 2.5	(30/503) & (2/81)
Bulgaristan	%12.9	(31/240)
Cezayir	%10.0	(6/60)
Çek Cumhuriyeti	%10.0	(20/200)
Çin	%21.0	(626/2978)
Danimarka	%33.0	(59/179)
Ekvator	% 5,2	(4/77)
El Salvador	% 8.3	(7/84)
Endonezya	%12.2	(61/500)
Fas	% 0.7	(2/306)
Filipinler	%10.6 & 16.7	(21/199) & (4/24)
Finlandiya	%39.0 & 8.8	(78/200) & (3/34)
Fransa	% 6.1 & 5.0	(35/577) & (16/321)
Gana	% 7.5	(15/200)
Guatemala	% 5.2	(6/116)
Haiti	% 3.6 & 0.0	(3/83) & (0/17)
Hindistan	% 7.3 & 7.3	(39/531) & (17/232)
Hollanda	%29.3 & 25.3	(44/150) & (19/75)
Irak	%10.8	(27/250)
İngiltere	% 9.2 (60/651) &	(*/1212)
İran	% 3.4	(9/261)
İrlanda	%12.1 & 13.3	(20/165) & (8/60)
İspanya	%16.0 & 12.6	(56/350) & (32/254)
İsveç	%17.5 & 8.7	(35/200) & (4/46)
İsrail	% 9.2	(11/120)
İtalya	% 8.1 & 9.5	(51/630) & (31/326)
Japonya	% 2.3 & 14.7	(12/512) & (37/252)

* Sayı bilinmiyor.

Kamboçya	% 4.2	(5/120)
Kanada	%13.2 & 13.3	(39/295) & (13/98)
Kazakistan	% 6.7	(24/360)
Kenya	% 3.0	(6/202)
Kıbrıs Rum Kesimi	% 5.4	(3/56)
Kolombiya	% 4.3 & 4.9	(7/161) & (5/102)
Küba	% 22.8	(134/589)
Kuveyt	% 0.0	(0/50)[Seç. ve seçil. hakl.yok]
Liechtenstein	% 4.0	(1/25)
Litvanya	% 7.1	(10/141)
Lübnan	% 2.3	(3/128)
Lüksemburg	%13.3	(80/60)
Macaristan	% 7.3	(28/386)
Makedonya	% 4.2	(5/120)
Meksika	% 7.6 & 4.7	(38/500) & (3/64)
Mısır	% 2.2	(10/454)
Monako	% 5.6	(1/18)
Moğolistan	% 3.9	(3/76)
Nikaragua	%16.3	(15/92)
Norveç	%35.8	(59/165)
Pakistan	% 0.9 & 1.1	(2/217) & (1/87)
Panama	% 7.5	(5/67)
Peru	% 6.3	(5/80)
Polonya	% 9.6 & 8.0	(44/460) & 8/100)
Portekiz	% 8.7	(20/230)
Romanya	% 3.5 & 1.4	(12/341) & (2/143)
Rusya Federasyonu	% 8.7 & 8.7	(11/126) & (11/126)
Sudan	% 4.6	(14/302)
Suriye	% 8.4	(21/250)
Tacikistan	% 3.0	(7/230)
Tayland	% 4.2 & 3.0	(15/360) & (8/270)
Tunus	% 4.3	(6/141)
Türkiye	% 1.8	(8/450) ⁷
Uganda	%12.6	(34/270)
Ürdün	% 0.0 & 2.5	(0/80) & (1/40)
Venezuela	%10.0 & 6.1	(20/201) & (3/49)
Vietnam	%18.5	(73/395)
Yemen	% 0.7	(2/301)
Yunanistan	% 5.3	(16/300)
Zambia	% 6.7	(10/150)
Zimbabve	%12.0	(18/150) (Eroğlu 1994:1-2)

NOTLAR

1. Hanımlara Mahsus Gazete'nin en önemli özelliği 1895-1908 yılları arasında 13 yıl, toplam 604 sayı olarak en uzun süreli kadın dergisi olmasıdır (Çakır 1993: 27). Gazetede kadın sorunları, aile, toplum ve iş yaşamları, eğitim, sağlık, moda, giyim konuları ağırlıktadır. Yurt içi ve yurt dışından verilen örneklerle kadınların her işi başarabileceğine olan inanç yerleştirilmeye , pekiştirilmeye çalışılmıştır (Çakır 1993: 31).
2. Eylül 1908-Kasım 1909 arasında 12 sayı çıkan Mehasin, bir kadın dergisi olarak ilk kez renkli ve resimli olarak yayınlanmıştır. Mehasin'in dikkat çeken diğer özelliği ise promosyonlara yer vermesidir (Çakır 1993: 36).
3. Aynı zamanda bir kadın derneğinin yayın organıdır (Çakır 1993: 37).
4. Aynı zamanda bir kadın derneğinin yayın organıdır (Çakır 1993: 37).
5. Yüksek Seçim Kurulu 24 Aralık 1995 genel seçimi'nde çevre barajını Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesinden sonra milletvekillerinin siyasi partilere ve bağımsızlara nasıl dağıtılacağına ilişkin esaslar belirledi. Buna göre; gümrük kapılarında kullanılan oylar ilgili seçim çevresine yansıtıldıktan sonra siyasi partilerin ve bağımsızların aldıkları geçerli oylar belirlenecek. Daha sonra genel barajı geçen siyasi partilerle, varsa bağımsız adayların geçerli oyları o bölgenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünecek. Elde edilen rakamlar büyüklük sırasına göre dizilecek ve siyasi partiler ile bağımsızlara milletvekilleri tahsis edilecek. 10.12.1995 Sabah. D'hont sistemi: Bir seçim çevresinde her partinin aldığı oy, sırasıyla 1'e, 2'e, 3'e ve 4'e bölünür ve bu işlem seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar devam eder. Elde edilen paylar, büyükten küçüğe doğru sıralanır. Her parti için ayrı ayrı hesaplanan payların büyüklük sırasına göre, milletvekillerinin dağılımı ortaya çıkar. 24.12.1995 Sabah. Bu seçimde ilk kez 18 yaşını dolduranlar ve hükümlüler oy kullanmıştır.
6. Tablodaki ilk rakamlar, genel seçimlerle oluşturulan Temsilciler Meclisi statüsünde olanları, ikinciler ise Senatoları, üst kurulları temsil etmektedir.
7. 1994 yılında Diyarbakır milletvekili Leyla Zana'nın milletvekilliğinin düşmesiyle kadın milletvekili sayısı 7'ye inmiştir (Resmi Gazete 3.3.1994 Sayı 21866 :10)

II. B Ö L Ü M

SIYASAL KATILMA

I-SİYASAL KATILMA TANIMLARI

Katılma, hem kaynak ayırma, hem de bütünleştirme olmak üzere iki işlevi yüklenmektedir. Katılma ancak dengeli ve kararlı bir yönetimde iki işlevini yürütebilir. Katılma klasik teorilerin öngördüğü mekanizmadan (seçim ve oy verme) daha farklı bir etkileme / kontrol sürecini getirmektedir. Sistem değerlerini ve eylem biçimlerini olduğu kadar bireyin sisteme yönelik taleplerini yönlendirmesi nedeniyle bir "karar verme süreci" olarak tanımlanan siyasal sistem katılma ile toplumu yönlendirecek eylem modellerini oluşturmaktadır (Uysal 1984: 41).

Bugüne gelinceye değin siyaset kamusal işlere ilişkin karar verme alanı olarak görülmüştür. Siyasal uygulamalardan anlaşılan ise, hükümete, parlamentoya, partilere ve devlete ilişkin uygulamalardır. Siyaset, temelde devletten kaynaklanan erk ve kamusal yaşam ile özdeşleştirildiğinde, yeniden üretim, ev işleri, aile içinde çocukların toplumsallaştırılması gibi benzer etkinliklerden oluşan toplumsal uygulamalar bütünü siyasetin dışında kalmak "özel", "doğal" ve "siyaset dışı" olarak nitelenmektedir (Ecevit 1990: 351).

Siyasal katılmaya ilişkin çeşitli tanımlar yapılagelmiştir :

"Vatandaşların merkezi veya yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleridir" (Özbudun 1975: 4). Baykal (1970: 30-31)'a göre "siyasal katılma biçimi oy vermek, siyasal olayları izlemek veya bu olaylar karşısında belli bir tutum takınmaktan daha ileride, siyasal olayların içine karışmak suretiyle yapılan faaliyetlerdir.¹ Tokgöz (1979: 14) tarafından

aktarılan tanım ise: "Siyasal katılma oy vermeyide içerecek şekilde kampanyalarda çalışma, siyasal tartışmalara girme siyaset adamlarıyla ilişki kurma ve benzeri şeklindeki pek çok sayıdaki davranışsal faaliyetlerdir".² Bu tanım daha da açıldığında siyasal katılmanın şu faaliyetleri içerdiği görülmektedir. Hükümette ve partide mevkii sahibi olma, aday olma, önemli stratejik toplantılara veya siyasi parti toplantılarına katılma; siyasi partide faal üye olma, siyasal kampanyada çalışma için zaman ayırma, siyasal toplantı veya gösteriye katılma; siyasi parti veya adaya para yardımı; siyasal tartışma başlatma; oy verme ve siyasal uyarılara açılabilir (Tokgöz 1979: 297).

Siyasal katılma üzerinde çalışmalar yapan Milbrath (Akt. Tokgöz 1979: 14) yukarıda belirtilen tanımda yer alan faaliyetleri hiyerarşik olarak sınıflayarak, siyasal katılmayı üç bölümde irdelenmiştir.

1-Gladyatör faaliyetler,

2-Geçici faaliyetler,

3-Seyirci faaliyetler, şeklinde yukarıdan aşağı doğru yapılan bu sınıflamada en yukarıdaki davranışı gösteren kişilerin, aynı zamanda daha aşağıdaki aşamalarda olanları da gerçekleştirdikleri varsayılmaktadır.

İnsanları siyasete katılmaya yönelten genellikle kişisel bağlılık, dayanışma, çıkar ve yurttaşlık duygusudur (Özbudun 1975: 5). Vatandaşların siyasal sistem karşısındaki tutum ve davranışlarında farklılıklar, çeşitlilikler görülmektedir. Milbrath siyasal katılmayı biçim ve türlerine göre sınıflandırmaktadır.³

1-Aktif ve Pasif Katılma: Bireylerin birbirlerine oranla katılma düzeyleri farklıdır. Bazıları yoğun olarak katılırken, bazıları ise pasiftir. Ve siyasal sistemle hiç ilgilenmeyen, siyasal faaliyetlere katılmayan bir grup vatandaşlar ise; apatetik veya parokial (hareketsiz) olarak tanımlanmaktadır. Apatetik durum nadiren görülmektedir. Bireyler çok düşük düzeyde de olsa siyasal yaşama katılırlar.

2-Açık-Gizli Katılma: Bazı bireyler siyasal eylemlerini kamuoyu önünde açık bir şekilde sergilerken (gazetelere yazı yazmak, TV'de konuşmak gibi), bazıları kişiye özgü gizlilik taşımaktadır (aile içi toplantılar).

3-Zorunlu-Bağımsız Katılma: Vergi ödemek, oy vermek zorunlu bir siyasal katılma değildir. Bunu yasalar emreder. Bazı eylemler ise bireylerin kendiliğinden bağımsız olarak verdiği kararlarla gerçekleştirilir.

4-Sürekli Katılımcı ve Süreksiz Katılma: Oy verme sadece seçim zamanlarında uygulanan bir katılma olup sürekli değildir. Oysa bir parti veya grupta militanlık sürekli bir siyasal katılma değildir (Çam 1977: 330).

5-Siyasal Sisteme Veren ve Alan Katılma (yatırım-sonuç ilişkisi): Oy vermek, propaganda yapmak, gösterilere katılma, yazı yazmak, konuşmak yoluyla siyasal sisteme katılanlar bir çeşit yatırım yapmakta, bazı istihsal faktörleri kullanılmaktadırlar. Bunun karşılığında bu kişiler siyasal sistemden bir takım sonuçlar ödülleri, hizmetler (güvenlik, mevki, kredi vb.) beklerler (Çam 1977: 330; Leighley 1995: 187).

6-Açıklayıcı-Araçsal Katılma : Açıklayıcı siyasal katılmanın kendisi bir amaçtır. Oysa araçsal siyasal katılma bir amaca yönelik olup, onun bir parçasını oluşturmaktadır (Çam 1977: 331; Özbudun 1975: 5). Siyasal sembollerin kullanılması, mitinglere katılma, protesto etmek vb. hareketler açıklayıcı katılma ise araçsal faaliyetleri içerir.

7-Sözlü ve Sözlü Olmayan Katılma: Siyasal bir konuyu tartışmak, bir açık oturuma katılmak, sözsüz olan siyasal katılma eylemleri ise mitinglerde sadece bulunmak, propaganda broşürleri dağıtmak gibi faaliyetleri kapsar (4. tabloya bakınız)

8-Toplumsal-Toplumsal Olmayan Siyasal Katılma : Her eylem asgari düzeyde toplumsal ilişki içermektedir. Eylemin toplumsallığını belirleyen toplumsal ilişkinin yoğunluğudur. Parti için para yardımının yapılmasını istemek ve bu yardımı toplamak toplumsalken, oy verme ise, bu anlamda toplumsal olmayan eylemdir (Daver 1972: 208).

Birey ve siyasal sistem ilişkisi aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo: 2 Birey ve Siyasal Sistem İlişkisi ³

		Bireylerin Siyasal Sisteme Verdikleri (Input) -1-	Bireylerin Siyasal Sistemden Aldıkları (Outtake) -2-
AKTİF KATILMA	Aletsel	Lider seçimi (oylama) Parti içi faaliyetleri Para Yardımında Bulunma Gönüllü İşe Koşma İtaatsizlik	
	Açıklayıcı	Sadakat (bağlılık) bildirisi Gösteri Protesto (oy ile) Siyasal tartışma ve ikna etme	
PASİF KATILMA		İtaat Rıza (Muvafakat) Askere gitme Vergi ödeme Kayıtsızlık	

Siyasal katılma eylemi aşağıda gösterildiği biçimde hiyerarşik olarak sıralanmıştır.

Tablo: 3 Siyasal Katılma Piramidi ⁴

Kamusal bir görev ya da partide görev sahibi olmak Bir görev için aday olmak Siyasal amaçlara para istemek Önemli bir parti toplantısına katılmak - Caucus (aday belirtme toplantısı) - Strateji toplantısı Siyasal bir partide aktif ve üye olmak Zamanını siyasal bir kampanyada sarf etmek	1. Yukarı Kademe " Gladyatör Faaliyetler" (çok küçük grup) %1-2
Bir mitinge veya toplantıya katılma Bir partiye ya da adaya para yardımında bulunma Kamusal bir görevliyle ya da siyasal bir liderle temas etme	2.Orta Kademe Faaliyetler (geçici faaliyetler) %8-9
Göğsünde bir adayın resmini, partinin işaretini taşıma, arabasına partiyle, adayla ilgili etiket, pankart asmak Bir başkası ile onun belirli bir yönde oy vermesini sağlamak için konuşmak Bir siyasal tartışmaya girmek Oylamaya katılmak Kendini siyasal uyarımlara karşı açık tutmak	3.Aşağı kademe (temaşa faaliyetleri) Büyük grup % 60
	4.Apatetikler (Parokial , Hareketsizler) -Kayıtsızlar %30

Siyasal katılma herşeyden önce bir siyasal davranış gösterisinin yanısıra bir karar verme işlemini de içermektedir.

Siyasal haklar için yol gösterici olan 1982 Anayasası'dır. Anayasa'nın ikinci kısmı dördüncü bölümünde yer alan siyasal haklar şu şekilde sıralanmıştır: 1-Yurttaşlık, 2-Seçme ve seçilme,3-Siyasal partilerde çalışma, 4-Kamu hizmetine girme ve 5-Dilekçe hakları (Eroğul 1991: 80). Türkiye'de devlet yönetimine katılma bakımından seçme hakkı ile siyasal partilerde çalışma hakkı büyük önem taşımaktadır.

Kişiler arasındaki siyasal katılma farklılıkları siyasal fırsat yapısındaki, siyasal kaynaklardaki ve siyasal ilgideki farklılıklarla açıklanmaktadır. Yasal, toplumsal ve siyasal düzenleme ve kuralların bütününden oluşan siyasal fırsat yapısı, bir başka anlatımla siyasal hakların biçimsel olarak elde edilmesi ve kullanılması açısından kadınlar hiçbir koşulda öncelikli ve ayrıcalıklı toplumsal kesimler arasında yer almamışlardır. Siyasal hakların kadınlara görece olarak geç tanınmasının yanında hakların kullanılması açısından kadınlar hiçbir koşulda öncelikli ve ayrıcalıklı toplumsal kesimler arasında yer almamışlardır. Siyasal hakların kullanılmasında, yaşama geçirilmesinin de olumsuz etki yarattığından söz edilebilir. Ancak, bu etmen tek başına durumu açıklamaya yetmemektedir. Kadınların sınırlı siyasete katılımı genel bir özellik olarak varlığını her yerde sürdürmektedir. Bu noktada siyasal fırsat yapısının kadınları sınırlamasının nedeni olarak ikincil toplumsal konumlarının da pekiştirici etkisinden söz etmek gerekir. Siyasal yaşama en fazla katılanlar her koşulda toplumsal eşitsizlik pramidinin en üst düzeylerinde yer alanlardır. Siyasal kaynaklar olarak nitelendirilen eğitim, meslek, servet, statü, karizma gibi ölçütler ele alındığında kadınların ilkece eşitsizlik pramitlerinin tabanında yoğunlaştıkları görülmektedir. Kadınlar eğitim olanaklarından daha az yararlanabilmekte, bunlara koşul olarak gelir ve statü pramitlerinin üst düzeylerinde yer alamamaktadır. Bu bağlamda, tüm toplumsal eşitsizlik pramitlerinin katlanarak yansıdığı siyasal katılma pramidinin her düzeyinde kadınların sınırlı varlığı genel bir kalıp olarak ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar cinsler arasındaki siyasal ilgi farklılığını belgelemektedir (Çitçi 1991: 21).Siyasal ilgi "bir kişinin (yurttaşın) belli bir

siyasal amaç ve nesne karşısında belirli davranışlara iten hisler ve tutumları" olarak tanımlanır (Kalaycıoğlu 1986:511). Siyasal ilgi yada güdünün varlığı kişilerin siyasal açıdan etkili olabileceklerine inanmalarına bağlıdır. Bir başka anlatımla, kişilerin kendilerini siyasal açıdan etkili hissettikleri ölçüde siyasete katılmaktadırlar. Etkinlik duygusu katılımcı bir toplumsal siyasal kültüre bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Çitçi 1991: 22) . Bu çerçevede, kamusal-özel alan ayrımının erkek ve kadınlara ilişkin rol ayrımının örtüştüğü bir toplumsal kültürün varolduğu ülkemizde, kadınların siyasal ilgi ve güdüye sahip olmalarını beklemek iyimser bir yaklaşımdır.

II- KADINLARIN SEÇİMLERE KATILMA EĞİLİMLERİ

Bugüne değin yapılan araştırmalar; seçmen davranışlarını, seçmenin parti tercihlerini nelerin belirlediğini ortaya koymuştur. Bireylerin "life-cycle"-yaşam biçimi- örneğin işin biçimi, üye olduğu dernekler, dine bağlılık "kilise katılımı" ve aile yapısı politikaya katılımını etkilemektedir (Leighley 1995: 185).

Bu bulgular doğrultusunda; Türkiye'de seçmenin siyasal parti tercihinin belirleyen en önemli unsur "parti tutma"dır.

Ancak 1980 askeri müdahalesiyle kapatılan siyasi partilerin yerini yenileri alırken seçmenlerin parti tutma, aile ve yakın çevrede siyasal iletişim boyutu da sekteye uğramıştır. Köklü partilerin dağılması, lider ve örgütlerin farklı partilerde yer almaları temelde birbirine çok benzeşen bir çok siyasal partinin doğuşuna yol açmıştır.

Yeni parti liderlerinin çıkar çekişmeleri, karizmatik yeni liderlerin bulunmaması seçmende "aile geleneğini" zayıflatmıştır. Bu durumda yüzer gezer "kararsız" oyların oranında artış görülmektedir.

Bu değişim içinde "parti tutma" geleneği olmayınca parti tercihlerini belirlemede "dindarlık ölçüsü" etkin rolü oynamaya başladı (Kalaycıoğlu 1995: 18). Parti ideolojilerinin tükenmesi, parti örgütlerinde açığa çıkan yolsuzluklar seçmenlerin "dürüst partilere" yönelmelerine yol açtı. Dürüstlük görelî bir kavram "adalet", "sömürülmeme", "hakça düzen", "eşitlik",

"demokrasi" bu anlamda sosyal demokrat partilerde misyonlarını -SHP, CHP- yitirmiştir. Bu anlamda seçmenin bağlanma isteğine cevap veren partiler ön plana çıkmıştır.

"Seçmenin parti değerlendirmesini belirleyen en önemli değişken, kendini ne ölçüde dindar olarak gördüğü ve partileri ne ölçüde kendi dindarlık anlayışına yakın olarak algıladığı. Sünni-Hanefi İslam öğretisinin siyasete egemen olması gerektiğine inanan seçmenler, bu çizgide radikal toplumsal ve siyasal değişme önerisiyle ortaya çıkan; laikliği ve onun dayandığı Aydınlanma düşüncesini reddeden, bunu bir Batılı-Siyonist komplosu olarak takdim eden; şoven, yabancı düşmanı görüntüsü veren RP, MHP gibi partilere daha fazla yönelme eğilimi içine girdi. Bunun tersini düşünenler ise, toplumun siyasal hayatında dinin etkisinin olmaması gerektiğini savunan SHP-CHP-DSP gibi partilere yöneldiği görülmekte. İki arada kalan, radikal değişiklik peşinde olmayan ama dindar kitleyse ANAP-DYP gibi partilere kayıyor" (Kalaycıoğlu 1995: 18)⁵.

Kalaycıoğlu'na göre dindarlık ölçüsünü belirleyen en önemli etken, alınan eğitimin türü ve süresidir. Milli Eğitim laik, din eğitimi ise radikal dindar düşünceye bağlı seçmenler üretmektedir.

Seçmenin parti değerlendirmesini en fazla etkileyen diğer faktör ekonominin geleceğidir. Enflasyon oranı partilere yönelişi etkilemektedir.

Seçmenin oyunu belirleyen bir başka etken ise "adayın kimliği"dir. Seçim çevresi küçüldükçe adayın oynadığı rol artmakta, seçim çevresi büyüldükçe adaydan çok parti ve lider ağırlık kazanmaktadır. Parlamento seçimlerinde seçmenler parti liderlerine oy verirken, yerel seçimlerde adayın kimliği önem kazanır. Özellikle adayın kimliğinin "oyları dalgalı", kararsız seçmenlerde geniş etkisi olduğu görülmektedir (Topuz 1991: 183).

Séguéla'nın 1991 Genel Seçimlerinde ANAP için yürüttüğü seçim kampanyası "Seçimleri ideoloji değil, lider kazanır", "Seçimlerde geçmiş

için değil, gelecek için oy verilir", "Seçim siyasal olmaktan öte, psikolojik bir olaydır" (Akt. Topuz 1991: 45) bu temel görüşler doğrultusunda yürütülmüştür. 1995 genel seçimleri bu görüşlerin geçerliliğini gösteren en yakın dönemdir. Çiller'in geleceğe yönelik umutları, bağımsız kişiliği, kararlılığı propaganda döneminde kullandığı "ses tonu", "yumuşaklığı", özellikle enflasyon konusunda son derece başarısız olmasına rağmen, seçmenin özellikle kadın seçmen oylarının partisine kaymasına neden oldu.⁶

Seçmen "kendi isteklerine" cevap veren "umutveren" partiye oy veriyor. "Kürt Sorunu", "Gümrük Birliği" gibi temel etkenlerin ise, siyasal tercihlere etkisini belirlemek için yapılmış araştırmalar bulunmuyor.

Oy hakkının kullanılışı üzerinde durulduğu zaman bunun iki yönünü birbirinden ayırmak gerekir; Oy verip vermemek, seçime katılıp katılmamak. İkinci olarak kullanılan oyun daha çok hangi siyasal partiler ya da siyasal eğilim yönünde olduğu, oy davranışı araştırmalarında çözümlemeye çalışıldığı bir başka sorundur. Yapılan araştırmalarda irdelenen başlıca hipotezler şunlar olmuştur: Kadınlar oy vermeye erkeklerden daha az yatkındır, yani kadınlar arasında oy verme eğilimi erkeklere göre daha düşüktür; kadınlar daha tutucudur, kadınların oy tercihi daha az yerleşiktir. Yani kadınların siyasal tercihleri daha az istikrarlıdır, kadınlar ideolojilerden ve parti programlarından çok "adayların kişiliğinden" etkilenir ve evli çiftler arasında kadın, kocası gibi oy verme eğilimine sahiptir (Tekeli 1982: 129; Kışlalı 1976: 128; Tekeli 1988: 87; Kışlalı 1994: 76). Güçlü olanı ve dolayısıyla istikrarı seçme eğilimi de kadınlarda erkeklerden daha fazladır (Kışlalı 1994: 76; Kışlalı 1976: 125; Baykal 1970: 63; Sencer 1974: 99). Kadın oylarının "uyarılmış oy" olduğu, özellikle ortaöğretim kurumlarına devam etmemiş ve kırsal bölge kadınlarının aile büyüğü erkeğin sözüne uygun oy kullandığı görülmektedir (Kalaycıoğlu 1995: 18).

Bireylerin kente göç ve toplumsal yozlaşmanın karşısına koyacağı en önemli güç dinin "islamiyetin" kaynaştırıcı gücüdür (Heper 1986:380). Bu bağlamda Refah Partisi'nin büyük kentlerde ani yükselişi açıklanabilir. Türkiye'de kadınların parti örgütlenmesinde en fazla bulunduğu, en etkin şekilde çalıştığı parti Refah Partisi'dir. Kadınlar daha tutucu oldukları, parti

tutma unsurlarından uzaklaştıkça "dindarlık ölçüsü" açığa çıktığının bir göstergesidir. Temelde Refah Parti'li kadınları, parti için değil "İslamiyet" için çalışmaktadır.

Genel olarak bu hipotezler bütün ülkelerde yapılan araştırmalarla doğrulanmış olmakla birlikte zaman içinde değişen bir başka genel eğilimde; kadın ve erkeklerin oy davranışları arasında görülen farkların zaman içerisinde giderek azalması ve kadın erkek davranışlarının giderek birbirine benzemesidir (Baykal 1970: 64; Tekeli 1982: 30; Ayata 1993: 294).

Oy verme davranışında ki değişimin birinci etmeni; kadın, kocasına sormadan oy kullanmakta, daha da önemlisi bunu beyan etmektedir. Beyan, artık bireysel bir davranış olmaktan çıkıp, davranışı toplumsal hale getirmektedir. Başkalarının varlığında, hiç değilse küçük çocukların varlığında kadınlar kocasına sormadan oy kullandıklarını (Ayata 1993: 295). kadının çocuk sahibi olma ile evdeki konumun görece olarak iyileştiğini ve bağımlılığını azalttığını söyleyebiliriz.

Cinsiyet faktörünün oy davranışını farklılaştırdığı bütün durumlarda, bu farkın kadının kadın olmasından doğmadığı, kadının kadın olduğu için içerisinde hapsedildiği ekonomik ilişkilerin ve ona bağlı olarak aile ilişkilerinin, kadının özellikle maruz kaldığı ideolojik baskıların etkisinden doğduğu ortaya çıkmıştır. Gerçekte, cinsiyet farkına atfedilen farkların cinsiyetten değil, farklı sosyal konumlardan kaynaklandığı ortaya çıkmış "Cinsiyet" değişkeninin başka değişkenleri içerisinde toplayan, birleştiren bir birleşik değişken olduğu anlaşılmıştır (Tekeli 1982: 130; Kışlalı 1994: 78; Leighley 1995: 184).

Seçime katılmama olayı esas olarak, "toplumla bütünleşmeme" olayıdır ve insanların toplumla kurduğu sosyal ilişkilerin yoğunluğu arttıkça seçime katılma eğilimi de yükselmektedir (Tekeli 1981: 139). Kadınların çalışma yaşamına girmeleriyle siyasal katılma davranışları arasında bir paralellik vardır. "Kadın yaşamının «evlilikle» belirlenen «devrelerinin» katılma eğilimi üzerindeki etkisi (genç bekar kadınların katılma eğiliminin düşüklüğü) evlilikle birlikte katılma oranının yükselmesi ve dullukla yeniden

düşmesi" bu bakımdan çok anlamlıdır. Bu da kadının toplumla bütünleşmesinin genellikle "evlilik kurumu" aracılığıyla kurulduğunu ve politik tavırlarını da en başta evlilik kurumunun⁷ etkilediği ortaya koymaktadır (Tekeli 1981: 130, 249; Tekeli 1988: 89). Yükseköğrenim oy verme davranışını etkilemektedir (Çitçi 1982: 236).

Yaş seçime katılmama eğilimini açıklayan en güçlü faktörlerden birisidir. Çok genç ve çok yaşlı kadınlar, seçime katılmama eğilimi en fazla olan gruptur (Kışlalı 1976: 130 Tekeli 1981: 247; Yücekök 1987:28). Genç gruplar arasında erkek-kadın seçime katılmama eğilimi benzerlik göstermektedir (Kalaycıoğlu 1995: 18).

Yapılan araştırmalarda; kendilerini güçsüz buldukları için yabancılaşan bireylerin ulusal düzeyde siyasal katılmamayı yeğledikleri ve oy vermediklerini saptamışlardır. Fakat aynı kişilerin kendilerini daha az güçsüz duyguları, düşüncelerini daha dolaysız ifade edecekleri yolların bulunması ve daha hararetle savunacakları davaların bulunmasından nedeniyle yerel düzeyde daha katılımcı oldukları anlaşılmıştır.

Yabancılaşan seçmenin siyasal ilişkilerinin (kişiler ve kuruluşlar arasından) iş arkadaşlarınıninkinden farklı olacağı ve siyasal partilerle daha az ilişkisi (bağı) olacağı saptanmıştır. Bu kişilerin seçimleri (yönü) çabuk değişir ve gündemdeki konu ya da konulara ilişkin propagandaya özellikle bu propaganda etkilendiği çevrelerden geliyorsa karşı duyarlı ve daha çabuk değişmeye yakındır. Yine yabancılaşan bireyler kitle haberleşme araçlarının siyasal konularda bilgi edinmekten çok bir eğlence olarak görme eğilimindedir (Ergil 1979: 78).

Cinsiyet söz konusu olduğunda kadınlar erkeklerden daha uyucu ve daha düzeltimcidirler. Ergil'in yabancılaşma üzerinde yaptığı araştırmada: oy veren köylerdeki yabancılaşmış kadınların sistemin kuralları içinde düzeltimden yana olduklarını göstermektedir. Bu durum kadının aile reisine bağımlılığı (çifte güdümlenme) olgusuna yol açmaktadır. Oy kullanan siyasete yabancılaşan kadınlar hem uyucu hem de düzeltimci ise bu çelişki onların uyumculuğunun sisteme olmaktan çok kocalarının ya da aile

reisinin tercihlerine olması olasıdır. Bu varsayımı destekleyen veri de kadınların erkeklerden daha az siyasetten çekilmeye eğimli olmalarıdır.

Kadın-erkek farklılığında öne çıkan diğer özellikler şöyledir: Erkekler siyasete karşı kadınlara göre daha şekilci aynı zamanda daha devrimci bir yöneliş içindedirler. Ayrıca erkekler kadınlardan daha çok siyasetten çekilmeme eğilimindedirler (Ergil 1979: 206).

III- SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Toplumsal sistemin varlığını sürdürmesi için sistemi yaşatan, ona temel olan ilişki ve rollerin sistem içinde yaşayanlarca bilinmesi, ona katılacak kuşaklara aktarılması öğretilmesi gereğinden doğan siyasal toplumsallaşma; "siyasal kültürün aktarılması ya da siyasal yaşamın yeniden üretilmesi olgu ve süreci (Turan 1977: 29) olarak ifade edilir. Bu nedenle siyasal sisteme ilişkin değer, inanç, tutum ve davranışların yaygınlaştırılması ve benimsetilmesini içerir sonuç olarak toplumsallaşma ve özelde toplumsallaşma süreci iletişim olgusunu karşımıza çıkarmaktadır (Yücekök 1987:13). Siyasal katılma davranışını etkileyen faktörlere baktığımızda birincil ve ikincil toplumsallaşma gruplarından söz etmemiz gerekmektedir. Birincil grupların başında gelen aile ve arkadaşlık gruplarıdır. İkincil toplumsallaşma grubunu ise, okul, iş arkadaş çevresi ve siyasal partiler, kitle iletişim araçları (medya) oluşturmaktadır.

Araştırmamız kadınların siyasal katılma davranışları üzerinde yoğunlaştığından bizce etkisi en fazla görülen aile, eğitim, çalışma yaşamı ve kitle iletişim araçlarının etkisi ve bireysel etmenlerden cinsiyet irdelenecektir.

A-AİLENİN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ÜZERİNE ETKİSİ

Çocukluk döneminin, siyasal kişiliğin biçimlenmesi bakımından önemli olduğu varsayımı yapılan deneysel araştırmalarla yanlışlanmıştır.

Siyasal parti seçimi dışında ailenin özgül bir etkisinin bulunmadığı, aile etkisinin daha çok genel tutumlarda belirleyici olduğu saptanmıştır (Akt.

Alkan-Ergil 1980: 54; Tokgöz 1979: 258). Aile etkisini sınırlayan etkenlerin başında "zaman" gelmektedir (Uysal 1984: 186). Yıllar geçtikçe, ailenin çocuk üzerinde etkisi azalmaktadır. Okul ve arkadaşlık grupları ailenin yerini almaktadır.

Ailenin gücü, siyasal parti bağlarının aktarılmasında, genel değerlerin benimsetilmesinde ve sınıfsal kökeninde yatıyor (Akt. Alkan-Ergil 1980: 58; Yücekök 1987:26).

Siyasal toplumsallaşmada, ataerkil ailenin doğası gereği babanın, anneden daha etkili olacağı varsayılmışsa da, yapılan araştırmalarda "çocuğun siyasal bilinç kazanmasında, ananın babaya bakışla daha etkili olduğu, anne baba arasında siyasal görüş ayrılığı varsa, bu durumda annenin üstünlüğü daha da belirginleştiği" görülmektedir. Eğer anne eğitilmişse, siyasallaşmışsa, özellikle kız çocuklarına karşı babadan çok daha etkili olabilmektedir (Akt. Alkan-Ergil 1980: 59; Alkan 1989 :63).

Bu saptama, Türkiye'de erkek egemen toplumsal yapı hakim olmasına rağmen, siyasal toplumsallaşma açısından babanın sanıldığı kadar güçlü olmadığını göstermektedir.

Ozankaya'nın (1969: 49) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, öğrencilerin yalnızca %12'si siyasal toplumsal konulardaki görüşlerini babalarının görüşüne tümüyle uyduğu, %75'i ise kısmen uyduğunu belirtmiştir. Annenin veya babanın üniversite mezunu olması, diğer ülkelerde bulunan sonuçların tersine, çocuğun siyasal ilgisi üzerinde olumsuz bir etki yaptığını saptamıştır (Akt. Alkan-Ergil 1980: 59; Alkan 1989: 63).

Kışlalı'nın (1974: 169-170) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin %60'ı aileleri ile aynı partiye oy verdiklerini belirtirken, sadece %37'si babaları ile aynı partiye oy verdiklerini belirtmiştir. Abadan'ın kamu önderleri ile ilgili araştırmasında, aile üyelerinin %55'inin aynı partiye oy verdiği saptanmıştır. Kışlalı'nın sonucuna göre öğrencilerin %63'ü babalarından farklı bir siyasal partiyi destekliyor. Bu sonucu, Alkan (1989:

66) ataerkil aile tipinin egemen olduğu Türkiye'de katı disiplinin geri tepen sonucu olarak yorumlamıştır .

Gençleri solcu-sağcı olarak inceleyen araştırmacılar çelişik gibi gözüken sonuçlara ulaşıyor. Bu çalışmalarda solcu öğrenciler, aslında ana-babalarına başkaldıran tipler olarak görülüyor. Tutucular daha çok ana-babaları gibi oy verme eğiliminde olduğu halde köktencilerin oldukça küçük bir kısmı bu eğilimde. Babalarından ayrı bir tutum izleyenlerin başkaldırısı, son derece tutarlı ve genel ideolojik yapı içinde kendisini gösteriyor. Solcu öğrenciler, tutumlarının ana-babalarınınkinden farklı olduğu ve onaylanmadığı inancında, oysa sağcı öğrenciler için bu söz konusu değil.

Sol eğilimli gençler, ana-babalarına başkaldıran kişiler değil, tam tersine, onların beklentilerini gerçekleştiren, siyasal inançlarını sürdüren insanlardır. Bunlar, gelir ve eğitim durumu iyi olan ailelerden gelirler. Ana-babaları, bu gençlere karşı , hoşgörü ve anlayışla davranır. Eylemci olmayan gençler ve ana-babaları, başarı, maddi kazanç, cinsel ahlak ve din konusunda geleneksel görüşleri savunurlar. Öte yandan, eylemci gençler, ana-babaları, aydınal ve sanatsal uğraşlara, beşeri amaçlara büyük önem verirler; eylemci olmayanların yukarıda olmayan değerlerini de pek önemsemezler. Eylemci gençler, babalarından daha köktencidir, fakat babalarının ters düşen bir tutum ve davranış içinde değillerdir. Tam tersine, ailelerin siyasal geleneklerini sürdürmektedirler (Akt.Alkan-Ergil 1980: 71).

Aile, toplumsal yapının üst katmanlarından geliyorsa, siyasal parti seçimini çocuğa benimsetmede, emekçi sınıf ailelerinden daha etkili olmaktadır. Kışlalı ve Avcan'ının yaptığı araştırmalarda (1974: 172-174; 1976: 21-22). AP'li babaların, siyasal parti bağlarını çocuklara aktarmakta son derece başarısız, CHP'li babaların ise başarılı olduğu görüldü. Bu durum CHP'yi destekleyen babaların görece olarak eğitilmiş, bürokrat orta sınıf kitleleriyle ilintili olabileceği sonucunu doğuruyor. Çocuğun siyasal partiler üstüne ne denli bilgili olduğuda sonucu etkilemektedir. Daha bilgili olanlar, ana babalarının siyasal parti görüşlerinden daha büyük kolaylıkla ayrılabilirler.

Ailenin siyasal konularda ilgilenmesinin çocukta benzer bir bilgi ve katılım isteği doğuruyor. Siyasal ilgisi ve bilgisi fazla olan ana-babaların çocukları, böyle olmayan ana-babaların çocuklarına bakışla, siyasal etkinlik duygusu geliştirmiş oluyorlar (Akt. Alkan-Ergil 1980: 64; Kışlalı 1976: 149; Tokgöz 1979: 273). Çocukluk döneminin en büyük özelliklerinden birisi, çocukların büyüklere bakışla daha çok bağımsız kalabilmeleri. Ergenlik, bağımsızlığın en yüksek oranda görüldüğü dönem.Yaş ilerledikçe bir partiye bağlanma olgusunda yavaş yavaş geliyor (Akt. Alkan-Ergil 1980: 63).

Bireylerin eğitim düzeyi ve toplumsal sınıflar içindeki yeri yükseldikçe aile kararlarına katılma oranları, siyasal katılma eğilimleri, siyasal etkinlik duygularıda yükselmektedir. Ailede alınan kararlara katılmanın daha düşük eğitim düzeyindeki kişilerin siyasal davranışında anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir. Yükseköğrenim gören kişilerde eğitimden doğan siyasal katılım eğilimi kendi içinde yeteri kadar önemli bir öge olduğu için , aile kararlarına katılmanın doğuracağı etkenler, sonucu şu veya bu biçimde etkilemektedir (Alkan 1989: 69).

Ailenin tutumu ile başkaldırı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ailelerin uyguladığı disiplinden hoşlanmayan çocuklar arkadaşlarının siyasal etkilerine daha çok açık oluyorlar (Akt. Alkan-Ergil 1980: 74). Gençlerin başkaldırısı nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, kurumsal gelişimi ileri aşamada olan gelişmiş toplumlarda, yaşlarının ilerlemesi ve çalışma yaşamına girmeleri ile tutumları değişmektedir.

B- CİNSİYET VE TOPLUMSALLAŞMA

Genel olarak bireysel ve biyolojik kökenli bir farklılaşma gibi gözükmekle birlikte, siyasal toplumsallaşmada erkek-kadın farklılığı, çok geniş ölçüde sınıfsal-toplumsal-kültürel değişkenlere bağlıdır. Kadının toplumsal-siyasal pasifliği, biyolojik değil, toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; çocuk yetiştirmede kız-erkek farklılığı güdülen toplumlarda bu farkın genellikle kız aleyhine olduğudur.

Türkiye'de yapılan araştırmalar da, kızların siyasal davranışı konusunda genellikle olumsuz bir tablo çiziyor. Öğrenciler arasındaki araştırmalar, kız öğrencilerin, iç ve dış politika ile ilgilenmediği gibi, rejimlerle de fazla ilgili olmadıklarını ortaya koyuyorlar. Kızlar, erkeklerden daha düşük oranda dernekler üyesi oluyorlar, miting ve gösteri yürüyüşlerine katılıyorlar, siyasal partilerde çalışıyorlar. Siyasal içeriği yoğun olan gazete ve dergileri erkek öğrencilerden daha düşük oranda okuyorlar, -konu kadın- moda konularına yer veren dergileri yeğliyorlar. Erkekler, kızlardan daha fazla açık oturuma katılıyor, daha fazla siyasal-toplumsal konuları tartışıyor. Kızlar, erkeklere göre daha yüksek oranlarda, siyasal toplumsal konuları aileleri ile konuşmayı yeğ tutuyor. Arkadaşları ile konuları ele alacak olurlarsa, daha çok pasif ve tartışmadan kaçınan bir tutum takınıyorlar. Siyasal konularda, erkekler kızlardan daha bilgili. Kızların siyasal sorular ve parti seçimi karşısındaki en karakteristik tutumları, bilmediklerini belirtmek, seçim yapmamak ve tarafsız kalmaktır. Erkek için siyasal katılım ve ulusal sorunlar, kızlar için olduğundan çok daha önemli gözüküyor. Kızlar, erkeklerden daha az yurtsever, daha fazla dindar, karamsar, kuvvet ilişkisi yerine yakın ilişkileri yeğ tutan pekiştiricinin dıştan kontrolüne inanan, daha düşük başarı güdüsü olan kişiler olarak belirliyor. Yalnız demokratik eğitim kuruluşlarının, erkeklerin başarı güdüsünü etkilemezken, kızlar üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu görülüyor (Akt. Alkan 1989: 127; Kışlalı 1976: 125).

Üniversiteli kızların sosyal açıdan anne kuşağıyla büyük çoğunlukla devamlılık içerisinde olduğu, annelerini çok daha rahatça rol modeli olarak benimsediklerini, ancak psikolojik yönden annelerinden daha fazla farklılaştıkları saptanmıştır (Kandiyoti 1982:337).

Köylerde yapılan araştırmalarda da, kadınların siyasal yaşamın dışında kaldığı, siyasal konularda çok az bilgiye sahip olduğu, siyasal konulardaki sınırlı seçimlerinin ise yakınları olan erkekler tarafından belirlendiği görülüyor. Frey ve Yasa'nın köyde yaptığı araştırmalarda; köylü kadınların, erkeklerden daha fazla siyasal etkinliği olduğunu gösterecek bulgular getiriyor. Fakat, bu, büyük bir olasılıkla, siyasal yaşamın gerçeklerini bilmeyen kişilerde görülebilecek yanlış değerlendirmelerden

doğan bir etkinlik duygusudur. İşçi göçüyle ilgili olarak yapılan bir araştırmada bu durumun dışarı açılma ile değişebileceğine ilişkin veriler bulunmuştur (Alkan 1989 :128).

C- KÖY-KENT VE SINIF FARKLILIKLARININ ETKİSİ

Gelişmekte olan ülkelerde, köy-kent ve toplumsal sınıf farklılığının yaşam koşullarına olan etkisi, gelişmiş ülkelere göre daha derin ve önemlidir. Bu ayrımlar, bireyin yaptığı işteki, eğitimindeki, bilgi ve deneyimlerindeki tüm farklılaşmaları da içine alıyor. Bu nedenle, gelişen ülke siyasal toplumsallaşmasındaki bölüntülerin ve uyuşmazlıkların çok önemli bir bölümünü çevresel-sınıfsal olgularda aramak gerekmektedir.

Kentlerde yaşayan kişilerin siyasal katılmaya daha eğilimli oldukları, kırsal alanlara doğru gidildikçe bu eğilimin azaldığı görülüyor.

Türkiye'de seçime katılma bakımından yapılan araştırmalarda; kırsal bölgelerde seçime katılmanın , kentlerdeki katılmanın daha yüksek olduğu görülmüştür⁸. 1961-1969 döneminde bu farkın giderek arttığı saptanıyor. Kent büyüklüğü ile seçime katılma arasında da anlamlı bir ilişki saptanmadı. Azgelişmiş kırsal bölgelerde ise, seçime katılma, gelişmiş kırsal bölgelerden daha yüksekti. Küçük köylerde de, büyüklere bakışla daha yüksek katılım izleniyordu. Özbudun bu durumu; mobilize ya da bağımlı bir nitelik taşımasına ve Türk parti sisteminde izlenen "yeniden gruplaşma" eğilimine bağlıyor. Türkiye'deki sağlıklı kentleşme, kentlerin gerçek kent niteliğine bürünmeye başlamasıyla oy verme eyleminin sınıfsal çıkarlara göre belirlenmesi, parti sistemindeki yeniden gruplaşmanın yerine oturması, kentlerdeki katılımı artırıcı etkisi olabilir.

Seçime katılmanın, doğal olarak, siyasal etkinlik duygusu ile olumlu bağlaşım içinde olması beklenir. Oysa Frey'in araştırmasında, Türk köylüleri arasında siyasal etkinlik duygusunun son derece düşük olduğu görülmüştür. Özellikle ulusal düzeyle ilgili etkinlik duygusu, yerel etkinlik duygusuna bakışla, çok daha düşüktür. Katılımın yüksek olduğu yerlerde, siyasal partilerle ilgili bilgilerin diğer bölgelere bakışla daha düşük düzeyde olduğu görülüyordu. Bu sonuçlarda, Türk köylerindeki yüksek

katılımın, kişinin çıkarlarını düşünerek yaptığı özgür ve bireysel bir seçim olmadığını; toplumsal baskıların bu yüksek katılım doğurduğunu kanıtlayacak niteliktedir" (Akt. Alkan-Ergil 1980: 156; Alkan 1989: 166; Baykal 1970: 73). Bir başka araştırmaya göre , oy vermeyi de içeren genel siyasal katılma durumunda köylünün kentliye oranla daha yoğun bir şekilde katılıyor olmasının kentlinin siyasal faaliyetlerinin kısmen belirli bazı faaliyetlerde yoğunlaşması (diğer örgütsel faaliyetler gibi) veya kısmen sistemden soğuması ve kısmen de kişinin kent yaşamında aldığı rol ve kent yaşamına ne derece alışmış olduğuyla açıklanabilir (Kalaycıoğlu 1986:527).

Yapılan çözümler kentleşmenin kendi başına önemli bir siyasal toplumsallaşma etmeni olmadığını ortaya koyuyor (Akt. Alkan-Ergil 1980: 155; Kalaycıoğlu 1986: 521). Temelde kentleşmenin etkisi; iş, eğitim, medya gibi etmenlerin etkileşimini sağlayacak ortamı yaratmasında yatmaktadır.

D- KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ SİYASAL KATILMAYA ETKİSİ

İletişim araçlarının (medyanın) kullanımıyla, yönetenlere; egemenlere yani siyasal iktidarı kullananlara, yönetilenlerin davranışlarını etkileme ve denetleme yeteneği sunulmaktadır. Bunun terside görülmektedir. İletişim araçlarının kullanımı siyasetin (siyasal olguların) daha geniş kitlelerle bulunmasını sağlayabilir. Böylece toplumsal iletişim siyasal katılım artırarak, iktidar tabanında değişme ya da gelişmenin aracı olabilir (Kaya 1985: 26). Yapılan birçok araştırmada siyasal katılmaya; siyasal bilgi, ilgi ve katılmanın kitle haberleşme araçlarının yayınlarına açık olma ile bağlantısı olduğu saptanmıştır. Kitle haberleşme araçlarıyla verilen siyasal malzemeye fazlasıyla açık olanların daha fazla bilgili, ilgili oldukları gibi oy verdikleri görülmektedir.

Bu konudaki ilk araştırma 1952 yılında Amerikan Başkanlık Seçimi sırasında yapılan televizyonun siyasal kampanyaya katılmanın etkisini sorgulayan çalışmadır.

Araştırmanın bulgularına göre "televizyonunun gelişmesinin asgari net etkisi vardır, buna karşılık siyasal ilgi zaten çok yüksek olduğundan fazla artış için yer bulunmamaktadır" (Tokgöz 1979: 33).

Televizyonun siyasal bağlantısı olmayan kümeler üzerinde oy verme artışını gösteren bir araştırmada "kadınlar, erkeklere oranla, çoğunlukla daha az oy vermektedir" denmektedir. Yine Glazer ABD'de yapılan ulusal kamuoyu yoklamalarının sonuçlarını tekrar gözden geçirerek, televizyonun yukarıda anılan kümelerin oy verme oranlarını birbirlerine yaklaştırdığını saptamıştır. "Erkeklerle, kadınlar, az eğitim görmüşlerle fazla eğitim görmüş olanlar, az gelirliyle yüksek gelirli arasında farklar televizyon izleme ile azalmaktadır".

Glazer'in bulgularını Tokgöz iki grupta yorumlamaktadır:

1- Televizyon "yurttaş olarak oy veriniz" mesajlarıyla en duyumsamaz seçmenlerin bile yurttaşlık görevlerini yerine getirmelerini sağlayabilir. Ve seçim kampanyalarında, televizyondan gelen mesajların diğer araçlara oranla pek çok kimse tarafından hatırlandığı saptanmıştır.

2- Televizyon siyasal ilgi düzeyini yükseltmiştir. Yükselen ilgide en duyumsamaz kümeler arasında bile oy verme yönünden artışı yol açmaktadır. Televizyonun en fazla etkisi, yazılı basın araçlarına açık olmayan az eğitim görmüşler üzerinde olmuştur.

İyi eğitim görmüş, siyasal ilgili olan kimseler siyasal bilgi almak için gazete okurken, az eğitim görmüş olanlar televizyondan siyasal bilgi alabilmektedir. Gazete, ancak, boş zamanlarda ve istenilerek okunmaktadır. İlk yapılan Amerikan seçim araştırmalarında, kitle haberleşme araçlarının yayınlarına dikkat gösterme, siyasal ilgi, siyasal bilgi ve siyasal katılma arasındaki ilişkiye açık olarak görmek mümkündür. Bu ilişkinin ise çoğunlukla, kişinin seçmesine bağlı olduğu üzerinde durulmaktadır. ilgileri olanlar siyasal bilgi edinmektedirle, bununla beraber kitle haberleşme araçlarının ilgi yaratma yönünde işlevi olduğuna dair bazı veriler bulunmaktadır (Akt. Tokgöz 1979: 33).

Bir başka araştırmada; kitle haberleşme araçlarının yayınlarına açık oldukları ölçüde, çok duyumsamaz olanların bile tesadüfen siyasal bilgilerle karşılaştıkları bulunmuştur.

İlgi de, kitle haberleşme araçlarının yayınlarına açık olup olmama durumu ile ilintilidir (Tokgöz 1979: 33-44).

Gençler, az eğitim görmüş olanlar, aşağı soyo-ekonomik statüde olanlar, kırsal alanlarda yaşayanlar ve kadınlar en az siyasallaşan kümelerdir.

Tokgöz'n 1973 Genel Seçim kampanyası sırasında Ankara'nın ankaya ilçesinde yaptėėı alan araştırmasında televizyonun kadınların siyasallaşmasına etkisi ölçülmüştür. Seçim kampanyası sırasında radyo, televizyon ve gazetelerden seçimle ilgili haberlere ve "Seçime Doğru" programı izleme oranlarının kadın ve erkek seçmenler arasındaki farklılığı araştırılmıştır. Kampanyanın ilk ve son haftasında görülen en önemli farklılık "radyodan seçim haberlerin izleme ilk haftaya göre sabit kalırken, televizyondan verilen seçim haberlerini izlemede görülen artıştır". "zellikle erkekler kadınlara oranla televizyondan verilen seçim haberlerini daha çok izlemektedir " (Tokgöz 1979: 180; Gz 1995:120). Gz'n araştırmasına göre; televizyon Türkiye'de vatandaşların oy verecekleri partiyi belirlerken, başvurdukları ilk kitle iletişim aracıdır (1995: 119).

Küçükkurt ve Gz'n 1994 yılında yaptėėı araştırmada benzer bir sonuç saptanmıştır. 18-22 yaş gençliği üzerinde yapılan çalışmada; gençler haber alma kaynağı olarak ;birinci derecede televizyon, ikinci derecede gazeteleri, üçüncü derecede dergileri ve dördüncü derecede radyoyu görmektedir. Aynı araştırmada cinsiyet ayırımına gidildiğinde kadınların televizyon ve radyoyu erkeklerden daha çok, erkeklerin ise dergileri kadınlardan daha çok haber kaynağı olarak gördükleri bulunmuştur (1994: 122).

Tokgöz'n aynı araştırmasında seçmenin oy verme kararını etkileyen etmenler üç grupta toplanmıştır: Kitle haberleşme araçları ve toplumsal yayılma, aile ve yakın çevrenin rolü ve çapraz baskılar.

"İlk iki etken siyasal toplumsallaşma etkeni olarak kabul edilen etkindir. Ve ikisinin toplamı üçüncüye oranla yüksektir. Bu açıdan siyasal toplumsallaşma etkenlerinin seçmenin siyasallaşması üzerinde daha etkili olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır" (Tokgöz 1979: 180).

Kitle haberleşme araçlarının doğrudan doğruya etkisi en çok radyo ve televizyon haberleri ile olurken, dolaysız etkisini yansıtan kanaat önderleri, araçların kendilerinden daha etkin olmaktadır.

Kitle haberleşme araçlarının oy verme kararının alınmasında hem propaganda işlevlerinin hem de haber verme işlevlerinin etkileri olduğu göze çarpmaktadır. Seçmenler üzerinde kitle haberleşme araçlarının haber verme işlevinin etkisi daha çok propaganda işlevinin etkisi daha azdır.

Radyo ve televizyon haberlerinin ve gazetelerin etkisi, daha çok kadınlar üzerindedir. Buna karşılık, radyo propagandasının etkisi ise erkeklerde görülmektedir.

Eğitim düzeyi bakımından radyo ve televizyon haberleri en çok hiç bir okul bitirmeyenlerle, ilkokul mezunları arasında etkili olurken, gazetelerin etkisi, ortaokul ve lise mezunlarını etkilemektedir. Radyo ve televizyondan haber alma bakımından ise lise ve yüksekokul mezunları üzerinde etkilidir (Tokgöz 1979: 253; Kışlalı 1976: 136). Eğitim düzeyi yükseldikçe televizyonun aksine gazetelerden etkilenme oranı artmaktadır (Güz 1995: 123). Gelir yükseldikçe, radyo ve televizyon haberlerinin etkisi azalmaktadır (Tokgöz 1979: 254).

Yaş kümelerine göre dağılımlar radyo propagandasından en çok 21-30 yaş kümesinde etkili olduğuna işaret etmektedirler. Buna karşılık, radyo ve televizyon haberleri en çok 31-40 yaş arasında etkilidir. Radyo ve televizyon haberlerinin etkisi ikinci olarak 51-60 yaş kümesi üzerindedir. Gazetelerin etkisi ise en çok 41-50 yaş kümesindedir (Tokgöz 1979: 254). Buna karşın, orta yaşlıların (31-50) gençlere göre, yaşlıların (51-65) bu iki yaş grubundan çok daha fazla oranda televizyondan etkilendikleri

görülmektedir. Diğer yaş gruplarına göre, gençler daha fazla oranda gazetelerden etkilenmektedir (Güz 1995: 121).

Televizyon, daha başka bir deyişle, birincil toplumsallaşma yoluyla belirli siyasal ilgisi olanlara siyasal bilgi verebilmekte veya ilgi varsa onu pekiştirmektedir (Kalaycıoğlu 1986:524). Yoksa, televizyonun siyasal bilgi verme yönündeki etkisi azdır (Tokgöz 1979: 273).

Wheeler'a göre yetişkinlerin siyasal toplumsallaşması için üç ön şart gerekmektedir :Bilgi, yeterlilik ve istek (Akt. Aziz 1982: 28).

Özellikle, ailelerinden ve yakın çevreden siyaset hakkında ilgi kazanmış bulunanlara, kitle haberleşme araçlarının birincil işlevinin bilgi verme olduğunu ortaya koymuştur (Akt. Tokgöz 1979: 275).

Siyasal toplumsallaşmanın aynı zamanda, koruyucu etkisi de bulunmaktadır. Nesillerarası devamlılık, ana ve babaların yetiştirdiği çocuklara temel siyasal yönelimleri ve özelliklere aynı siyasal parti tercihi yapmayı geçirmesiyle sağlamaktadır. Bu süreç bir bakıma statükoyu korumakta, kitle haberleşme araçlarının homojenleştirme etkisini azalmaktadır. Aynı sürecin siyasal kararlılık bakımından etkisi ise pek açık değildir.

Kitle haberleşme araçlarının homojenleştirme veya siyasal bütünleştirme bakımından etkileri yönündeki görüşler, kitle haberleşme araçlarının yapısal farklılaştırmadan doğan farklılıkları ortadan kaldırılabildikleri şeklindedir. Aynı zamanda, siyasal toplumsallaşmanın bu farklılıkları devam ettirdiği de akıldan çıkarılmamalıdır. Yapılan araştırmalarda ise; aile, yerel topluluklar yoluyla kamusal sorunlar hakkında ilgi sahibi olanlar bakımından, kitle haberleşme araçlarının bilgi verme yoluyla siyasal toplumsallaşma sürecine girdikleri yönündedir (Tokgöz 1979: 275-276).

Aziz'in (1982: 176)⁹ yaptığı araştırma sonuçları da Tokgöz'ün bulgularını destekler niteliktedir. Radyo daha çok haber aracı olarak izlenirken, televizyon eğlence ve haber aracı olarak izlenmektedir. Cinsiyet

yönünden kadınlarda haber alma amacı ile izleme, yerini eğlence, hoş zaman geçirme ve birşeyler öğrenme amacı ile izlemeye bırakmıştır. Dolayısıyla radyo ve televizyon da eğlence türü, başka bir deyişle haber, eğitim ve kültür yayınları dışındaki yayınlara daha çok ilgi vardır. Burada radyo ve televizyonun toplumdaki işlevleri konusunda ortaya atılan "kullanma ve doyum" kurmanının işlediği görülmektedir. Bireyler, araçları kullanırken, onlardan belli konularda doyum sağlamak, belirli gereksinimlerini gidermek amacını taşımaktadır (Akt. Küçük Kurt 1993: 100-115) .

Doğrudan kırsal kesime seslenen köy yayınlarından bireyin nasıl doyum sağladığı / yararlandığı konusundaki bulgulara göre: Kadınların köy yayınlarına ilgisi daha azdır. Erkeklerin daha büyük çoğunluğunun köy yayınlarını izlemeleri, bekledikleri doyumla yakından ilişkilidir. Yayınlara gösterilen ilgi ve açıklığın büyük ölçüde bireylerin gereksinimi ile belirlendiği ve bu gereksinimle bireyin araçları kullandığını ve doyum sağladığını söyleyebiliriz. Toplumsallaşma sürecinde, geleneksel yapının bu gereksinimleri biçimlendirdiği de açıktır (Aziz 1982: 176).

Kırsal kesimde yapılan bu araştırmada televizyon izlemenin "özellikle kızların giyimine, yemek yeme yöntemlerine değiştirici etkisi olduğudur" (Aziz 1982: 179). Radyo ve televizyonunun gelenek dışı bir toplumsallaşma sürecini başlattığını söylebiliriz .

Medyanın, özellikle radyo ve televizyon ile toplumun siyasal toplumsallaşması konusundaki bulgular ise, bu araçlara açık olma oranında yoğunluk kazanmaktadır. Geleneksel toplum yapısının genellikle bireyi belli bir çevrede tutması, iş-güçte ilişkide bulunan kişilerin aynı çevreden, benzer kişiler olması, bireyin siyasal bilinçlendirilmesini, ilgisini ve katılmasını sağlayacak iletişim kanallarını daraltmaktadır. Belirgin kanallar olarak aile, komşu, yaşıt-arkadaş, kamuoyu önderleri gibi birbirine oldukça benzer kişisel iletişim kaynakları kırsal kesimde yaygındır. Ancak, kırsal kesimdeki bireyin , çoğunlukla erkeklerin, radyo ve televizyonda en çok izledikleri yayınların haber yayınları olması bu konuda verilen iletilere bireyin açık olacağını göstermektedir. Radyo ve televizyon doğrudan haber kaynağı olarak görev yapmakta, yayınlara açık olma ve ilgi duyma oranında

da bireyi etkilemektedir. Vurgulanması gereken olmayan bir ilginin doğması yerine, var olan bilginin güçlenmesi, daha işe yarar biçime sokulmasıdır. Burada ilginç olan saptama, cinsiyet farkının, siyasal bilgi yönünden-radyo ve televizyona açık olmalarına karşın-zayıf olduğunun görülmesidir¹⁰. Genel olarak radyo ve televizyonu izleme, daha çok tutum ve davranışlarda etkili iken, siyasal toplamsallaşma gibi özel ilgi ve bilgi gerektiren konularda etkili olamamaktadır. Burada radyo ve televizyonun işlevsel olarak izlenip izlenmediği ve bireyin iletiye anlayacağı düzeyde olması önem kazanmaktadır (Aziz 1982,1984: 181).

Radyo ve televizyona açık olma ile ondan sağlanan doyumlar bireysel özelliklere göre, toplumsallaşma olgusunda da etkisini göstermektedir. Bu özellikler cinsiyet, yaş ve öğrenim düzeyidir. Meslek ve gelirin kırsal kesimde fazla etkili olduğu söylenemez. Bu etkenler sıfıra indirildiği ya da azaltıldığı oranda, bireylerin radyo ve televizyona açık olmaları, toplumsallaşma sürecinde görece bir etki yapacaktır (Aziz 1982: 182).

Kitle iletişim araçlarına açık oluş ile genel bilgi ve siyasal parti bilgisi arasında güçlü ve olumlu bir bağlaşım bulundu. Fakat, aynı ilişki, kitle iletişim araçlarına açık oluş ile, siyasal katılım ve siyasal etkinlik duygusu arasında görülmedi (Akt.Alkan 1989: 167).

Ozankaya'nın yaptığı araştırmada ise, kitle iletişim araçları ile siyasal ilgi ve canlılık arasında bir ilişki bulunmadı. Hatta, kitle iletişim araçlarına daha az açık olan köylüler , siyasetle daha fazla ilgilendiklerini belirtmiştir. Her iki grup köyde de, "siyaseti grup çıkarlarını sağlamanın yolu olarak" görülen bir görüş geliştirmiştir (1971 : 215-216).

Siyasal katılmayla ilişkili etkenler çok belirgin olmadığı gibi kitle haberleşme araçlarının yaygınlığı ile siyasal katılma davranışının değiştiğini söylemek mümkün görünmüyor. Zaten bireylerin bir parti tercihi var. Bu doğrultuda aldığı gazeteyi veya seyrettiği televizyon kanalını belirliyor. Kitle iletişim araçlarının yönetim biçimleri illettikleri mesajın yönünü etkilemektedir (Tokgöz 1990:71).

Bu bağlamda medyanın tarafsızlığından söz etmek mümkün değil. Buna karşın medyanın en fazla etkisi "oy verme davranışı"na bireyleri yöneltmesi. Özellikle 1995 genel seçimlerinde medyanın rolü "oy vermenin vatandaşlık görevi olduğunu sürekli vurgulaması, bireylerin oy vermeye davet edilerek "siyasal katılımı artırıcı yöndedir. Bunun yanısıra devletin artan ölçülerde düzenleyici etkisi ve artan devlet müdahaleleri (RTÜK) düşünsel düzeyde etkin olmaktadır.

NOTLAR

1. Tanımlar için Bkz. Daver (1972), Karamustafaoğlu (1970) ve Kışlalı (1987).
2. 1951 yılında A.B.D.'de Social Science Research Council'de kabul edilen tanım.
3. Bu tabloda bireyin siyasal sisteme katılma dereceleri hipotetik (varsayımlı) bir bireye göre düzenlenmiştir. Başka bireyler için 1 ve 2 numaralı tablo bölümlerinde durumlar kendi kolonlarında yer değiştirebilirler.
4. Bu tabloda belirtilen siyasal faaliyetler temel ihtiyaçlar (beslenme, barınma v.b.) giderildikten sonra görülmektedir. Toplumlardaki siyasal katılma türleri arasında farklar bulunmaktadır. İnsanlar ihtiyaçlarını giderdikleri takdirde politika ile ilgilenmektedir. Günlük yaşamın uğraşısına iyice gömülmüş kişilerin siyasal katılma oranları genellikle düşüktür.
5. Dindarlık bağlamında Kalaycıoğlu'nun görüşüne katılmıyorum. Geçmişte sol partilerin çizmiş olduğu "dindar olmama", "inanmama" imajı bugün geçerli değildir. Sol partilerin "köktenci olmayan" tüm inançlara cevap verdiği söylenebilir.
6. Seçmeni etkileyen psikolojik faktörlerin başında konuşmanın tonu gelmektedir. Konuşmalarda biçim ve içeriğin yanısıra iletişimde söze dayanmayan görüntüler, jestler, mimikler konuşma sırasında çıkartılan sesler, konuşma hızının ve ses tonunun düzeni de önemlidir (Topuz 1991: 188). Son seçimlerde TV oturumlarında Mesut Yılmaz'ın sesini ve mimiklerini kontrol edememesi seçmeni olumsuz yönde etkiledi. Türkeş ve Ecevit'in ise monoton ses tonu seçmene ulaşamadı yani umut vermekten uzaktı.
7. Kadının siyasete karşı kayıtsızlığını azaltan faktör doğrudan evliliğin nitelikleri değil, evlilik ilişkisi içerisinde kadının erkeğin otoritesine olan bağımlılığıdır (Tekeli 1981: 251).
8. Özbudun'un yaptığı araştırmada; seçime katılma bakımından durumun farklı olduğu oy verme ile cinsiyet, okur-yazarlık, etnik grup, köy liderliği statüsü ve siyasi partiler bilgisi arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığı ortaya çıkmıştır (1975: 142).
9. Araştırma Ankara'nın Yenimahalle ve Çubuk ilçelerine bağlı Mülk, Fethiye ve Büğdüz köylerinde 240 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir.

10. Radyo ve televizyona açık olma özellikle görüntüsel niteliğinden ötürü televizyonu yoğun olarak izleme, toplum dışı bir toplumsallaşmayı başlatmıştır. Bu tür etkiler, geleneksel değerlere fazla bağlı olmayan genç üzerinde daha fazladır. Gençler, radyo ve televizyona açık olmaları oranında, toplumsallaşma süreci içinde bulunmaktadır. Bu durumu özellikle kadın ve kızların öğrenimi giyim ve kuşamı ile din konusundaki görüşlerindeki değişimde görmek mümkündür (Aziz 1982: 182; Aziz 1984: 231).

III. B Ö L Ü M

TÜRKİYE'DE KADIN

I-EĞİTİM

A-EĞİTİM

Kişinin çalışma olanakları ve koşullarını belirleme açısından eğitimin taşıdığı önem yadsınamaz. 1920 yılında ilköğrenimin zorunlu olması kurala bağlandıktan sonra eğitim düzeyini yükseltme çabaları süreklilik göstermiştir. Buna karşın, Türkiye'de tüm sınıflı toplumlarda görülen eşitsizlikler varlığını sürdürmektedir. Sınıfsal eşitsizliklerin eğitime yansımalarının yanında, cinsiyete bağlı olarak da hem nicelik hem de nitelik açısından eşitsizlikler görülmekte, bu farklılık bugün de sürmektedir.

Cumhuriyet döneminde kadın eğitiminin gelişmesini sağlama çabasının ilk örneklerinden birisi 14.8.1923 tarihli hükümet programıdır. Bu programda "Kadınların tahsiline de erkeklerin tahsili kadar önem verilecektir. Bu maksatla muhtelif merkezlerde mütekamil darülmuallimatlar, kız idadileri açılmaya başlanılmıştır. Tedricen kız sanayi idadileri de açılacaktır." denilmektedir. 1923-1924'te ilkokulda okuyan 336.000 öğrencinin % 19.4'ü kız, öğretmenlerin %11.8'i kadındır (Göksel 1993: 182). 1927 yılında, Cumhuriyeti izleyen ilk nüfus sayımında toplam nüfusun %11'inin, kadın nüfusun ise %4.5'inin okuryazar olduğu saptanmıştır. "23 Eylül 1929 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunun 77. maddesinde 16 yaşına vasil olduğu senenin Haziran iptidasına kadar mektebe devama mecburdur". Kanun kapsamında kızlarında erkeklerden ayrılmaksızın ilkokullara devam mecburiyeti getirilmiş bulunuyordu (Taşçıoğlu 1958: 35). 1950-1951 ders yılında muhtelif köylerde 400 civarında köy kadınları gezici kursu faaliyeti bulunmuş ve kurslara yaklaşık 10.000 kişi devam etmiştir (Oğuzkan 1991: 9). 1972-1973'te bu rakamlar 2 milyon ve % 43.38 'e yükselmektedir. Orta öğretimde 1923-1924'te %20.6, 1972-1973'de %27.74, mesleki öğretimde % 21.86 iken %34.71'e çıktı. Yüksek öğretimde ise %9.78'den 1965'te %27'ye yükseldi. Fakat bu oran 1973'te %21'e düşmektedir

(Göksel 1993: 182). 1980 nüfus sayımına göre Türkiye'de altı ve daha yukarı yaşlardaki kadın nüfusun %46.6'sı okur yazar değildir (Çitçi 1982: 120-121). 1985 yılında ise bu oran %37.7'e inmektedir (Gök 1993: 190). 1989 yılında %27.7'ye (DİE 1989), 1990 yılında ise %24'e (DİE 1994: 265) inmektedir.

Bölgelerarası dengesizlik çarpıcı bir biçimde kendisini okuryazarlık oranlarında göstermektedir. 1965 yılında, İstanbul'da kadınların %67'si okuryazarken, bu oran Hakkari'de %3, Ankara'da %50, Bitlis'te %9, İzmir'de %53, Kars'ta %19'du (Alkan 1981: 36). 1970 Genel Nüfus sayımı sonuçlarına göre, ev kadınlarından 8.725.821'i okuma yazma bilmektedir. 2.978.285 kadın ilkokul, 367.359 kadını ortaokul, 123.280 lise, 137.274'ü sanat okulları ve 41.468'i de yükseköğretim kurumlarından mezun olmuştur (Göksel 1993: 183). 1987-1988 yılına gelindiğinde Türkiye'de ilkokul sayısı 50.457'ye, öğrenci sayısı 6.880.304'e, kız öğrenci oranı %47.1'e çıkmıştır. 1985 rakamlarına göre, Türkiye'de 11-13 yaş grubundaki kızların %90'nı okuma-yazma bilmektedir. Bu durum ülkede ilkokul çağındaki kızların hala %10'unun okuma-yazma imkanından yoksun olduğunu göstermektedir. Tunceli dışında Güneydoğu Anadolu illerinde kızların okullaşma oranı, Türkiye ortalamasının %8.5 altındadır (Oktay-Öztürk 1991: 23).

Türkiye'de eğitim hizmetlerinin, kentsel ve kırsal alanlarda gerek nicelik gerekse nitelik yönünden dağılımları, eğitimde eşitlik ilkesinin gerçekleşmesi açısından önemli bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel kesimde eşitlik gerçekleşmiş görünmektedir. Kırsal kesimde ise, eğitim olanaklarının sınırlı oluşundan özellikle kız çocukları etkilenmektedir. DPT'nin Türk Köylerinde Modernleşme konusunda yaptığı araştırma sonuçlarına göre; kadınların okur-yazarlık oranlarının düşük olması başlıca iki nedene bağlanmaktadır. İlk olarak kırsal kesimde kızların okullaşma oranları görece olarak düşüktür. İkinci olarak da kızlar okula yazılsalar bile kısa sürede okuldan ayrılmaktadırlar. Kırsal kesimde zaman içinde erkek çocuklar için ailelerin bekleyişlerinde bir değişiklik olmamaktadır. Aileler gerekli olanaklara sahip olmaları durumunda kız ve erkek çocuklar için ilköğrenim istediklerini söylerken, kız çocukları için ilköğrenimi seçenlerin oranı %34.3'e çıkmaktadır. Yükseköğrenim konusunda ise yanıtlayıcıların %74'ü erkek çocukları için yükseköğrenim isterken, ancak, %28.7'si kızlar

için yükseköğrenim istemektedir. Yenimahalle ve Kayadibi'nde yapılan karşılaştırmalı bir köy araştırmasında da erkek çocukların eğitiminin kız çocuklarına oranla daha büyük ağırlık taşıdığı saptanmıştır. Kağıtçıbaşı'nın yaptığı bir araştırmada ise; İzmir gibi büyük kentte bile kızların ilkokul sonrası eğitim için erkekler kadar şansları yoktur. Ekonomik zorluklarla birlikte kızlar ve erkekler için farklı olan beklentiler bunun nedenidir. Eğer bir aile ilkokuldan sonra bir çocuğunu okula gönderebilecek durumda ise, büyük olasılıkla kız değil, erkek çocuğunu okula gönderecektir (Akt. Çitçi 1982: 123; Aziz 1982:1979).

Bu eğilimde zaman içinde büyük bir değişiklik görülmemektedir. 1978-1979 ders yılında ilkokuldan diploma alan erkek çocukların %43.3'ü, kız çocukların ise %29.5'i ortaöğrenime geçmiştir. Ayrıca kız öğrencilerin ortaokul düzeyindeki payı %33.'dür.

Lise düzeyinde ise 1973-1974 ders yılında lise öğrenim yaşında olan erkek çocukların %14.9'u kızların ise %6.4'ü liselere devam etmektedir. Buna karşın ortaokuldan mezun olan kızların liseye devam etme oranlarının yüksek olmasıdır. 1970-1971 öğrenim yılında ortaokullardan mezun olan kızların oranı %73.4'ü liseye devam ederken erkeklerde bu oran % 70 'dir. 1977-1978 ders yılında ise ortaokuldan diploma alan kızların %69.4'ü erkeklerin ise %62'si liseye kayıt olmuşlardır. Buna karşılık aynı yıl lise öğrencileri arasında kızların oranı %34 idi. Lise mezunlarının büyük çoğunluğunu tüccar, memur ve serbest meslek sahibi aile çocuklarını oluşturması gerçeğine dayanarak toplumda yukarı sınıf ailelerin kızları için yeğlenen eğitim düzeyinin lise eğitimi olduğu söylenebilir.

Yükseköğrenime gelince, sınıfsal ayrımın yanında, cinsiyet ayrımının en belirgin ortaya çıktığı öğrenim düzeyi yüksek öğrenimdir (Çitçi 1982: 124-125). Cumhuriyet dönemi başında üniversite ve yüksekokullardaki kız öğrencilerin oranı %9.7 iken 1940 yılında toplam yükseköğrenim öğrencilerinin %20.1'i iken, bu oran 1960 yılında %20, 1975 yılında %19.6, 1980 yılında ise 24.7'dir (Çitçi 1982:126). 1987-1988 yılında %33'e çıkmıştır. İstatistiklere göre yükseköğretimde kızların okullaşma oranının artış hızı erkeklere göre 2.9 kat daha fazladır. Belirtmek gerekir ki, köy kökenli kızların yüksek öğrenim görerek bir meslek sahibi olma şansı çok

azdır. 1927-1928 öğretim yılında yüksek öğrenim kurumlarında hiç kadın öğretim elemanı bulunmazken, 1989 yılında %32.2'ye çıkmıştır (Oktay 1991: 25).

Kapitalist toplumlarda geçerli olan kızların belli eğitim dallarında yoğunlaşma olgusu Türkiye'de de gözlenmektedir. Yükseköğretimdeki kızların üretime yönelik alanlarda değil, hizmete yönelik alanlarda toplandıkları görülmektedir. 1979-1980 ders yılı verilerine bakıldığında kız öğrencilerin yükseköğretimdeki oranları üzerinde temsil edildikleri dallar sırasıyla, Güzel Sanatlar % 42.8, Toplum Bilimleri %35.7, Öğretim % 29.7, Doğal Bilimler %35.3, Beşeri Bilimler %23.5'dir. Buna karşılık Hukukta toplam öğrenci içindeki oranları %18.3, Mühendislik'te %16.3, Tarım'da ise %18.5'e düşmektedir. 1991-1992 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi istatistiklerine göre; üniversitelerde kız öğrencilerin branşlara göre dağılımı şöyledir: Eczacılık %60.4, Basın-Yayın %54.6, Fen-Edebiyat %44.85, Ziraat %38.35, Tıp %35.55, Hukuk %30.86, Siyasal Bilgiler %24.34'tür (Akt. Arat 1994: 51). Kızların, geleneksel olarak yoğun bulundukları Sosyal Bilimler, Eğitim ve Güzel Sanatlar alanlarında sayılarının giderek arttığı görülmektedir. Erkeklerin ise, daha çok gelir getirici, bireysel çalışma olanağı sağlayan mühendislik, hukuk, tıp gibi alanları tercih ettikleri bilinmektedir. Buna karşın Türkiye'de kız öğrencilerin, hukuk ve tıp gibi dallarda, gelişmiş kapitalist ülkelere oranla daha iyi konumda oldukları görülmektedir (Çitçi 1982:127).

Yaygın eğitim kurumlarına bakıldığında ise durum şöyle özetlenebilir. İlk önemli kız mesleki eğitim kurumu 1928-1929 yılında hizmete giren Akşam Kız Sanat Okuludur. İki yıl süreli kurslarda çeşitli alanlarda yetişkin eğitimi yapılmıştır. 1928 yılından itibaren ise köy kadınları gezici kursu ve halk eğitim merkezlerine bağlı kurslarda eğitim verilmektedir. Okuma-yazma seferberliğinde ise 1934-1973 yılları arasında 234.002 kadın mezun olmuştur. 1985 yılında 40-44 yaş grubundaki kadınların %43.8'i, 45-49 yaş grubundaki kadınların %51.9'u okuma yazma bilmiyordu. Bu nedenle 1985'ten itibaren kadınlara yönelik okuma-yazma seferberliği başlatıldı. 1985-1986 öğretim yılında I.Kademe Okuma Yazma Seferberliğinde 68.679, II.Kademe Okuma Yazma Seferberliğinde ise 1.574 kadın ilkokul diploması almıştır (Oktay 1991: 25).

Türk toplumunda kadın eğitime ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında okur-yazarlıktan başlamak üzere her eğitim düzeyinde eşitsizliğin sürdüğü ve eğitim düzeyinin yükselmesine koşut olarak giderek daha sınırlı kadın elitinin eğitim olanaklarından yararlandığı, en üst düzeye çıkan mutlu azınlık için bile seçilen dallar arasında eşit eğitim ilkesinin gerçekleşmediği söylenebilir.

Bunun yanısıra eğitim-çalışma ilişkisi kurulduğunda toplumunda geçerli rol tanımları gereği, yetişkin kuşak açısından bu yatırımı amacına eriştirecek kişi erkek çocuk olmaktadır. Kız çocukların eğitimi ise geleceği belirsiz bir yatırım niteliği taşımaktadır (Çitçi 1982: 127-123). Öğrenim düzeyi yükseldikçe, öğrenim dışında kalan kadınların sayısı ve oranı artmaktadır. Bunun yansıması ise her alanda görülmektedir.

B-EĞİTİM VE ÇALIŞMA İLİŞKİSİ

Kadının eğitimi yalnızca kadının toplumsal üretime katılma derecesini etkilemekle kalmamakta, işgücüne katılan kadının konumunu da belirlemektedir.

İşgücünü katılan kadınların %90'ını okul bitirmeyen kadınlar ve ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Bu kadın nüfusunun genel eğitim düzeyinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında kadının işgücüne katılmasının en yüksek değeri aldığı tarım kesiminde çalışan kadınların çoğunlukla eğitimsiz olduğu unutulmamalıdır. İşgücüne katılan kadınların eğitim durumları denetlendiğinde eğitim düzeyi ve işgücüne katılma arasında doğrudan ilişki olduğu gözlenmektedir. Eğitim görmüş kadınlar arasında çalışma yaşamına katılma eğiliminin en yüksek olduğu küme, yüksek öğrenim görenlerdir. Bunun yanısıra, meslek eğitim görenin kadının işgücüne katılmasını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Lise ya da ortaokul dengi meslek okullarından mezun olanların işgücüne katılma oranları lise ve ortaokul mezunlarından daha yüksektir. Ancak işgücündeki kadının eğitim düzeylerine göre dağılımı, kadınların büyük ölçüde niteliksiz bir işgücü kategorisi oluşturduklarını göstermektedir. Gerçekten de erkeklerle karşılaştırıldığında, erkek işgücünün yalnızca %34.3'ünün bir okul bitirmeyenlerden oluştuğu görülmektedir.

Kadının eğitim düzeyinin çalışma alanını belirlemesi açısından kesin etkiye sahip olduğu söylenebilir (Çitçi 1982: 125-128; Kazgan 1982: 158).

Eğitimsiz ve ilkökul eğitimi olan kadınların çalışma alanı tarım sektörüdür. Eğitim düzeylerinin yükselmesine koşut olarak kadınlar hizmet sektöründe çalışma olanağı bulmaktadırlar. Türkiye'de 1980 yılında nitelikli kadın işgücünün ezici çoğunluğu hizmetler kesiminde toplanmıştır. Buna karşılık, Kazgan'ın kadın işgücünün niteliklerine ilişkin olarak yaptığı sınıflandırmaya göre tarımda çalışan kadınların %95'i, sanayide çalışanların ise %93'ü niteliksizdir (vasıfsız kavramı, okur-yazar olmayan, diplomasız okur-yazar ve ilkökul mezunlarını içermektedir). Hizmetler sektöründe çalışan kadınların çoğunluğunu kamu kesiminde çalışan kadınlar oluşturmaktadır (Kazgan 1982: 147-158).

Tablo:4 İstihdam Edilen Nüfusun İktisadi Faaliyet Kolu *

	Kadın	%	Erkek	%
Toplam	6.066.896	100	13.461.113	100
Tarım, Ormancılık, Avcılık, Balıkçılık	4.363.778	71.93	4.420.995	32.84
İmalat Sanayi	799.450	13.17	2.375.461	17.65
Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Otel.	208.591	3.44	2.261.983	16.80
Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	438.362	7.97	2.055.169	15.27
Diğer	211.715	3.49	2.347.545	17.44

Tablo: 5 İstihdam Edilen Nüfusun İşteki Durumu *

	Kadın	%	Erkek	%
Toplam	6.066.896	100	13.461.113	100
Ücretsiz Aile İşçileri	3.950.878	65.12	1.882.714	13.99
Ücretli	1.055.336	17.40	5.102.462	37.91
Yevmiyeli	245.273	4.04	1.155.203	8.58
İşveren	22.277	0.37	1.036.784	7.70
Kendi Hesabına Çalışanlar	793.132	13.07	4.283.950	31.82

* Kaynak: Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü; Kadın İstatistikleri Ekim 1992

Eğitimde başarı ile toplumsal konum arasındaki ilişki cinsiyete göre şekillenmektedir.

Genel olarak orta öğretimde kadın ve erkek rollerine hazırlama süreci devam ederken, mesleki teknik öğretim alanlarında durum daha da çarpıcıdır. Kadınlar ve erkekler kendilerini çok farklı konumlara götürecek okullara yerleştirilirler. Kız öğrenciler entellektüel gelişimin imkansızlaştığı emek-yoğun, prestiji düşük, daha az gelir getiren, annelik, ev kadınlığı ve aبلalık gibi rollerin devamı niteliğindeki toplumsal rollere, erkek öğrenciler ise doğrudan üretime yönelik elektrikçilik, marangozluk, tornacılık v.s. gibi mesleklere yöneltirler. Bu açıdan bakıldığında devletin eğitim politikalarını mesleki teknik okullar bağlamında, cinsiyet ayrımını destekleyen, örgütleyen bir tercih içinde olduğu açıktır. Kadınlara toplumda tüketici değil, üretici olmaları ekonomik hayata katılmaları öğretilirken, uygulamada biçki-dikiş-nakiş, hemşirelik, öğretmenlik, sekreterlik gibi toplumun bu cinsiyete uygun bulduğu meslekler olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa bu meslekler, düşünsel yaratıcı kapasiteleri harekete geçirmeyen, toplumsal karar alma süreçlerine kişileri hazırlamayan, emek-yoğun nitelikte, düşük ücretli işlerdir (Gök 1993: 188).

Toplumun ekonomik ve toplumsal yapısı ve yapının gereklerine göre belirlenen eğitim sistemi, kadınlara sınıflarına göre farklı eğitim ve çalışma olanakları sağlamaktadır. İlk olarak en düşük eğitim düzeyinde, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kırsal kesim kadını, ikinci olarak çalışan işçi kadın ve son olarak kamu kesiminde çalışan büyük kentin orta ve üst-orta sınıf kadınları vardır. Bu kadınların hiçbirisi için kadın-erkek eşitliği gerçekleşmemiştir. Cumhuriyetin sağladığı eğitim ve çalışma olanaklarından en fazla yararlanan kadınların çalışma yaşamına katılan büyük kentin orta ve üst-orta sınıf kadınları olduğu varsayılmaktadır (Çitçi 1982:130).

Eğitim ve çalışma yaşamının sürdürülmesi arasında da doğru orantı bulunmaktadır. Türkiye'de ve birçok ülkede yapılan araştırmalara göre, yükseköğrenim görmüş kadınlar, daha az eğitim görenlere oranla mesleklerine daha bağlı olarak daha uzun süre çalışıyorlar ve çalışmalarının çok daha doğal olduğunu görüyorlar. Sözgelimi,

yükseköğremin görmüş kadınların %83'ü çalışma yaşamını sürdürmeyi düşünürken, bu oran enstitü mezunları arasında %52. Yükseköğrenim görenlerden %73'ü, enstitü mezunlarından % 47'si çalışmalarının çevrede onaylandığına, yükseköğrenim görenlerin %13'ü aile yaşamını etkilediğini belirtirken enstitü mezunlarından %34'ü bu kanıdadır (Alkan 1985: 63; Topçuoğlu 1958:22).

II-ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1926 yılında çıkarılan 788 sayılı Memurin Kanunu'nun 6. maddesiyle "Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekaletin memurlarına ait kanunlarla tesbit olunur." kuralı getirilmiştir (DPT 1994: 67). Bir koşula bağlı olsada kadınların kamu görevlisi olmalarının bir yasal dayanağı oluşmuştur .

1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu), ilk öğrenimi tüm Türk çocukları için zorunlu ve devlet okullarında parasız olarak kabul etmiş, kadın eğitimi konusunda yeterli olmasa bile geçmiş dönemlere göre önemli sayılabilecek adımlar atmıştır (Altan 1980: 66). Özellikle kentsel alanda kadınlar için her kademedeki eğitim olanakları geliştirilmiştir.

Aktif nüfus istihdamında kadın ve erkeklerin yer ve rollerinde önemli farklılıklar görülmektedir. İstihdam alanları, meslekte yükselme ve istihdam güvenliği kadının istihdamını belirleyen en önemli faktörlerdir (Sallan 1992: 37).

1927 yılında Türkiye'de sanayi kesiminde çalışan işçilerin yaklaşık 1/4'ünün kadın işçiler olduğu tahmin edilmektedir. Aynı dönemde , dokuma sanayinde çalışanlar arasındaki kadın işçi oranının %49 ile %50.05 arasında değiştiği ileri sürülmektedir. 1932 yılında dokuma sanayindeki oranların %56'ya yükseldiği ve dokuma sanayi dışında Tekel idaresinin İstanbul fabrikalarında çalışan işçilerin %42.19'unun kadın olduğu bilinmektedir (Altan 1980: 68). 1955 yılında mesleği tarım olan kadınların oranı %95 iken 1965'de bu oran %94'e ve 1970'de %88.7'ye düşmüştür. 1975 yılında ise tarımda çalışan kadınlar işgücüne katılan kadınların

%88.9'unu oluşturmaktadır. Kadınların tarımsal işgücü içindeki payı %5.2'dir. 1977 yılında işgücünde yer alan kadınların %4.6'sını oluşturan sanayi kesiminde çalışan kadın işçilerin bu kesimdeki payı %7.2'dir (Çitçi 1982: 95).

1975 yılı verilerine göre ülkemizin belirlenen nüfusu 40.197.670 olduğu ve yaklaşık yarısı 19.780.470 kadındır. İktisaden faal nüfusun %73'ü erkek ve %27'si kadındır. Buna karşın bir işte çalışanların %50.7'si erkek ve %49.3'ününü kadın olduğu saptanmıştır. Kadın oranlarında, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları dikkate almakta yarar bulunmaktadır (Altan 1980: 102). 1974 yılında ise kendi hesabına çalışan erkeklerin oranı %92, kadınların %8'dir. İşveren olarak görülen 8.425 kişinin ise %84'ü erkek, %16'sı kadındır (Altan 1980: 105).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Türkiye nüfusunun %80'den çoğunun tarımda çalıştığı görülmektedir. Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar da hesaba katıldığında, tarımda çalışanların %50'den fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. 15 ve daha yukarı yaşlardaki kadınların %81.5'i çalışmaktadır. Böylece, kadınlar toplam işgücünün %47'sini oluştururken, çalışan kadınların ancak %4'ü tarım dışında çalışmaktadır (Çitçi 1982: 95).

1980 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, çalışma çağındaki kadınların (12 ve daha yukarı yaşlar) %43.1'i işgücü içinde yer almaktadır. Buna karşılık %46.3'ü ev kadını %0.7'si emekli, %6.6'sı öğrencidir. Kadınlar faal nüfusun %33.7'sini oluşturmaktadır (Çitçi 1982: 94).

İşgücü içinde yer alan kadınların sektörel olarak dağılımına bakıldığında 1985 yılında her yüz kadından 78'i tarımda çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların yarısı oluşturan kadınların sadece %2'si bir ücret karşılığında ve sigortalı olarak çalışmaktadır (Sallan 1992: 37). Bu sektörde çalışan kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olup %87 (Kazgan 1982:146), istihdam ve sosyal güvenlikleri yoktur (Çitçi 1982: 95).

Sanayide çalışan kadınların %93'ü vasıfsız ya da yarı vasıflı işçidir. Büyük çoğunluğu imalat sektöründe (tütün, gıda, içki, dokuma, kimya

sanayide paketleme vb.) istihdam edilmektedir (Sallan 1992: 37). Buna karşılık maden, metal ve inşaat sanayileri çalışanlarının %1'ini oluşturmaktadır. Bu saptamalar sonucunda kadınsı-erkeksi çalışma alanları ortaya çıkmaktadır.

Ücretli işgücü olarak çalışan kadınların sayısal olarak en yoğun oldukları sektör hizmetler sektörüdür. 1955 yılında hizmetler kesiminde çalışanların %7.6'sı kadınken, bu oran 1986 yılında 12.6'ya yükselmiştir. Hizmetler kesiminde kadınlar ilmi ve teknik elemanların ve bunlarla ilgili meslek üyelerinin %26.4'ünü oluşturmaktadır. Kamu kesimi ve özel kesim üst düzey yöneticileri arasında oranları %7 ve yönetsel görevliler arasında %29.5 oranındadır. Ticaret ve satış görevleri arasında oranları %3.6'dır (Çitçi 1982: 98-99).

Kadınların istihdamına yönelik İş ve İşçi Bulma Kurumu istatistikleri 1987 yılı verilerine göre; 100.267 kadın iş isteğiyle başvurmuştur. 1986 yılında başvuru sayısı 102.179'dur. 1986 yılında kadın müracaatlarının %84'ü vasıflı %16'sı da vasıfsız iken, 1987 de bu oran %85 ve %15 olmuştur. Meslekli kadınlar arasında her iki yılda da tarım işçileri, muhasebe, büro elemanları ve terziler ilk üç sırayı paylaşmaktadır. Başvuru yapan kadınların yaş gruplarına göre dağılımı ise şöyledir: 25-29 %66, 20-24 yaş grubu %15.6'sı, 15-19 yaş grubu ise %12.2'sini oluşturmaktadır. Müracaatçıların %71.5 ilkokul, %15.3'ü lise ve dengi okul, %2.8'i sanat ve teknik lise %2.1'i de yükseköğrenimlidir.

İşsiz kadınların yoğun olarak bulunduğu iller Ankara, İstanbul, Samsun, Adana, İzmir, Bursa, Malatya, Tokat, Kocaeli ve Aydın'dır. Eğitim düzeylerine göre en yoğun işsiz lise ve dengi okul öğrenimlilerde olup oranları 1987 yılında % 38.3'tür. Bunu % 29.0 ile ilkokul öğrenimliler takip etmektedir (İİBK 1987:1-4). İşsizlik oranı illerin sosyo-ekonomik düzeylerine paralel görünmektedir. İllerin toplumsal yapılarındaki gelişmeler kadınların iş sahibi olmaya ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

1990 yılında toplam kadın nüfusunun ancak %23.3'ü işgücüne dahildir. Bir başka deyişle 27 milyon kadın nüfustan sadece 6.5 milyonu

işgücüne katılmaktadır. Çalışma yaşındaki erkekler ise işgücünün %88.5'dir.

Genel olarak bakıldığında Türkiye'de kadının işgücünün belirgin özelliği marjinalliğidir. Marjinallik kavramı "bütünleşememeyi , dışarıda kalıp bütünle organik bağ kurmamayı" ifade eder. Başka deyişle "tam katılamama" durumunu tanımlar. Yani kadınların kentteki parasal karşılık sağlayan örgütlü, işlere yetersiz ve eşitsiz katılımıdır (Ecevit 1993: 118). Bu katılımın 1960-1985 dönemindeki değişimi, sayısal ve oransal göstergelerinden bazıları şöyle özetlenebilir:

"1-Tarım-dışı sektörlerde (sanayi ve hizmetler) iktisaden faal nüfusun cinsiyet yapısı aşırı dengesizdir.

1.1. Tarım-dışı sektörlerde 1985 yılında, her yüz çalışandan sadece 12'si kadındır; 1960 yılında bu oran 9 idi.

1.2. Sanayi sektöründe, 1985 yılında çalışan her yüz kişiden sadece 14'ü kadındır; 1960 yılında, bu oran 15 idi.

1.3. Hizmetler sektöründe, 1985 her yüz kişiden sadece 11'i kadındı; 1960 yılında, bu oran 6 idi.

2. Tarım-dışı sektörlerde, çalışan tüm erkek ve kadınların sanayi ve hizmetler sektörleri açısından dağılımları hizmet sektörü lehinedir. Yani hizmetler sektöründe, hem erkek hem de kadınlar, sanayi sektöründen daha fazladır.

2.1. 1985 yılında tarım-dışı sektörlerde çalışan her 100 kadından 68'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır; 1960 yılında bu oran 41 idi.

2.2. 1985 yılında tarım-dışı sektörlerde çalışan her 100 erkekten 73'ü hizmet sektöründe çalışmaktadır; 1960 yılında 65 idi.

3. 1960-1985 yılında tarım-dışı sektörlerin tamamında, sanayi ve hizmetler alanlarında, sırasıyla yüzde 314, 232, 363 istihdam yaratılmıştır. Bu yaratılan ayrı ayrı her birinden kadınlar ancak %13 oranında yararlanabilmişlerdir. 25 yıllık dönem içerisinde, tarımdışı sektörlerde yaratılan her 100 işten kadınlar ancak 13'üne girebilmiştir" (Ecevit 1993: 119).

Kadınların işgücü piyasasına yetersiz ve dengesiz katılımı, onları bu piyasada marjinalleştirmekte hem de kadın işgücünün bugün içinde bulunduğu koşulların varlığına ve koşulların devamına ortam hazırlamaktadır. Kadınlar için marjinalliğin doğurduğu en önemli sonuç; genel ekonomik faaliyetlere katılma yoluyla sağlayabilecekleri yararlardan yoksun kalmaları ve toplumsal statülerini bu yolla arttıramamalarıdır (Ecevit 1992: 15-18).

Sanayi yatırımlarındaki durgunluğun kadın emeği sunumunu kısıtladığı ve hizmetlerin ise görece bir istihdam artış sağlanmasına rağmen, ekonomik yapıdaki bu değişmelerin kadınların marjinalliğini yaratmada tek belirleyici olmadığı açıktır. Bu nedenle, işgücü piyasasındaki ataerkil ilişkilerin Türkiye'de kadın emeğini nasıl kontrol ettiğini yansıtan ilişkilere değinmekte yarar görülmektedir. Ataerkil ilişkiler, yaygınlığını ve yadsınamaz gücünü sadece aile içinde değil, aile dışında da sürdürmektedir. Emek pazarındaki ataerkil ilişkiler, kadınların ev içinde ücretsiz emek kullanıcıları olarak alıkonulmaları için gereklidir.

Ücretli işlere kadının katılımının kontrolünde ev içindeki ataerkil ilişkiler kadar, işyerindeki ataerkil ilişkiler ve devlet de belirleyicidir. Bu kontrolün biçimi ve derecesi zaman içinde değişmekle beraber, şu mekanizmalar kadının marjinalliğini yaratır. Kadının formal eğitim düzeyinin düşüklüğü, belli iş ve mesleklere kadınların kabul edilmemesi sözgelimi müftetişlik, kaymakamlık ve vergi kontrollüğü, belli iş ve mesleklerde kadın oranının dondurulması silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı . İşe alıştır ve iş yerinde ayrımcı uygulamalar (bekar kadınların evli kadınlar yerine tercih edilmesi; erkeklere vasıflı, kadınlara vasıfsız işçi muamelesi yapılması gibi). Ücretlerde ayrımcı uygulamalar, evlenme ve çocuk doğurma hallerinde işten çıkarma. Kriz ve ekonomik gerileme durumlarında, özellikle evli kadınların erkeklerden daha önce işten çıkarılmaları (yüksek tazminat gibi bir takım teşviklerle). Kadınların koruyucu mevzuattan dolayı bazı işlere girmede engellenmesi. Sendikaların kadın ve erkek üyeler arasında fark gözetilmesi, yönetim kadrolarında kadınların çok az temsil edilmesi (Ecevit 1993: 125-126).

Kadın işgücü istihdamında meydana gelen gerilemelerin sebepleri şöyle açıklanmaktadır: 1-Hizmetler sektörünün gelişmesi ve sektörün daha kaliteyi ve eğitilmiş işgücünü gerektirmesi, 2- Kadın emeğinin ise bu gereksinimi karşılayacak nitelikte olmaması (Minibaş 1991: 53), 3- Kadınların yüksek evlenme ve yüksek doğurganlık oranları iş piyasasından uzaklaşmasına neden olmakta.4-Çocuk bakımında kurumsallaşmanın zayıflığı (Kazgan 1982:142), 5-Gelir artışı ile birlikte kadın emeğinin üretime katılmasının azalması etkili olmuştur. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi gelişmişlik düzeyi yüksek kentler dışında kişi başına düşen gelir arttıkça, kadınların iş hayatından çekildikleri gözlenmektedir (Minibaş a.g.e.53) .

III - KAMU KESİMİNDE ÇALIŞAN KADIN GÖREVLİLER

Kadının işgücü içindeki konumuna sayısal açıdan bakarken en büyük gelişmeyi kamu kesiminde çalışan kadınlar göstermiştir. 1938 ve 1980 yılları arasında kadın kamu görevlilerinin sayısı yaklaşık olarak 24 kat artarken erkek kamu görevlilerinin artışı 8 kattır (Çiftçi 1982: 100). 1988 yılında ise bu rakam 34.5 olmuştur. Kadın çalışanlar tüm kamu personelinin %30.5'ini oluşturmaktadır (Sallan 1992: 40) Kadın görevlilerin kamu kesiminde en yüksek oranda, genel bütçeli kuruluşlarda çalışırken, çalışanlar arasındaki oranları en düşük değeri yerel yönetim düzeyinde almaktadır. Yerel yönetim düzeyinde kadınların, katılmasının düşüklüğü yerel yönetim birimlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan belediyelerin kırsal kesimde yer alması ile açıklanabilir.

Tablo : 6 Kamu Görevlilerinin Cinsiyet ve Hizmet Alanlarına Göre Dağılımı

Hizmet Sınıfları	Kadın	%	Erkek	%	TOPLAM
Gen.İda.Hiz.	126.914	32.1	268.095	67.9	395.005
Yardımcı Hiz.	42.394	16.1	193.606	83.9	263.000
Din Hiz.	2.449	4.1	58.009	95.9	60.438
Emniyet Hiz.	1.915	2.4	82.143	97.6	84.058
Teknik Hiz.	11.447	14.0	70.447	86.0	81.984
Sağlık Hiz.	82.319	68.3	38.320	31.7	120.602
Eğitim Hiz.	160.479	42.2	220.036	57.8	380.515
Avukatlık Hiz.	1.181	62.5	716	37.5	1.891
Mülki İdare Hiz	-	-	1.241	100.0	1.241

Kaynak: DPD, Kamu Personeli Anket Sonuçları, Ankara, 1990

Tabloda görüldüğü gibi kadın görevliler genel idare, eğitim ve sağlık hizmetlerinde yoğunlaşmaktadır. Sağlık hizmetleri sayısal olarak sınırlı bulunmakla birlikte avukatlık hizmetleri kadın ağırlıklı hizmet alanları niteliğini taşımaktadır. Kadınların eğitim hizmetlerinde kamu yönetimdeki oranlarının üzerinde temsil edilmeleridir. Buna karşılık, yardımcı hizmetler, teknik hizmetler, din hizmetleri, emniyet hizmetleri kadınların sınırlı sayı ve oranda bulundukları alanlar olarak görülmektedir.

1990 yılı verilere göre, mülki idare hizmetlerinde hiç kadın görevli bulunmamakta, 1993 yılında 1 kadın vali ve üç kadın kaymakam asaleten atanmamıştır (DPT 1994: 62). 1995 yılında ise Hazine Müsteşarlığı'na ilk kez bir kadın atanmıştır.

Yargıtay çalışanları arasında kadın savcı oranı % 3 iken hakim oranı % 30'lara ulaşmaktadır. En seçkin konum olarak görülen "kurum üyeliği" Yargıtay'da kurum üyesi kadın oranı sadece % 5, Danıştay'da bu oran % 8, Sayıştay'da ise 3-8'dir (Sallan a.g.e. 40). Kamu yönetiminde kadın görevlilerin %36.7'sinin eğitim hizmetlerinde, %29.5'inin genel idare hizmetlerinde, %18.8'inin de sağlık hizmetlerinde çalıştığı görülmektedir. Bu üç hizmet alanında çalışan kadınlar toplam kamu görevlilerinin %86'sını oluşturmaktadır. Hizmet alanları içinde kadınların konumunun incelendiğinde kadınların ikincilliğine ilişkin ipuçları vermektedir. Örneğin, genel idare hizmetleri sınıfında çalışan kadınların büyük çoğunluğu daktilograf, sekreter ve büro memuru olarak çalışmaktadır.

Eğitim hizmetlerinde ise kadınlar yoğun bir biçimde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer almaktadır. Tüm kamu görevlisi kadınların %37.3'ü bu bakanlıkta yer alırken, bakanlık çalışanlarının da %42.5'ini oluşturmaktadır. İlkokul öğretmenlerinin %43.4'ü, ortaokul ve lise öğretmenlerinin %45.9'u, yüksekokul öğretmenlerinin %32.5'i kadındır. Tüm kadın öğretmenlerin ise %70.7'si buna karşılık, erkek öğretmenlerin %64.1'i ilkokul öğretmenidir. Sağlık hizmetleri alanında çalışanların %68.3'ünün kadın olmasına karşılık, bu görevlerin %65'ini ebe ve hemşireler bir başka deyişle yardımcı sağlık hizmetlerinde çalışanlar oluşturmaktadır. Öte yandan kadınlar kamu sektöründe hekimlerin %25'ini, sağlık hizmetleri alanında çalışan kadınların ise %9.8'ini oluşturmaktadır.

Sağlık hizmetleri başlığı altında yer alan eczacılık farklı bir görünüm sergilemektedir. Kadın eczacılar sağlık hizmetlerinde çalışan tüm kadınların %4.8'idir (DPT 1994: 62-63).

Türkiye üniversitelerinde akademik personelin %32'si kadındır. Ülkemizdeki profesörlerin %20'si , doçentlerin %23'ü yardımcı doçentlerin %27'si kadındır (Acar 1991). Kadınların en yüksek orana ulaştığı "doğal bilimler", "toplumsal bilimler", "sağlık bilimleri" ve "hukuk" alanlarıdır. Yine bulgular göstermiştir ki; kadınların alanı içindeki oranların yüksek olduğu ve hızla arttığı durumlarda kadın öğretim personelinin diğer alanlara kıyasla daha iyi konumlarda olmadığını tersine bu gibi alanlara kadınların üst akademik ünvanlarda bulunmalarının daha az olası olduğudur. Akademik yaşamda da cinsiyete dayalı tabakalaşma görülmektedir. Yine kadınların yüksek öğrenim kurumlarında uzmanların %43'ü, okutmanların %54.44'ü kadındır. Marjinal olarak tanımlayabileceğimiz konumlardaki kadın oranlarının yüksekliği, yüksek öğrenim yapısı içinde de kadınların ikincil konumlarını göstermektedir. Bu tür destek personel dışarıda tutulduğunda Türkiye'de akademisyen kadın oranı % 25'e inmektedir (Acar 1994: 206-207).

Türkiye genelinde, 1985 yılında yönetici kadın oranı tüm görevlilerin % 6'sını oluştururken, bu oran 1989'da 3.9'a düşmüştür. 1990 yılında ise ancak müfettişler, orta ve üst gruptaki yöneticiler hep birlikte hesaplandığında, bu oran %4.2'ye ulaşmıştır (Acuner-Sallan a.g.e. 83).

Uzman mesleklere giren Türk kadınlarının kent soylu üst ya da orta-üst katmanlardan geldiği bilinmektedir. Yönetici görevlerinde çalışan kadınların sınıf temeline bakıldığında aynı durumun geçerli olduğu söylenebilir (Öncü 1982: 258).

Türk kamu yönetiminde kadınlar sayısal açıdan sürekli bir gelişme göstermekle birlikte yatay ve dikey farklılaşma konu olmaktadır. Bir başka anlatımla kadınsı hizmet alanlarında (öğretmenlik, sosyal çalışmacılık, eczacılık, hemşirelik, yazmanlık gibi) yoğunlaşırken, öte yandan yönetsel hiyerarşinin alt düzeylerinde toplanmaktadır. Özellikle geleneksel kadınsı

çalışma alanları dışında işe alma aşamasında ayrımcı uygulamalar bulunmaktadır (DPT 1994: 63).

Kadının yönetim görevlerine gelmesinde etkili olan temel etmenler olarak hizmet süresi, yaş, eğitim durumu ve özel edinimleri (yabancı dil ve işin gerektirdiği teknik araçların -bilgisayar gibi- kullanım bilgisine sahip olmaları) sıralayabiliriz.

1938 yılında tüm maaşlı kadın memurların sayısı 2265'dir. Yaş grupları gözönüne alındığında kadın memurların en fazla 25 ile 45 yaş arasında oldukları görülmektedir (Taşcıoğlu 1958 :68).

1976 yılı verilerine göre ülkemizdeki tüm kamu personeli olan 1.469.084 kişinin %31.34 'nün "işçi" statüsü ile istihdam edilmiştir. Kamu kesiminde çalışan işçilerin %7.92'si kadındır. Kamu yönetiminde istihdam edilen memurlar içerisinde kadınların oranı %25.39 gibi yüksek bir rakama ulaşır. Toplam memur içerisinde kadınların %11-18'si "büro"larda çalışmaktadır. Bunu %10.08 ile okullar izlemektedir (Altan 1980: 106-107). Kadın görevlilerin çalışma kalıp ve güdülerini açısından bu hizmet süreleri ve yaş ortalamaları çalışma alanında görevlilerin ne kadar kalıcı ve kararlı olduğunu gösteren iki önemli ölçüttür. 1976 yılında Türk kamu yönetiminde çalışan kadın görevlilerin %60.1'inin hizmet süresi 10 yılın altındayken, bu oran 1988 yılında %52.2'ye, 1990 yılında ise %50.5'e inmiştir. Bu oranlar kadınların kamu yönetiminde çalışmalarının süreklilik kazanması yönünde olduğunu göstermektedir (Çiftçi a.g.e. 106).

1963 yılında kamu kesiminde tüm kadın görevlilerin %43.9'u 30 yaşından gençken, 1976 yılında 30 yaşından genç olanlar toplamın %55.5'ini oluşturmaktadır (Çiftçi a.g.e. 105). 1988 yılında bu oran %70.8'dir. Kadın görevliler arasında en kalabalık kümeyi 30-35 yaş grubunda bulunanlar oluşturmaktadır.

Kadın görevlilerin yaş dağılımına bakıldığında ise 1990 verilerine göre %68.5'inin 35 yaşından genç olduğu görülmektedir (DPD 1992:68).

Evlilik ve annelik gibi nedenlerle çalışma yaşamına ara vermekle birlikte kadınların giderek artan sayıda çalışma yaşamına dönmeleri yönünde bir eğilimin varlığından söz etmek mümkündür (DPT 1994: 64).

Kadın görevlilerin eğitim durumları değerlendirilirken kamu kesiminde kadınların daha nitelikli olduğu belirlenmiştir. Buna göre, kadının eğitim düzeyinin çalışma alanının belirlenmesi açısından kesin etkiye sahip olduğu söylenebilir (Çiftçi a.g.e. 29). 1980 Nüfus sayımına göre Türkiye'de ilkokul mezunu kadınların % 5'i, ortaokul mezunlarının %12.2'si tarımdışı işgücüne katıldığı halde bu oran lisede %38.7, teknik öğrenimde %51.2, yüksek öğrenimde % 80'dir. Eğitim açısından en nitelikli kadın-işgücünün hizmetler kesiminde toplandığı görülmektedir. Hizmetler kesiminde çalışan kadınların %46.3'ü mesleki ya da yüksek öğrenim görmüştür. Kadın kamu görevlilerin eğitim düzeyleri erkek meslektaşlarından yüksektir. Erkek kamu görevlilerin %45.1'i ilkokul öğrenimi görmüşken, kadınların %68.5'i lise ve daha yukarı eğitim düzeyine sahiptir.

Tüm kadın işgücü içinde %2'yi oluşturan yüksek öğrenim görmüş kadınların kamu kesimindeki kadın görevliler içinde %16.5 gibi bir orana varması yüksek öğrenim gören kadınlar için kamu kesiminin öncelikli çalışma alanlarından birisi olduğunu göstermektedir.

Lisansüstü eğitim açısından değerlendirildiğinde, kamu görevlileri içinde kadın ve erkekler arasında bir farklılık görülmemektedir. Kadın görevlilerin %1'i lisansüstü öğrenim görmüşken erkekler arasında bu oran %1.2'dir (Çiftçi a.g.e. 102-103).

İşkollarında eğitim durumuna göre büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İlkokul bitirmişlerin oranı tekstil işkolunda %64'lere çıkarken, bankacılık işkolunda yalnız bir kadın ilkokul bitirmiştir (Bankacılık işkolunda yardımcı hizmetler yapan kadınlar kapsama alınmamıştır). Buna karşın bankacılık işkolunda yüksekokul veya fakülte bitirmiş kadınlar %43'e çıkarken tekstil işkolunda bir kadın yüksek öğrenim görmüş bulunmaktadır. Lise bitirmiş kadınlar ise bankacılık ve ticaret-büro işkolunda %43-46 arasında olurken, tekstil işkolunda %10'a düşmektedir.

Tablo :7 Kadınların Eğitim ve İşkollarına Göre Dağılımı

	İlkokul		Ortaokul (orta+lise)		Meslek Okulu		Lise		Yüksek Öğrenim		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Bankacılık	1	0.97	5	4.85	4	3.88	48	46.60	45	43.69	103
Ticaret-Büro	19	22.35	7	8.24	6	7.06	37	43.53	13	15.29	85
Tekstil	103	64.78	24	15.09	8	5.03	16	10.06	1	0.63	159
Toplam	123	35.45	36	10.37	18	5.19	101	29.11	59	17.09	347

Tekstil işkolunda düşük eğitim düzeyinde, bankacılık işkolunda daha ileri eğitim düzeyinde yoğunlaşma olurken, ticaret-büro işkolu her eğitim düzeyinden kadını içinde barındırmaktadır. İşlerin niteliği, işyerlerinin çeşitliliği açısından ticaret-büro işkolu karmaşık bir yapı göstermektedir. Bunun sonucu olarak da bu işkolunda çalışanların özellikleri de son derece değişmekte ve her sorunda ortaya daha karmaşık bir tablo çıkmaktadır.

Bu veriler doğrultusunda, kadınların çalışma yaşamında da ikincil konumlarını korudukları görülmektedir. Toplumsal koşulların da sonucu olarak kadınları için "eş" ve "anne" rolleri çalışma yaşamını etkilemektedir. Türkiye koşullarında ücretlerin, kreş ve gündüz bakımevlerinin, ileri yaşlarda ise çocuk klüplerinin yetersizliği kadınlar için bir kısır döngü yaratmaktadır. Toplumun kadına yüklediği rolle, sosyoekonomik yapı birleştiğinde, kadını ya çalışma yaşamının dışına itmekte ya da kendi yeteneklerinin altında "ev ve işe" ait sorumluluklarını birlikte yürütebileceği ikincil konumlarda çalışma yaşamına devam etmektedir.

IV-YÖNETİM KONUMLARINDA KADINLAR

Türk kamu yönetiminde çalışan kadın görevlilerin niteliklerine ilişkin irdelemeler, ortalama eğitim düzeyi açısından kadın görevlilerin erkek kamu görevlilerinden çok daha nitelikli olduklarını göstermektedir (DPT 1994: 64). Fakat bu olgu kadınların yüksek yönetim konumlarına gelebilmelerine olanak sağlamamaktadır. Sekiz kamu kuruluşunda yapılan

bir araştırmaya göre, kadınlara, yönetici konumlar için eleman seçilirken hangi ölçütlerin gerekli olduğu sorulduğunda yalnızca %12.5'i eğitim, hizmet süresi ve deneyim gibi nesnel olarak nitelendirilen ölçütleri belirtirken, %87'si söz konusu ölçütlerin geçerli olmadığını %22'si de kadın cinsiyetinin işe yeğlemede olumsuz bir etki yarattığını belirtmişlerdir (Acuner-Sallan 1993: 83). Kamu yönetiminde üst düzey yöneticilerin arasında kadın oranı 1985 yılında % 6 iken, 1989 yılında oran %3.9'a inmiştir (Sallan 1992: 40).

Kadınların yoğun bir biçimde çalıştıkları bakanlıklara ilişkin veriler konuya ışık tutacak niteliktedir. Örneğin, kamu yönetiminde en yüksek sayıda kadın görevlilerin çalıştığı Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde yüksek yönetim konumlarında (Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Daire Başkanı) kadınların oranı %18.2'dir. Şube müdürleri ve hukuk müşavirleri söz konusu olduğunda bu oran 38.2'ye çıkmaktadır. Şef ve şef yardımcıları arasında ise %49.6'ya ulaşmaktadır (Acuner - Sallan a.g.e. 86). Taşra örgütünde ise kadınların yöneticilik şanslarının çok daha sınırlı olduğu belirtilmelidir. Örneğin, İzmir gibi bir büyük kentte bile, ilkokulların yalnızca 4.8'inde, ortaokulların %5'inde, liselerin ise %19'unda kadın müdür bulunmaktadır (Koray 1992: 32).

Sağlık Bakanlığı merkez örgütünde de benzer bir görünüm sergilenmektedir. Yüksek yöneticiler arasında kadınların oranının %18 iken, bu oran orta düzeyde %31.8, alt düzeyde ise %36.7 olmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nda ise yüksek yönetim konumlarında kadınların oranının %13 olması özellikle diğer ülkelerin aynı kuruluşları ile karşılaştırıldığında umut vericidir.

Dikkat çekici bir saptama ise Turizm Bakanlığı'nda 1992 yılı verilerine göre üst düzey yönetici kadınların oranı %32'dir. Bu bakanlığın kadınların yoğun bir biçimde çalıştıkları "halkla ilişkiler gerektiren" kadınsı çalışma alanlarından birisi olmasının yanı sıra, yeni bir bakanlık olmasının etkisinden söz edilebilir (Acuner-Sallan 1993: 71-88).

Üniversite öğretim üyelerinin %35'ini kadınların oluşturmalarına karşın, 1989-1990 öğrenim yılında 29 üniversitenin hiçbirisinde kadın rektör yoktu, 1994-1995 öğretim yılında ise bu konumda bir değişiklik gözlenmedi. Yine 1989-1990 öğrenim yılında 201 fakülte dekanını ise yalnızca 6'sı (%2.98) kadın idi (Koray a.g.e. 32).

Kadın yöneticilere ilişkin olarak belirtilmesi gereken bir nokta belirtilen organların, üniversitelerin dışında, bakanlıkların merkez örgütleriyle ilgili olması ve üniversiteler dahil hepsinde kadın görevli oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olmasıdır. Taşra örgütlerine ya da kadın görevlilerin sınırlı sayıda bulundukları kuruluşlar söz konusu olduğunda çok farklı bir görünüm ortaya çıkmakta ve yönetim konumlarındaki kadınların oranı genel ortalamanın da altına düşmektedir.

Kadınların yönetim görevlilerine yüksek oranlarda gelmeyişi geleneksel, ekinse ve geçimsel birçok etken belirlemektedir (Acuner-Sallan 1993: 83). Öncelikleri ve rolleri büyük ölçüde ataerkil toplum yapısının belirlediği Türkiye'de çalışan kadının önceliği de eve yönelmektir. Toplumsallaşma süreci ve aldığı eğitimle toplumsal konumunu sorgulamadan kabul eden kadın, artan sorumlulukları nedeniyle de çalışma yaşamının getirebileceği avantajları kullanamamaktadır (Koray 1992: 120).

V-PARLAMENTODA KADIN TEMSİLCİLER

Kadınların 1934 yılında seçme ve seçilme haklarını kazanmalarını izleyen ilk genel seçimde (ve 1937'de yapılan ara seçimde) meclise 18 kadın temsilci girdi. Kadın temsilciler bir grup olarak tüm temsilcilerin %4.5'unu oluşturmaktaydı. Dikkati çeken, Fransız kadınların henüz seçme ve seçilme haklarını kazanmamış olmalarının yanı sıra siyasi haklarını kazanmak için şiddetli mücadele veren İngiliz kadınlarının 1918-1935 yılları arasında %0.1 ile % 2.4 gibi oldukça az bir oranda parlamentoda temsil edilmeleridir (Tekeli 1982:382).

Tablo 9 1935-1995 dönemi Türkiye'de parlamentoda kadınların kazandıkları sandalye sayısını ve nisbi güçlerini yansıtmaktadır.

Tablo: 8 TBMM'de Kadın Temsilciler

Yasama Dönemi	Seçim Yılı	Toplam Milletvekili	Kadın Milletvekili	%
5	1935	441	18	4.08
6	1939	465	15	3.23
7	1943	484	16	3.31
8	1946	497	9	1.81
9	1950	491	3	0.61
10	1954	535	4	0.75
11	1957	602	8	1.35
12	1961	449	3	0.67
13	1965	455	8	1.76
14	1969	450	5	1.11
15	1973	456	6	1.31
16	1977	455	4	0.88
17	1983	400	12	2.93
18	1987	450	6	1.34
19	1991	450	8	1.77
20	1995	550	13	2.36

Tabloda açıkça görüldüğü gibi kadın temsilcilerin meclis içerisindeki nisbi yerleri, tek-partili dönemde daha geniştir. Bu dönemde kadınlar tarafından en düşük sandalye sayısı bile (1946 seçimleri izleyen VIII. Meclis), Millet Meclisinde daha sonraki yıllarda kadınlar tarafından elde edilen sandalye sayılarından daima daha yüksektir.

Çok partili bir rejime geçişle birlikte de kadınların daha önce oynadıkları "demokratikleşmeyi simgeleme" rolü işlevini ve anlamını yitirmiştir (Tekeli 1982: 383).

Rejimin çok partili bir demokrasi haline gelmesi, kadınların parlamenter gücünü olumsuz yönde etkileyen faktörleri de beraberinde getirmiştir. İlk olarak rejim değişikliği, kadın adayların tek parti döneminde sahip oldukları ve adeta otomatik bir biçimde seçilebilme şansını ortadan kaldırmıştır. İkinci olarak, siyasal partilerin Meclis'te daha çok sayıda sandalye elde etmek için giriştikleri rekabet ortamı kadınların yararına değil, zararına bir sonuç doğurmuştur. Ayrıca çok partili döneme geçişle birlikte ortaya çıkan Demokrat Partinin benimsediği tutucu ideoloji de kadın adayların yararına olmaktan uzaktır. Bu tutucu eğilim 1960 askeri

müdahalesinden sonra, Demokrat Parti ideolojisine sahip çıkan diğer partilerce de benimsenmiştir (Tekeli 1982:384).

Kadın milletvekillerinin siyasal kimlikleri konusunda yapılan araştırmalarda; kadın temsilcilerin siyasal faaliyetleri değerlendirilmiştir. Frey, 1935-1957 döneminde, kadın temsilcilerin çoğunluğunun % 64 izleyici, dörtte birinin % 24 faal üye, ve yalnız % 3 'ünün önder konumda parlamenter görevlerini sürdürdüklerini tespit etmiştir (Akt.Arat 1987: 46). 1935-1977 dönemi kadın milletvekillerine ilişkin yapılan araştırma bulgularına göre; tek parti döneminde kadın temsilcileri arasında kendilerini "önder" olarak tanımlayan yoktur. Büyük çoğunluk %82 izleyici, küçük bir kısmı %9 faal üye olduklarını belirtir. Sadece 1960 sonrası milletvekilleri arasında kendilerini önder olarak tanımlayan %14.3 (1982:311), yarıya yakını ise % 47.5 faaliyetlerini çok yoğun olarak nitelese de, çoğunluk kendilerini ilgilendiren, savundukları sorunların çözümü için büyük bir savaş vermediklerini kabul ederler (Tekeli 1982:307-311).

Aynı araştırma sonuçlarına göre; kadın milletvekilleri, Meclis'te kadın temsilci olmanın bilinciyle yer almazlar. Çoğunluk %77.5 kendilerini ulusun temsilcisi, %10'u yerel politikacı, %7.5'u parti temsilcisi ve ancak %5'i kadın temsilcisi olarak kendini görmektedir (1982:306). Bu saptama evrenseldir. Fransa'da yapılan benzer bir araştırma kadın temsilcilerin kürsüden söz alma, tartışmalara katılma olasılıkları ve kadın temsilcilerin sözlü soru sorma olasılıkları erkeklerden düşüktür. Buna karşılık çok sayıda yazılı soru yöneltmekte, kanun sözcülüğüne davet edilmeleri olağan dışıdır. Buna karşılık gruplarında başkaları tarafından hazırlanan yasa tekliflerine imza koymaya davet edilmeleri daha olağandır. Üzerinde görüş belirttikleri konular genellikle, sosyal konular, aile, sağlık sorunları, konut sorunlarına ilişkindir. Genellikle maliye, iç ve dış politika, savunma konularında görüş belirtme eğilimleri çok düşüktür. Geleneksel olarak kadın ve erkeklere düştüğü kabul edilen faaliyet alanlarına giren konularda var olan toplumsal işbölümü adeta parlamentoda bile korunmaktadır (Tekeli 1982: 177-178). Doğan ve Narbonne, kadınlar genellikle geleneksel olarak ev kadınına düşen faaliyet alanlarında uzmanlaşmakta; parlamentoda da 'bir kadın gibi', faaliyette bulunmaktadır. Kadınlar için değil kadınca çalışmaktadırlar. "Feminst değil feminen olmakta devam etmektedirler" yargısını Fransız

parlamentosu için verirken (Akt.Eroğlu 1994:5), genel olarak bütün parlamentolar için geçerli bir gözlem yapmaktır.

Kadınlara 1934 yılında seçme ve seçilme hakkının tanınmasından sonra, 1935-1939 Meclisine tek parti döneminin demokratikleşme çabalarıyla "tepeden inme" 18 kadın parlamentoya girmiştir (Turhan 1991:116). Onsekiz kişiyle Meclisteki tüm milletvekillerinin % 4.5'ini oluşturan kadın parlamenterler 1939-1943 Meclisinde 15, 1943-1946 Meclisinde 16 kişiyle Meclisin % 3.7 kadarını meydana getiriyorlardı. Bu dönemde seçilen kadın parlamenterlerin % 60'ı üniversite, % 30'u lise mezunuydu. Bu yüksek düzeyde eğitim görmüş grubun % 60'ı öğretmendi.

Meclise giren kadın milletvekilleri, Mecliste sadece kadın temsilci olarak bulunmakla, kendilerinden beklenen işlevi yerine getirmekteydiler.

Tek parti döneminin kadın milletvekillerinin belki de en önemli özelliği, Mecliste kadınları temsil eden üyeler olarak konuşmalarıdır. Genelde kendilerini kadınlardan önce ulusun temsilcisi olarak görmüş olabilirler (Tekeli, 1982: 106). Fakat yine de Türkiye'deki ilk kadın temsilciler, kadınların diliyle, onların görüşlerini yansıtarak, kadınlara seslenerek bağlı bulundukları kadın dünyasını sorunlarını Meclise getirirler. Üzerinde söz aldıkları konular kadın-erkek eşitliğine değil, kadınlara özgü sorunlara dönüktür. Meclis konuşmalarında kadınların görüşünü yansıtmak için söz aldıklarını belirtmişlerdir (Arat, 1987: 49).

Tek parti devrinin kadın milletvekillerinin parlamentoya getirdikleri sorunlar eşitlik konusunda değil, içinde bulundukları kadın dünyasına dönük sorunlar; çocuk, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık vb. (Arat , 1987: 50).

Kadın dünyasını Mecliste yansıtmaya çalışan kadın milletvekillerinin sesleri cılızdır. İçinde yetiştirildikleri çevrenin sınırlarını aşıp, "kadın özgürlüğü" veya "kadın eşitliği" çerçevesinde sorunları dile getiremezler. Tekeli'nin deyiimiyle "yaşamlarının trajik yönünü algılayamamış", "Türkiye'nin asıl gerçeklerini görememişlerdir" (1985:54). Ülkelerinin kadınlarına daha güçlü bir önderlik yapabilmek veya toplumun çeşitli

sorunlarına el atabilmek için gerekli tecrübe ve olanaklara sahip olamamışlardır. Toplum hayatından kopuk bir geçmişin birikimi ile Meclise gelen kadın milletvekilleri ancak kadınlara dönük konulara ilgi göstererek söz almaya başlarlar (Arat , 1987: 51)¹.

Çok partili dönemde siyasal hayatta meydana gelen değişikliklerin en önemlilerinden biri de Millet Meclisinin işlevinin değişmesiydi. Çoğunluk sistemiyle seçilen muhalif temsilciler, Mecliste iktidar partisinin kararlarını tartışabilecekti. Bu şartlar altında kadın milletvekillerinin işlevi de değişmişti. Artık sadece Kemalist reformlar değil, bağlı oldukları partinin görüşlerini temsil eden birer temsilci olarak Meclise girmeye başladılar. Atatürk ilkelerine ve reformlarına bağlılığın kanıtı olarak kadın adayların sembolik önemi bu dönemde de yadsınmadı. Kadın adaylar partilerine oydan çok yasallık kazandıracaklardı. Fakat parti rekabetinin ortaya çıkmasıyla Meclise giren kadın temsilciler yeni bir benliğe bürünmekteydiler. Değer ölçüleri ve ilgilendikleri konular değişmekteydi.

1946-1960 döneminde, Meclise toplam olarak yalnızca 24 kadın milletvekili girdi. 1946-50 Meclisinde 9, 1950-54 Meclisinde 3, 1954-57 Meclisinde 4, 1957-60 Meclisinde 8 kadın temsilci vardı. Siyasal hayatın çok parti rekabetine açılmasıyla, kadın parlamenter sayısında ve Meclis içindeki oranlarında bugüne kadar tekrar yükselmeyecek bir düşüş oldu. Meclisteki kadın parlamenter oranları, 1946-50'de % 1.9, 1950-54'te % 0.7, 1957-60'ta % 1.3 idi. Sayılarının azalmasına karşılık bu dönemde seçilen kadın milletvekilleri de tek parti döneminin parlamenterleri gibi üst düzeyde eğitim görmüşlerdi. % 60'ının üniversite, % 40'ının lise diploması vardı. Çoğunluğunun mesleği yine öğretmenlik olmasına karşın, bu dönemde tek parti döneminde görülmeyen avukat kadınlar da (% 13) Meclise girmeye başladı.

Çok partili dönemde parlamentodaki kadın temsilciler Meclisteki konuşmalarında kendilerini artık kadın temsilcileri olarak algılamadılar. Tek parti dönemindeki gibi, kadın milletvekilleri olduklarını vurgulayan veya temsil ettikleri kadınlara hitaben konuşmalar yapmadılar. Kurtuluş Savaşının önde gelen kişilerinden Halide Edip Adıvar bağımsız milletvekili

olarak girdiği 1950-54 Meclisinde, "kürsüye kadınları korumaya değil, bütün milleti savunmaya geldiğini " söylemektedir (Arat 1987: 52).

Sadece kadın milletvekillerine özgü olmasa da, çok partili dönemin başlamasıyla, kadın temsilcilerin parlamento platformuna getirdiği konuların çeşitliliği de artmaya başlamıştır.

Mecliste kadın parlamenterlerin üzerinde en çok durdukları konular, yine geleneksel olarak kadınları ilgilendiren çocuk, sağlık, eğitim konularıdır (Arat , 1987: 53).

Çok partili döneme geçildikten sonra, kadın milletvekillerinin dış politika gibi daha önceleri kadınları ilgilendirmemiş olan konularda da partilerinin görüşleri açısından tartışmaya katıldıkları görülür.

1960 askeri müdahalesiyle siyasal hayatta yapısal değişiklikler meydana geldi: Yeni Anayasa uyarınca Millet Meclisinin yanında bir Senato kuruldu. Seçim sisteminde çoğunluk sisteminden nisbi temsil sistemine geçiş toplumsal değişme sonucu ortaya çıkan yeni sosyal güçlerin küçük partiler halinde parlamentoda söz sahibi olmasına olanak tanıdı. Gerek toplumdaki sosyal değişmeyi yansıtan gerekse büyük partilerdeki bölünmelerle ortaya çıkan yeni siyasal partiler, parlamentoya yeni bir hareketlilik getirdi (Arat 1987: 54).

1960'ların bu değişen ortamında politikaya atılan kadınlar siyasal hayata Cumhuriyet'in ilk yıllarında sahip olmadıkları bir birikimle giriyorlardı. Toplum hayatına, siyasal veya ekonomik, değişik alanlarda katılarak tecrübe elde etmişlerdi. Sayıları çok az olan bu kadın politikacılar "erkekler gibi" söz konusu alanlarda beceri sahibi olmuşlardı. İster büyük partilerden, ister nisbi temsil sistemi ile söz sahibi olmuş küçük partilerden gelsin, Meclise seçilebilme başarısını gösterenlerin siyasal görüşleri daha berraklaşmıştı. Çok partili siyasal yarışma ortamında seçilen kadın temsilcilerin, Meclisteki tutumları artık erkek temsilcilerden değişik değildir. Kadın politikacıların kadın olarak simgesel önemleri azalırken, kendilerini kadınların temsilcisi olarak görme veya özellikle kadınlara dönük sorunları yansıtma eğilimleri de zayıflar.

Meclise giren kadın milletvekillerinin sayısı bu dönemde de düşmeye devam etti. 1961-65 Millet Meclisindeki 3 kadın temsilci, üyelerin % 0.7'sini, 1965-69 dönemindeki 8 temsilci % 1.7'sini, 1969-73 dönemindeki 5 temsilci % 1.1'ini, 1973-77 dönemindeki 6 temsilci % 1.3'ünü, 1977-80 dönemindeki 4 temsilci ise % 0.9'unu oluşturuyordu.

1960-1980 yıllarında Meclise giren 26 kadın milletvekilinin 17'si üniversite, 9'u lise mezunuydu. Bu sayılar önceki dönemlere oranla eğitim düzeyinde büyük bir değişiklik olmadığını kadın milletvekillerinin % 65'inin üniversite, % 35'inin lise mezunu olduğu gösteriyordu. 1960-1980 döneminde Meclisteki kadın avukatların oranı önceki dönemdeki % 12.5'tan (3 milletvekili), %35'e (9 milletvekili) yükselir. Öğretmenlerin oranı yine çarpıcı olmasına rağmen, önceki dönemlere göre, % 65 ve %54'ten, % 35'e düşmüştür. Meclise ev hanımları ilk defa bu dönemde girer (3 milletvekili, % 11.5). Fakat "iş gücüne katılan" kadınların % 90'ının tarım alanında çalıştığı bir ülkede kadın milletvekilleri yine yüksek eğitim görmüş meslek sahibi bir seçkinler kümesi oluştururlar.

1983-1995 (son seçimler dahil) döneminde Meclise giren 39 kadın milletvekillerinin (Leyla Zana dahil) 32'si üniversite, 7'si lise mezunuydu². Bu sayılar önceki döneme oranla eğitim düzeyinde bir değişiklik olmadığını göstermektedir (19. dönemde parlamento dışından atanan 2 kadın bakanda üniversite mezunudur). 20. dönem milletvekillerinin 1'i dışında tümü üniversite mezunu, 7'si lisansüstü öğrenim yapmıştır. Son dönemde iktisatçı (4 milletvekili), öğretim üyesi (4 milletvekili) ağırlıklı olarak Meclis'te yer alır. (17.,18.,19. ve 20.Dönem Milletvekillerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı Tablo 9'da verilmiştir). Kadınlar açısından bakıldığında bu dönemde de Meclis'e giren milletvekili kadınların yüksek öğrenim görmüş, meslek sahibi, yabancı dil bilen "profesyonel-uzmanlaşmış- seçkinler kümesinden oluştuğu söylenebilir.

1960 sonrasında kadın milletvekilleri siyasal hayatta kadın rollerini daha da az vurgularlar. Mecliste üzerinde durdukları konuların kapsamı genişler. Erkek milletvekilleri gibi, her çeşit konu hakkında söz aldıkları görülür (Arat , 1987: 55). Bu durum geleneksel olarak kadınları ilgilendiren

konulara ilgisiz kalmaları demek değildir. Kadın milletvekilleri, eğitim, çocuk, çalışan kadın sorunlarını gündeme getirmeye devam etmişlerdir.

Erkek temsilciler gibi çeşitli konulara değinen 1960-1980 dönemi kadın milletvekilleri, siyasal rolleri hususunda kendilerine şimdi daha fazla güvenmektedirler. Mecliste sadece kendi görüşlerini bildirmek için değil, parti sözcülüğü yapmak için de söz almışlardır (Arat 1987:56).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle kesintiye uğrayan parlamento 6 Kasım 1983 genel seçimleriyle yeniden olağan sürecini yaşamaya başlamıştır.

1983-1995 döneminde de kadın milletvekilleri eğitim, çocuk, çalışan kadın sorunlarını gündeme getirmeye devam etmişlerdir. Özellikle medeni kanunun değişmesi yasalarda eşitlik ilkesi üzerinde durulmakla birlikte gelişme sağlanamamıştır.

Her dönemde kadınların Meclis'te temsil edilmelerinde görülen oransal düşüklük sosyal sorunların çözülmemesine yol açmaktadır. Bu durum, erkekler kadınların politikasını yeterince temsil edebiliyorlar mı? sorusunu gündeme getirmektedir. Yanıt ise, kesinlikle hayır. Açıkça kadın ve erkeğin hayata ilişkin deneyimleri değişik. Sosyal sorunlar ya da "kadın sorunu" olarak nitelenen sorunları (kürtaj, cinsel taciz, eğitim, sağlık, göç, çalışan anababalar vb.) gündeme getiren kadınlar. Çünkü bu sorunlar kadınların yaşamlarının bir parçasıdır (Henry 1995:179).

Tablo: 9 17., 18., 19 ve 20.Dönem Milletvekillerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı³

	1983-1987			1987-1991			1991-1995			1995-		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Yüksek	330	10	340	378	5	383	381	5+1	386	487	12	489
Lise	33	2	35	29	1	30	35	3	38	-	-	-
Ortaokul	9	-	9	20	-	20	18	-	18	45	1	46
İlkokul	15	-	15	16	-	16	16	-	16	5	-	5
Toplam	387	12	399	443	6	449	442	8	450	537	13	550

Kadın milletvekillerinin Meclis'te kadınlara, aileye ilişkin sorunları gündeme getirmelerinin nedeni kendilerini, kadınların temsilcileri olarak görmekten öte, sosyal sorunlara kadın duyarlılığı ile yaklaşmaları ve bu konuların erkekler tarafından ihmal edilmesidir.

Son dönem kadın milletvekillerinin sayılarının yetersizliğinin yanı sıra birlikte çalışma güdülerinin de zayıf olduğu gözlenmektedir.

Birçok parti listesinde göstermelik sırada yer alan kadın milletvekili adaylarının bunun ötesinde yasama organında temsilinin göstermelik olmaktan çıkması ve gerçekten etkin olabilmesi "kadınların ortak çıkarları için örgütlenmelerine bağlıdır"(Turan 1991:163).

Artık kadınlar içinde politikanın bir meslek ya da yaşam biçimi olarak görüldüğü söylenebilir. 1991-1995 dönemine bakıldığında seçilen tüm milletvekillerinin siyasal parti organlarında çalıştıkları (danışmanlık hizmetleri dahil), kadın derneklerine üye oldukları ve 19. dönem milletvekilliği yapan tüm kadın milletvekillerinin 20. dönemde de aday olması bunun bir göstergesidir.⁴

Kadınların sosyo-ekonomik durumlarında görülen görece iyileşmeye rağmen, Meclis'e ve karar mekanizmalarına yansımalarında bir değişiklik olmadığı gibi bu açıdan bakıldığında "gerilemeden " söz edilebilir.

A- ADAYLIK

Aktif politik mücadele yolu partilerden geçer. Partiler yalnız belirli bir ideoloji ve program çerçevesinde toplanan insanları bu ideolojinin yayılması, giderek daha çok sayıda insanı geçirerek siyasal bir güç oluşturulması için bir mücadele vermezler; iktidarın ele geçirilmesi halinde parti programının uygulamaya koyacak olan kadroların seçilmesi "devşirilmesi" işlevini de yerine getirir. İşte bu işlevle ilgili olarak karşımıza çıkan sorun, kadınların adaylık aşamasında erkeklerle eşit şanslara sahip olup olmadıklarının araştırılmasını gereğini doğurur. Bu anlamda partilerin işlevleri ve parti üyeliği için kullandıkları kriterlerde farklılaşmaktadır.

Genellemelere varmanın en zor olduğu konu adaylık. Gerçekten de bazı toplumlarda, partiler arasında kadınları aday gösterme bakımından çok küçük farklar gözlemlenirken, diğer bazı toplumlarda partiler arasında farklar büyük önem kazanmakta; ayrıca seçimden seçime kadın adaylara tanınan şans "konjonktürel" faktörlerin etkisine bağlı olarak önemli değişimler göstermektedir. Duverger'in kadın adaylığını etkileyeceğini vurguladığı ilk faktör seçim sistemidir. Bu hipotezlerin ortaya atılmasının iki dayanağı vardı: Bazı kamuoyu yoklamaları, seçmenlerin kadın adaylara karşı daha az güven beslediklerini ortaya koymakta idi, ikincisi de parlamenter çalışmayı yürütebileceğinden kuşku edilmeyen bazı kadın adayların, zorlu seçim kampanyalarında aynı ölçüde başarılı olamayacakları endişesidir. Liste sisteminde, özellikle orantılı sistem altında kadınların listedeki yerlerinin seçilmeleri bakımından önemli bir rolü bulunmaktadır.

Genellikle "liste" ve "orantılı" sistemlerinin uygulandığı durumlarda kadınlar aday olma olasılıklarının yükseldiği görülmüştür. Kadınların aday olma eğiliminin yerel seçimlerde, parlamento seçimlerine göre daha yüksek olduğunu saptamaktaydı. Kadınların ulusal seçimlerde aday olma olasılıklarının genel olarak düşük olmasına rağmen ülkeden ülkeye değiştiğini de saptamıştır (Akt.Tekeli 1982:160-163).

Genel olarak bakıldığında kadınların adaylığının zaman içinde yüksekliğini söylemek pek mümkün görünmüyor.

Kadınların aday olma oranlarının düşük olması ve düşmekte olması, partilerin kadınlara karşı anti-feminist bir tavır takınmalarıyla değil, herşeyden çok kadınların "siyasal formasyonlarının" yetersizliğiyle açıklanmalıdır (Akt.Tekeli 1982:163). Kadınlar kadın oldukları için listelere girmeme durumunda değillerdir; aksine listelere konuluşlarının gerçek nedeni çoğu zaman sadece kadın olmalarıdır.

Kadın adayların yalnız listelere girmeleri değil, seçilebilecek sıradan aday gösterilmeleri de kadınlara eşit bir seçilebilme şansı tanıyıp tanınmadığı görmek bakımından önemlidir. Kadın adaylara eşit bir şans

tanınıp tanınmadığı ölçmek için J.F.S.Ross tarafından ölçü geliştirmiştir. Handikap faktörü adı verilen bu ölçü şöyle tanımlanmaktadır:

Kadın aday x Erkek üye

Kadın üye x Erkek aday

Bu faktör 1'in ne kadar üzerindeyse kadınlar karşılaştıkları handikap o kadar yükselmekte, 1'e ne kadar yakın ise aksine erkek ve kadınlara tanınan şans farkı da o kadar azalmaktadır. Böyle yalnız adaylar arasında kadınların görelî yerini gözönünde bulundurmakla yetenilmemiş, adayların seçilme ve parlamentoya girme olasılıkları da hesaba katılmış olmaktadır (Tekeli 1982: 166, 1982a: 395).

Kadınların parlamentoda daima eksik temsil edilmeleri olayının kökeninde , kadınların politik mücadeleye girmekten kaçınmaları, politikayı kendi erişebilecekleri bir mücadele alanı olarak görmemeleri, kendilerini erkeklerden daha yetersiz, daha yeteneksiz bulmalarında yatmaktadır (Tekeli 1982:167).

Kadınların adaylığına ilişkin genel yapı böyle iken, Türkiye'de kadın adayların durumunu irdeleyelim.

B- TÜRKİYE'DE KADIN ADAYLAR

Siyasal partiler içerisindeki sayıları az, yukarı kademelerde sayıları daha da az olan kadınların toplum katında siyasal kararlara alındığı organlara seçilebilmek için adaylıklarını koyma eğilimleri ise çok düşüktür.

1961 yılından sonra ki dönemler için Tekeli tarafından yapılan araştırma ile kadın adaylara ilişkin ilk bulgular elde edilmiştir. Buna göre; kadınların parlamentoda çok az sayıda temsil edilmelerine yol açan asıl faktörün, çok az sayıda kadının adaylığa talip olması ve aday olan kadınlardan çok azının parlamentoya temsilci gönderme olasılığı yüksek olan partilerden aday olması olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de kadınları aday gösterme eğilimi yüksek olan partiler küçük partilerdir. Ama bu partilerin temsilci seçtirme olasılıklarının büyük partilere göre daha

düşük olmasının yanı sıra, listelerde kadınları aday gösterdikleri sıralar da kadınların seçilmesine elverişli olan sıralar değildir. Bir bakıma az kadın adaylar için sözkonusu olan "handikap faktörü" global olarak önemli bir rol oynamıyor gibi görünürken, fiilen yine de etkili olmakta, kadınlara birçok partinin tanıdığı adaylık şansı onlara listelerinde "simgesel" bir yer vermenin ötesine pek geçmemektedir (Tekeli 1982:277). Kadınların küçük partilerin listelerinde yer almasına yol açan bir faktörde, partilerin en az 15 ilde seçime girme zorunluluğudur. Bu nedenle o ilin çıkaracağı milletvekili aday sayısı kadar parti aday göstermek durumundadır. Küçük partilerin aday bulma zorluluğu kimi zaman "seçtirme amacı" bulunmasa da kadınları listelerine alındığı hatta üye erkeklerin eşlerini, kız kardeşlerini vb. aday gösterdikleri görülmektedir. 1961-1977 döneminde özellikle milletvekili seçimlerini esas alarak yapılan kadın adaylara ilişkin araştırmada: Aday olan kadınların sayısı hiçbir zaman 1969 seçimlerinde ulaştığı en yüksek sayı olan 88'i geçmemiştir. Aday olan toplam kadın adayların toplam adaylara oranı % 2.4'dür. Toplam sayılar üzerinden giderek milletvekili seçilebilen kadınların aday olan kadınlara oranına bakıldığında (%7.4) bunun, seçilebilen erkeklerin erkek adaylara oranının (%15.9) altında kaldığı görülmektedir. Bu eğilim her seçimde geçerlidir, her seçimde kadın adayların seçilebilme şansı erkek adayların seçilebilme şansından düşüktür. 1961'de %8.1, 1965'de % 10.5, 1969'da % 5.7, 1973'de % 8.0, 1977'de 5.3 olmuştur. Aynı dönem içerisinde erkekler arasında seçilebilme şansı % 26.3'den % 13.9'a düşmüş, kadınlarda ise ufak dalgalanmalar göstermekle birlikte daima erkeklerin seçilebilme şansının altında kalmıştır (Tekeli 1982:277).

Tablo:10 1961-1995 Döneminde Kadın Adaylar (Milletvekili Genel Seçimi)⁵

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Aday	Seçilen	Aday	Seçilen	Aday	Seçilen
1961	37	3	1696	447	1733	450
1965	76	8	2553	442	2429	450
1969	88	5	3463	445	3551	450
1973	75	6	3296	444	3371	450
1977	75	4	3188	446	3263	450
1983	23	12	1241	398	1264	410
1987	40	6	3232	444	3273	450
1991	245	8	4906	442	5151	450
1995	582	13	4305	537	4885	550
Toplam	1241	65	27880	4045	28920	4110

Kadın adayların erkeklere göre gerçekten daha az bir seçilme şansına sahip olup olmadıklarını ölçen handicap faktörünü hesaplandığında aşağıdaki sonuçlar bulunmuştur.

1961-1977 döneminin bütünü için handicap faktörü 2.1 olduğunu görülmektedir. 1961 seçimlerinde handicap faktörü dönemin en yüksek düzeyi olan 3.25 iken, 1965'de 1.78, 1969'da 2.26, 1973'de 1.68, 1977'de 2.62 olmuştur. Kadın adayların seçilmelerinin erkeklerden bir kat daha zor olduğu ortaya çıkmaktadır (Tekeli 1982:278).

1983-1995 dönemine bakıldığında son iki genel seçimde kadın aday sayısında % 100'ü aşan oranlarda bir artış görülmektedir. 1995 seçimlerinde handicap faktörü dönemin en yüksek düzeyi olan 5.5'e ulaşmıştır. 1983'te 0.6 ve 1987'de 0.9 ile handicap faktörünün en alt düzeyde görülmekte, bu bağlamda kadın ve erkeklere tanınan şans farkı o kadar azalmaktadır. 1991'de 2.75'dir. Sonuç olarak, kadın adayların oranında görülen artışa rağmen, kadın adayların seçilmelerinin daha zor olduğu saptanmıştır. Bu anlamda 1983-1995 dönemi de 1961-1977 dönemine paralel bir yapı göstermektedir.

Tablo: 11 1961-1977 Kadın Adayların Partilere Göre Dağılımı

Partiler	CGP					MHP		TBP				
Yıllar	AP	CHP	GP	DP	MP	CKMP	MSP	BP	TİP	YTP	Bağ.	Top.
1961	9	6	-	-	-	10	-	-	-	8	4	37
	(2)					(1)						
1965	7	14	-	-	8	12	-	-	15	17	3	76
	(3)	(3)	-	-	-	-	-	-	(1)	(1)		
1969	6	12	11	-	13	6	-	8	7	22	3	88
	(2)	(2)			(1)							
1973	5	6	13	12	12	15	1	2	-	-	9	75
	(2)	(3)		(1)								
1977	8	4	30	11	-	14	-	1	4	-	3	75
	(2)	(2)										
Toplam	35	42	54	23	33	57	1	11	26	47	22	351

Görüldüğü gibi kadınları parlamentoya seçtirme olanağı en yüksek olan iki parti, AP ve CHP'nin göstermiş oldukları kadın adaylar, toplam kadın adayların ancak 1/5'ini oluşturmaktadır. Buna göre; kadınları aday gösterme eğilimi daha çok küçük partiler arasında yüksektir. (Tekeli 1982:279). Bu gözlemler doğrultusunda parlamenterlerin büyük kısmını seçtiren büyük partiler çok az sayıda kadına listelerinde yer verirken bir başka anlatımla kadınların adaylığını desteklemezken, kadınlar daha çok seçilme şansları bulunmayan partilerin listelerinden aday olmaktadır. Böylece ortaya iki yönlü bir "handikap" nedeni çıkmaktadır.

Seçim sistemimiz açısından da kritik bir rol oynayan listedeki sıranın etkisine bakıldığında, seçilen kadın adayların daha çok ilk 2 sırada aday gösterildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra kadın adayların 1965'te %35.5'nin ilk dört sırada, 1969'da % 32.9'unun ilk dört sırada, 1973'te %46.6'sının ilk dört sırada ve 1977'de % 40'ının ilk dört sırada aday gösterildikleri görülmüştür. Bu verilere dayanarak kadın adaylara, aday listesinde özellikle kötü yerlerin verildiğini söylemek zordur. Bu anlamda parti yöneticilerin kadınları engellemek yerine teşvik ettikleri görülmektedir. Kesin olmayan listelerle aday listelerini karşılaştırdığımızda, merkez kontenjanları nedeniyle kadın adayların listelerdeki yerlerinin bozulmadığı aksine daha yukarı sıralara çekildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra "Türkiye'de Milli Bakiye sisteminin uygulandığı 1965 seçimlerinde parlamentoya giren 8 kadından 3'ü parti merkezlerinin kararıyla milletvekili olan kadınlardır". Seçilen kadın parlamenterlerin kişiliklerine bakıldığında "en az erkekler" kadar başarılı olacak kadınların seçildiği görülmektedir⁶. Tekbaşına parti listelerindeki sıra anlamlı değildir. Seçim çevresinin kaç milletvekili çıkardığı ve kadınları aday gösteren partilerin, onların aday gösterdikleri seçim çevresinde güçlü olup olmadığı da önem taşımaktadır. Oysa bu açısından bakıldığında kadın adayların partilerin nisbi güçlerine göre illere dağılması eğiliminden çok, belli seçim çevrelerinde yoğunlaşması durumuyla karşılaşılmaktadır. 1973 seçimlerinde aday gösterilen 75 kadının illere göre dağılımı; İstanbul'da 23, Ankara'da 12, İzmir'de ve Hatay'da 5, Samsun, Balıkesir ve Çanakkale'de 3'tür. Bu dağılım genellikle diğer seçimlerde de gözlemlenmektedir. Bu kadın adayların belli seçim çevrelerinde toplanması olgusunun ardında yine aday kadınlara daha yüksek bir seçilme şansı tanıma kaygısı yatabilir. Dikkat edilirse bu

seçim çevreleri daha çok parlamentoya gönderdikleri temsilci sayısı yüksek olan çevrelerdir. Bununla birlikte partilerin bu büyük ve genellikle gelişmiş bölgelerde toplanan seçim çevreleri dışında kadın aday göstermeleri halinde seçmenin olumsuz bir tepkisiyle karşılaşmaktan çekinmiş olmaları da olası görünmektedir.

Kadınların adaylık sorununa ilişkin olarak üzerinde durulması gereken bir nokta da kadın adayların çalışan kadınlar arasından mı, ev kadınları arasından mı seçildiği ve bu bakımdan partilere göre bir farklılaşma olup olmadığı sorunudur. 1977 seçimlerinde aday olan 75 kadının meslek durumlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 12 Kadın Adayların Meslekleri ve Partiler (1977)

Parti	Meslek					Toplam	%
	Ev Kadını	Eğitimci	Sağlık	Politika	Diğer		
AP	3	1	1	3	-	8	10.7
CHP	-	-	-	1	3	4	5.3
CGP	3	5	2	15	5	30	40.0
DP	2	-	1	7	1	11	14.7
MHP	11	1	-	-	1	14	18.7
MSP	-	-	-	-	-	-	-
TBP	1	-	-	-	-	1	1.3
TİP	-	-	-	1	3	4	5.3
Bağ.	-	3	-	-	-	3	4.0
Toplam	20	10	5	27	13	75	100
	(% 26.7)	(% 12)	(% 6.7)	(% 36)	(% 17.3)		

Bu tabloda görüldüğü gibi kadın adayların çoğunluğu ev kadınıdır. Gerçektende mesleklerini "ev kadını" olarak gösterenlere ek olarak politikacı kategorisinde yer alan ayrıca meslekleri belli olmayan ve fakat partilerin (özellikle CGP ve DP-bu parti tabanını toprak ağaları, tüccar, esnaf, köylü bir başka deyişle alt-sosyo-ekonomik gruptaki vatandaşlar oluşturur-(Kabasakal 1991:210) değişik il ve ilçelerinde kadın kolu başkanı görevi yapan kadınlardan bir bölümünde ev kadını oldukları düşünülürse en kalabalık grubu ev kadınlarının oluşturduğu görülür (Tekeli 1981: 180-

181). Ev kadınlarının çoğunluğunun MHP listelerinden aday olmaları öte yandan MHP adaylarının büyük bir çoğunluğunun da ev kadını olmaları "ev kadınlığı" ile MHP ideolojisi arasında bir uyumluluk bulunduğu düşünülebilir. Yine ev kadının adayları bulunan CGP ile MHP'nin durumu karşılaştırıldığında bu partide eğitici ve diğer mesleklerde çalışan kadınların ev kadınlarından daha önemli bir yer tutmasına karşın MHP'de "ev kadını" olmayan, meslek sahibi ve çalışan kadınlar görece olarak çok küçük bir azınlık oluşturmaktadır. Gösterdikleri adaylar arasında hiç ev kadını bulunmayan iki parti ise TİP ve CHP'dir. -TİP'in öncelikle işçi kesimini, CHP'nin ise toplumsal taban olarak eşraf ve memura dayalı bir çizgisi bulunmaktadır (Kabasakal 1991:162).- Bu kutuplaşma ise meslek durumuna göre kadınların partilere dağılımının bir rastlantı eseri olmadığını partilerin ideolojileri ve bu ideoloji çerçevesinde "kadının toplumda yerinin ne olması" gerektiğine ilişkin belirli bir etki yaptığı ortaya çıkmaktadır (Tekeli a.g.e. 282).

1983-1995 döneminde kadın adayların partilere göre dağılımı tablo 13'te verilmiştir. Tabloda görüleceği gibi kadınları parlamentoya seçtirme şansı en yüksek olan parti ANAP-DYP ve CHP'dir. Bu partilerin göstermiş oldukları adaylar, toplam kadın adayların yalnızca %21.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo: 13 1983-1995 Kadın Adayların Partilere Göre Dağılımı⁷

	HP														
	SODEP														
	SHP				MÇP		IDP	IP							
<u>Yıllar</u>	<u>ANAP</u>	<u>CHP</u>	<u>DYP</u>	<u>DSP</u>	<u>MHP</u>	<u>MP</u>	<u>HADEP</u>	<u>RP</u>	<u>SP</u>	<u>YP</u>	<u>YDH</u>	<u>Bağ.</u>	<u>Top.*</u>		
1983	5	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	23		
	(6)	(3)	(1)									(2)			
1987	7	14	5	5	5	4	-	-	-	-	-	-	40		
	(4)	(2)													
1991	26	36	43	26	-	-	-	-	112	-	-	-	245		
	(3)	(2)	(3)												
1995	33	34	56	41	28	17	73	-	93	86	71	15	582		
	(2)	(2)	(6)	(3)											
Top.	71	91	100	72	33	21	73	-	205	8	71	17	890		

* 83 seçimlerinde MDP'den 9 kişi aday olmuştur.

Adayların illere göre dağılımına bakıldığında; 1995 genel seçimlerinde 582 kadının 95'inin İstanbul, 43'nün Ankara ve 31'nin Kocaeli'nden aday gösterildiği görülmüştür. Buna karşın Bingöl, Tunceli, Iğdır illerinde ise kadın aday bulunmamaktadır. İllerin gelişme düzeyi ile kadın aday oranları arasında doğru orantı olduğundan sözedilebilir.

1977 yılında yapılan araştırma ile karşılaştırarak yaklaşık 20 yıllık değişimi görmek açısından kadın adayların partilere ve mesleklere göre dağılımı yapılmıştır.

Tablo: 14 Kadın Adayların Meslekleri ve Partiler (1995)⁸

Parti	Meslek										
	Ev Kadını	Mim.	Müh.	Eğitimci	Av.	Ecz.	Dr.	İktisat	Öğr. Üy.	İşçi	Diğer
ANAP	-	6	4	3	3	5	3	1	-	10	35
DYP	-	9	4	7	3	5	4	8	-	15	55
CHP	2	-	-	5	4	3	4	-	1	15	34
DSP	2	7	7	3	4	4	4	1	1	9	42
İP	20	1	4	4	1	-	6	-	25	24	85
HADEP	32	-	4	-	-	1	1	-	10	25	73
MP	8	1	1	2	-	-	-	-	-	6	18
MHP	4	1	2	2	-	3	1	-	-	16	29
YDP	8	1	2	1	-	-	6	-	-	21	39
YP	35	7	2	3	2	1	1	-	-	35	86
YDH	12	9	2	2	1	2	-	1	1	41	71
Bağ.	-	1	1	1	1	1	-	-	-	10	15
Top.	123	42	33	33	19	25	30	11	38	227	582
	(% 21)	(%7.2)	(%5.6)	(%5.6)	(%3.2)	(%4.3)	(%5.1)	(%1.9)	(%6.5)	(%39)	

Bu anlamda 1995 yılı verileri de 1977 yılında yapılan araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Özellikle vasıfsız kadınların (eğitim düzeyi düşük, yaptıkları iş açısından marjinal olanlar) daha çok küçük partilerde yer aldıkları görülmektedir. Bu kadınların listeleri doldurmak için yer aldıkları ve asıl amaçlarının politika yapmak olmadığını söyleyebiliriz. Partiler arasında dağılıma baktığımızda 582 toplam kadın adaydan meslekleri "ev kadını" olanların sırasıyla HADEP, YP, İP'ten aday olduğu görülmektedir. İşçi kadınların yoğun olarak İP'i tercih ettikleri, ANAP-DYP ve

CHP adaylarının daha seçkin uzmanlaşmış meslek mensuplarının oluşturduğu saptanmıştır. Öğretim üyesi kadınların en yüksek oranda DYP'de bulunmasının parti başkanının akademik kökenli olmasının bir etkisinin olup olmadığı düşünülebilir. Yine meslek dağılımları açısından bakıldığında kadınların serbest meslek olarak nitelendirilen avukat, eczacı, mühendis, doktorkluktan gelmeleri dikkat çekicidir. Bu bağlamda ekonomik özgürlüğünü kazanmış "daha rahat" hareket etme şansına sahip olmaları, devlet memuru olmamaları nedeniyle politikanın içinde kolaylıkla yer almalarının yanısıra halkla ilişkileri yoğun olan meslek grubundan gelmeleri politikaya yatkın kılabilir. Diğer meslek grubu kapsamında yer alan emekliler yüksek bir orana sahiptir. Bunun da devlet memurluğunun "siyasete aktif katılımı" etkilemesinin ve aile yaşamına ilişkin yapının oturmasının rolü olduğu söylenebilir. Ev kadınları ve işçilerin ANAP-DYP-CHP gibi seçkin partilerin listelerinde yer almadığı görülmektedir. Bu partileri tercih edenler; seçilme şansına sahip, politikayı meslek olarak benimsemiş ve uzmanlaşmış kadınlardır. Sonuç olarak mesleklerle parti ideolojileri arasında bir ilişkinin varlığından sözedilebilir.

Kadınların seçilememesine rağmen kaç kez aday oldukları onların bu konuda ne kadar kararlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında ise "uzmanlaşmış" kadınların büyük çoğunluğu yeniden aday olmuştur.

Kadınların listelerde yer alma sırasına bakıldığında seçilen adayların daha çok ilk 2 sırada aday gösterildikleri tespit edilmiştir. Geçici aday listesi ile kesin aday listesi arasında bir karşılaştırmaya gidildiğinde ise bir iyileşmeden bahsedilebilir. Kesin aday listelerine geçici liste dışından isimler konduğu saptanırken, kadınların listelerin üst sıralarına çıktıkları görülmüştür. Liste dışı kalan kadın adayların ise, seçilme şansları düşük olması ve çoğunluğunun "uzmanlaşmış" mesleklerden gelmeleri liste dışı kalmalarının kendi tercihleri olması yolunda bir fikri doğurmuştur.⁹

V-YEREL YÖNETİM

A-YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİL

Temsil olgusu ele alınırken, temsilcilerin genel nüfusun temel özelliklerini ne ölçüde yansıtabildikleri önem kazanmaktadır. Bu noktada birbirine karşıt iki ayrı görüşün varlığından söz etmek olanaklıdır. Bir yandan seçkinci diye nitelendirilebilecek ilk yaklaşım temsilcilerin temsil ettikleri nüfustan nitelik olarak farklılaşmasını daha ileri niteliklere sahip olmasını etkili bir yönetim için gerekli sayarken, ikinci ve demokratik diye nitelendirilebilecek yaklaşım, temsil edilenlerin istem ve dileklerinin temsil edilmesi için temsilcilerin nüfusun genel niteliklerini yansıtmaları üzerinde durulmaktadır. Buna karşın , parlamento ve yerel yönetimlerde, temsil organlarının genel nüfustan büyük ölçüde farklılaştığı gözlenmektedir. Bu anlamda temsil kalıbının yansıtmama işlevini üstlenmediği söylenebilir (Köksal-Kara 1990:117).

Genel ve yerel seçimlerde gerçekleşen seçmeler arasında genelde bir koşutluk ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin davranışı, genel ve yerel seçimlerde benzerlik göstermektedir.

Temel eğilimde bir değişiklik olmamasına rağmen, genel olarak küçük partilerin genel seçimlerde daha yüksek oy oranlarına ulaşması gibi bir eğilimin varlığından da söz etmek olanaklıdır (Çitçi 1989:85).

Yerel yönetimlerde, özellikle küçük beldelere inildiğinde partilerin değil, "adayların kişilikleri"nin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda , bağımsızların temsilinin en yüksek oranda belediye başkanlığı için söz konusu olduğu görülmektedir (Çitçi 1989:88). Duruma kadınlar açısından bakıldığında ise, bağımsız adaylığın neredeyse görülmediği söylenebilir.

Türkiye'de yerel seçimlere ilişkin verilerin incelenmesiyle yapılan saptamada; yerel yönetimlerde katılma oranının düştüğü görülmüştür. Bu durumu yerel seçimlerde seçmenin önüne getirilen siyasal iktidar sorununun genel seçimlerden daha az kapsamlı olmasının seçimlere

katılma eğilimini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaştırır (Tekeli 1982:388).

Belediye meclislerinde temsil önceliği olan mesleklerin belediye kurumunun düzenlediği hizmetler üretenler olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık işçi, memur, emekli gibi belediye hizmetlerini tüketen kategorilerin aynı ölçüde temsil olanağının bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, ekonomik açıdan etkin nüfusun dışında kalan ve toplam nüfusun önemli bir kısmını oluşturan ev kadınlarının seçilme dayanağının sınırlılığı ise son derece çarpıcıdır (Çitçi 1989 :94-03).

B- BELEDİYE MECLİSLERİNDE KADIN ÜYELER

Siyasal yaşama kadın katılımının sınırlılığı evrensel nitelik taşıyan bir olgudur. Tüm dünya ülkelerinde kadınlar, siyasal katılma konusunda eşit haklara sahipken, siyasal katılmanın tüm biçimlerinde erkeklerin arkasında kalmaktadır (Akt.Tayanç 1986:20). Başka bir ifadeyle, kadınlar seçimlerde oy kullanma, siyasal örgütlere üye olma, siyasal nitelikli organlarda temsilci olarak bulunma gibi konularda biçimsel haklarını kullanamamakta ya da kullanmamaktadır.

Kadınların siyasal nitelikli organlarda temsil olanaklarının yüksek olmaması, toplumsal konumları ile bağlantılıdır. Toplumdaki geleneksel ikincil konumları siyasal yaşama da yansımaktadır. Bu çerçevede, kadınların ulusal ve yerel meclislerdeki temsil oranları arasında güçlü bir ilişkinin olmasına karşılık, yerel yönetim organlarında temsil edilme olanaklarının yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Akt.Çitçi 1989 :104). Batılı ülkelerin yerel yönetimlerde kadınların temsiline genel eğilim üzerinde iken, temsil oranı hiçbirinde 30'un üzerinde değildir. Temsiline %20-30'a ulaştığı İskandinav ülkelerinde ise; kota uygulamasının sonuçları görülmektedir (Akt.Atauz 1986:83).

Türkiye açısından soruna yaklaşıldığında ise; kadınların ikincil konumlarının yansımaları yerel temsil organlarında da görülmektedir. Türkiye'de tek parti döneminde bir tür kota yöntemi uygulandığı söylenebilir. Bir fikir vermesi açısından; 1935'te Konya İl Genel Meclisi'nde kadın sayısı

6'dır. 1985 yılında ise Türkiye'de tüm il genel meclislerinde toplam kadın sayısı yalnızca 8'dir. Bu sayı il genel meclisi üyelerinin toplam sayısının yalnızca yüzde 0.34'ünü oluşturmaktadır.

Çok partili rejime geçişle birlikte bu örtük kota uygulamasının bırakıldığı , bunun sonucunda da kadın temsilcilerin sayılarının düştüğü görülmektedir. 1950 yerel yönetim seçimler sonrasında İstanbul'da il ve belediye meclisinde 80 üyenin yalnızca ikisi kadındı. Bunlardan biri öğretmen, diğeri avukattı. Aynı dönemde, İzmir ve Kayseri belediye meclislerinde hiç kadın üye bulunmamaktadır (Çitçi 1989:105).

Bununla birlikte, İstanbul gibi birkaç büyük şehirde, kadınların belediye meclislerinde elde ettikleri sandalye sayısı parlamenter kadınlarınkinden oldukça yüksektir. İstanbul'da belediye düzeyinde 1969, 1977, 1984 ve 1989 dönemlerine ilişkin kadın temsilci oranları sırası ile %7.7 (Tekeli 1981:288-289), %7.5, %10.8 ve %8.6'dır -bu sayılara sadece ev kadınları dahildir -(Köksal-Kara 1990: 128). 1973-1977 döneminde Ankara'da belediye meclisi üyeleri arasında ev kadınlarının oranı yüzde 7 idi (Akt.Çitçi a.g.e.105).1984 yerel seçim sonuçlarına göre ise Türkiye'de tüm belediye meclisi üyelerinin yalnızca yüzde 0.6'sı kadındır. Karşılaştırmaya gidildiğinde ise, kadın temsilcilerin yüzde 10.8, İstanbul'da yüzde 5.5 oranında bulunduğu, İzmir'de ise hiç kadın temsilci olmadığı görülmektedir (Çitçi a.g.e.106)¹⁰.1991 yerel seçimlerinde İzmir Anakent Belediyesi'ne bağlı belediyelerde yapılan araştırmada; toplam belediye meclisi üye sayısı 176'dır ve bunun 19'su kadındır. Kadın temsilcilerin parti dağılımı şöyledir :16'sı SHP'li, 3'ü ANAP'lıdır (Koray 1990:87).1991 yılı verilerine göre; İstanbul'daki belediyelerde toplam olarak kadın meclis üye sayısı %4.3, Ankara'da %12.1, İzmir'de % 13.2 olmaktadır. İstanbul'da toplam 29 kadının 16'sı, Ankara'da 28 kadının 25'i ve İzmir'de 19 kadının 15'i ise SHP'lidir (Koray 1991:75)¹¹.

Belediye Meclislerine seçilebilen kadınların ortak nitelikleri parlamenterlerin nitelikleri ile önemli farklılıklar göstermektedir. Yerel politikacı kadınların çoğunluğu ilkokul ve lise eğitimi görmüş ve bu kadınların çoğunluğu "ev kadınıdır" yerel politikaya katılan kadın temsilciler,

parlamentarlere oranla genel kadın nüfusu daha iyi temsil etmektedirler (Tekeli 1982:388).

Ulusal ve yerel politikacı kadınlar arasındaki bu yapısal farka siyasal kararların alındığı farklı organlar arasında var olduğu kabul edilen önem hiyerarşisine ilişkin varsayım yol açmaktadır. Buna göre parlamento, yerel politikaya oranla daha önemli ve hayati kararların alındığı, söz konusu hiyerarşide daha üst düzeyde yer alan bir organdır. İkinci siyasal kültür ögeside, genel olarak karar alma süreci içerisinde kadın ve erkekler arasında hiyerarşik bir sıra bulunduğunu kabul eden bir varsayımdır. Bu tür kültürel bağlam içerisinde eğer bazı kadınlar, bu informel fakat güçlü kültürel düzenlemeleri çiğneyerek politikayla uğraşacak olurlarsa, toplum onlardan olağan dışında bazı niteliklere "üstün vasıflara" sahip olmalarını beklemektedir. Bu bağlamda kadınların katılmayı amaçladıkları siyasal karar organı, bu organlar arası hiyerarşide ne kadar üst bir sırada yer alıyorsa, o organa taraf olmaya çalışan kadınlarda aranan nitelikler de o kadar yüksek, buna karşılık daha alt düzeyde bir siyasal karar organına katılmak isteyen kadınlarda aranan nitelikler daha vasat olacaktır. Bu hipotez parlamentoda niçin çok az sayıda fakat "seçkinin seçkini" nitelikte kadın temsilcinin yer alabildiğini, yerel politika düzeyinde ise daha çok sayıda fakat, genel toplumda hakim olan niteliklere daha yakın nitelikte kadın politikacının başarılı olabildiğini açıklar. Bu açıklama aynı zamanda yerel politikada kadınların genel olarak daha başarılı olmalarının nedenini alınan politik kararların niteliğinde arayan alternatif açıklama tarzından daha geçerlidir (Tekeli 1982:389). Bu alternatif açıklama tarzını benimseyenlere göre yerel politika düzeyinde kararlar daha somut, gündelik hayata daha yakın sorunlar üzerinde alınır. Oysa kadınlar özellikle "ev kadını" nitelikleriyle, bu tür sorunlar üzerinde söz sahibi olmaya daha yakındır (Koray 1991:21). Bu açıklama belki, kadınların neden yerel politikaya, ulusal politikaya katılış biçimlerinden daha aktif biçimde katıldıklarını açıklamayabilmektedir. Fakat, buna rağmen, nüfusun % 50'sinin "ev kadınlarının" oluşturduğu düşünülürse, kadınların yerel yönetimlerdeki temsil sınırlılığını açıklayamamaktadır.

VI- SİYASİ PARTİLERİN KADINLARA YÖNELİK POLİTİKALARI

Bu bölümde iktidar partisi olmaları nedeniyle DYP ve CHP ile değişik kadın bakış açısıyla RP'nin kadın programları ele alınacaktır.

Partilerin kadın politikalarının yanında kota uygulanmasında bahsetmekte yarar bulunmaktadır.

Siyasi partilerin yapılarında belli bir kota uygulama çabaları kadınlara siyaset alanında daha geniş katılma olanağı sağlamaya yöneliktir. Kota; seçimle doldurulan herhangi bir makam için yapılacak seçimde her iki cinsin asgari bir oran içinde temsil edilmeleri zorunluluğudur¹³.

Kota uygulaması 1990 yılında ilk kez SHP tarafından gündeme getirildiğinde genellikle "antidemokratik" bulunurken bugün diğer partiler tarafından da kabul edilmiştir. SHP'nin %25'lik kota uygulamasını, DYP'nin %20'lik kota uygulaması izlemiştir.

Belirgin bir kadın politikası bulunmayan DYP % 20 kadın kotasını başlangıç olarak bugünlerde (24 Aralık 1995 erken genel seçim nedeniyle) uygulamaya koymuştur. Kadın ve Gençlik kollarından sorumlu Genel başkan Yardımcısı Ahmet Küçükkel DYP'nin gençlere ve kadınlara tüm imkanlarını seferber ettiklerini belirterek; % 20'lik kota uygulamasının bu seferberliğin başlangıcı olduğun vurgulamaktadır. Ayrıca parti organları dışında kadınların muhtarlıktan valiliğe kadar her alanda desteklenmesi gereğinin yanısıra kontenjan milletvekilliğinin kota uygulamasına ilişkin çalışmalar yapılmaktadır (Kurgu 1995:1)

Türkiye'de ilk kez kota uygulamasını SHP gündeme getirmiş ve % 25'lik kotayı ilk aşamada ilçe ve il parti meclislerinde uygulamamıştır.¹² Türkiye tarafından onaylanan "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi" ve diğer uluslararası kararlar doğrultusunda kadınlara yönelik politikaların oluşturulacağını 20 Kasım 1991 günü göreve başlayan DYP-SHP hükümet programında "Kadın, Aile

ve Çocuk Sorunları Bakanlığı" kurulacağı hükmü yer almıştır. Bu doğrultuda SHP (CHP)'nin kadın politikası şu temel ilkeler üzerine oturur:

- Atatürk ilkelerine ve "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"ne ters düşen tüm yasa, tüzük ve yönetmelik maddeleri ve uygulamalar kaldırılacaktır.
- Kadınların çalışma yaşamına katılmalarında eşit haklara kavuşturulmaları, eşit işe eşit ücret uygulamasının hayata geçirilmesi sağlanacaktır.
- Kreş ve yuva açılmasıyla ilgili olarak sadece çocuklu kadınların değil, erkeklerinde eşit olarak gözönünde tutulması sağlanacaktır.
- Kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi doğrultusunda gerekli önlemler alınacaktır.
- Kadına yönelik özel sağlık hizmetlerini ve aile planlaması vb. konularda danışmanlık görevini üstlenecek, danışma ve tedavi merkezleri açılarak yaygınlaştırılacaktır.
- Kadın işi olarak görülen ev işinin eş ve çocuklar tarafından paylaşılması için yeni bir kültür oluşturulması doğrultusunda çok yönlü çalışmalar başlatılacaktır.
- Evlilikte mal birliği yasası getirilerek, evlilik sırasında edinilen malların ikiye bölünmesi sağlanacaktır.
- Zor durumda kalan kadınlar için kadın evleri açılacaktır.
- Kadınların siyaset hayatındaki yerlerini alabilmeleri için kadın kollarının kurulması yasallaştırılacak, SHP'de kabul edilen kota sistemi geliştirilecektir.

1993-1994 yılları arasında SHP kadınlar için "Kadın ve Politika" konulu uzun dönemli eğitim programları başlatmıştır (Küsefoğlu 1992: 25-26; Esin Bozoğlu SHP Genel Sekreter Yardımcısı ile yapılan görüşmeden) .

1995 yılında yapılan Anayasa'daki değişikliklerle partilerde kadın ve gençlik kollarının kurulması yasallaşmıştır.

RP'nde kadınların harekete geçmeleri 1990 yılında Erbakan'ın isteğiyle oluşturulan kadın komisyonlarında başladı. Kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, RP 'ne üye olan kadın sayısı yaklaşık 1 milyon olduğu ve İstanbul, Ankara gibi büyük illerde yoğunlaştığı bilinmektedir.

Diğer siyasi partilerden en önemli farkı kararlı seçmenlere ve aktif kadın üyelere sahip olmaları ve yüz-yüze iletişimi en etkin şekilde kullanabilmeleridir. Sürekli yapılan eğitim çalışmalarıyla kadın delegelere ; halkla ilişkiler, hitap, giyim kuşam ve parti politikası konularında eğitim verilmektedir.

Refah Partisi'nin kadına ilişkin en belirgin vurgulaması; kadının ticari bir meta olarak kullanılmamasıdır. Adil ekonomik düzende kadının durumunun ne olacağı belirgin değildir.

"Parti politikasında kadın sorunu yoktur. Zira RP kadın ve erkeği birlikte insan olarak değerlendirilir, kadın-erkek eşittir, birbirlerinin tamamlayıcıdır" ancak, "kadın devlet başkanı olamaz" (Süheyla Kebapçioğlu RP Hanımlar Komisyonu Türkiye Genel Başkanı 13.6.1995 tarihli yapılan görüşmeden) 1994 yerel seçimlerinde ; "yerel yönetimlerde kadın meclisler ve kadın sığınma evlerinin kurulması yönünde çalışmalar yer almaktadır". Pendik, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa'da kadın meclisleri kurulmuştur (Pazartesi Eylül 1995:5).

RP genel seçim öncesi listelerinde kadın adaylara yer vermemiştir. Talu'nun konuya ilişkin yorumu şöyledir: "Erkeklerin , Allah'ın başkalarına vermiş oldukları nimetlere özlem duymaları doğru olmadığı gibi, kadınlarında erkeklere has olan hususları özlemesi doğru değildir" (Talu:1995:11).

Temelde parti politikaları arasında pek fark görülmemektedir. Hatta RP'nin kadına yönelik politikalarında demokrat unsurun bulunduğu söylenebilir. Bu partiyi farklı kılan amaca ulaşma biçimi ve toplumun islamileştirilmesi uğruna kadınların ikincil konumda kalmayı kabul etmeleridir.

Kadın kollarının yeniden parti bünyesinde yer almasıyla kadınların daha aktif bir biçimde siyasetin içinde yer alma şansını artıracaktır. Kadınların politik deneyim kazanacakları , parti içinde çalışarak ilerlemeleri gerek yerel yönetimlerde gerekse parlamentoya seçilme anlamında aday

gösterilme ve başarılı olma olasılıkları yükselecektir. Ayrıca erkeklerle aynı platformları paylaşmaları, mücadelenin yönünü etkileyecektir.

VII- ULUSLARARASI PLATFORMDA KADIN SORUNU VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Uluslararası platformda kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik faaliyetler 183 ülkenin katılımıyla oluşan Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından yürütülmektedir.

II.İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik ve sosyal değişimler sonucunda 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde 1947 yılında Kadın Statüsü Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon, dünya ülkeleri kadınlarının sorunlarına evrensel çözümler getirmek üzere, üye ülkelerde kadınların statüsü ve sorunlarını tespit etmek üzere çalışmalar başlatmıştır. 1972 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 3010 sayılı kararıyla 1975 yılını Uluslararası Kadınlar Yılı olarak kabul etmiştir. Bu yılda, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin artırılması, kadınların kalkınma çabalarının tümü içinde yer alması ve kadınların dünya barışının güçlendirilmesine katkıları yönünde yoğun faaliyetlerin yapılması amaçlanmıştır.

1975 yılında Meksika'da yapılan Birinci Dünya Kadınlar Konferansı'nda "Kadının Eşitlik, Kalkınma ve Barışa Katkıları 1975 Meksika Deklarasyonları" ile "Uluslararası Kadın Yılı'nın Hedeflerinin Gerçekleştirilmesi İçin Dünya Eylem Planı" prensip kararları olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 1976-1985 yılları arasındaki on yılın "Eşitlik, Kalkınma ve Barış İçin Birleşmiş Milletler Kadınlar On Yılı" olarak kutlanacağı ilan edilmiş ve 1975 yılında Meksika Konferansı'nda kaydedilen gelişmelerin gözden geçirilebileceği bir dünya konferansı yapılması da kararlaştırılmıştır.

1980 yılında, Kopenhag'da ikinci Dünya Kadınlar Konferansı toplanarak "Kadınlar On Yılı'nın üç temel hedefi olan Eşitlik, Kalkınma ve Barış incelenmiştir. Bu konferansta eşitlik sadece hukuki eşitlik bağlamında veya meşru sayılan ayrımcılığın önlenmesi bağlamında değil, kadınların kalkınma sürecine hem fiilen, hem de kalkınmanın nimetlerinden

yararlanan olarak katılmaları için hak, sorumluluk ve fırsatlarda eşitlik şeklinde yorumlanmıştır. Bu doğrultuda, eşitliğin hem amaç, hem de araç olduğu vurgulanarak kişilerin haklarını kullanmak, bilgi ve becerilerini geliştirmek için yasalar önünde fırsatlar karşısında eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylece kişilerin hem ulusal, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya güçleri ölçüsünde katılmaları, hem de bunların sonuçlarından yararlanmaları amaçlanmaktadır. Geniş kapsamlı bir süreç olarak düşünülen kalkınma, bu süreci özellikle kadınlar olmak üzere tüm nüfusun etkin katılımını teminat altına alan belli bir takım ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşma gayreti olarak görülmüştür. Barış ise, sadece ulusal ve uluslararası savaş saldırganlık ve düşmanlığın olmaması anlamına gelmeyip aynı zamanda ekonomik ve sosyal adalet, eşitlik, tüm insan hakları ve özgürlüklerinin kullanımı ve bunlardan faydalanılması olarak düşünülmüştür (Ayor 1994:137).

3 Eylül 1981 tarihinde , Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni yürürlüğe girmiştir. 1985 yılı Nairobi İleriye Dönük Stratejileri'de tüm dünya ülkelerini bu uluslararası sözleşmeyi imzalayarak taraf olmaya teşvik etmiştir (Ayor a.g.e.138).

Birleşmiş Milletler'in beş uzman komitesinden biri de , Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW)'dır. Bu komite, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 17. Maddesi uyarınca 23 bağımsız uzman/üyeden oluşmakta olup, sözleşmeye taraf olan ülke hükümetlerinin kadın konusunda yaptığı uygulamaları izlemek ve denetlemekle görevlidir.

Kadınların insan haklarını savunan tek yasal döküman olan kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin birinci maddesi "kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın-erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama" şeklinde tanımlanmaktadır. Sözleşme ile: 1-Eşitliğe aykırı olan tüm yasaları ortadan kaldırmak,

2-Eşitliği yaptırımcı uygulamalarla sağlamak ve

3-Cinslerin birbirlerine üstünlüğünü ve seviye düşüklüğü üzerine kurulmuş tüm gelenek, görenek ve adetlerin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ülkelerin, eğitim, sağlık ve aile planlaması, istihdam ve çalışma koşulları, sosyal güvenlik, hukuk, aile hukuku ve kırsal alanlarda varolan yasal ve güncel uygulamaların kaldırılması öngörülmektedir.

1987 yılında DPT, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü içinde "Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu" kurulmuştur. Türkiye böylece İleriye dönük Stratejiler çerçevesinde resmi bir mekanizma oluşturmuştur.

1985 yılında Türkiye Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası sözleşmesini imzalamıştır. (Aykor 1994:135-138) Buradan hareketle 1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurularak kadın sorunlarından sorumlu uygulayıcı bir mekanizma oluşturulmuştur. Genel Müdürlük 1991 yılında Başbakanlığa bağlanmış ve 1994 yılında başbakanlığa bağlı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Yine bu doğrultuda üniversiteler bünyesinde kadın sorunları araştırma merkezleri ve yüksek lisans programları oluşturulmaya başlamıştır.1990 yılında İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuş bunu Ankara Üniversitesi kadın sorunları merkezi ve ODTÜ kadın araştırmaları yüksek lisans programı izlemiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'yle; kadınlara karşı her türlü ayrımcı görüş ve uygulamaların 2000 yılına kadar kaldırılması, bu amaç doğrultusunda çeşitli önlemler saptanmıştır. Buna göre: Cinsiyetler arasındaki eşitliği daha açık sergileyebilmek için özellikle görsel-işitsel teknikler olmak üzere yeni öğretim metodları teşvik edilmelidir(mad.83). Kitle iletişim araçları ile sunulan kadın potresinin gerçekçi ve sürekli gelişimi yansıtan bir nitelikte olmasına büyük öncelik verilmelidir. Entellektüel ve diğer faaliyet alanlarında eşitlikçi cinsiyet ilişkileri yanında, kadınların rol ve statülerinin olumlu yönleri ile ilgili fikirlerin geliştirilmesi ve pornografinin, diğer müstehcen kadın

görüntülerinin ve kadının seks nesnesi olarak sergilenmesinin kontrol altına alınması için önlemler alınmalı (mad.85). Hükümetler ve siyasi partiler, kadınların tüm ulusal ve yerel hukuk kurumlarındaki faaliyetlere eşit katılmalarının sağlanması ve yönetim, yasama ve yargı ile ilgili kuruluşlarda atama, seçim veya terfi yolu ile görev almalarında eşitliğin temini konusunda çabalarını yoğunlaştırmalı (mad.86). Hükümetler, yasal ve idari bir takım tedbirlerle kadınların ulusal ve yerel düzeyde karar alma sürecine katılmalarını etkin olarak sağlamalıdır. Devlet teşkilatının tüm birimlerinde kadınların bu sürece eşit olarak katılımını izleyecek ve hızlanmasına yardımcı olacak tercihen bir kadın tarafından idare edilen özel bir büronun kurulması arzu edilir. Kadınların erkeklerle eşit düzeyde temsil edilmesi sağlanıncaya kadar, belli görev pozisyonlarını kamuoyuna daha yakından tanıtmak, yukarı doğru hareketliliği artırmak vs. suretiyle kadınların özellikle karar alma ve politika belirleme imkanlarını bulabilecekleri görevlere aday olma, bu görevleri üstlenme ve yükselme imkanlarını artıracak özel faaliyetlere girilmelidir (mad.88). Kadınların politik hakları ile ilgili bilinçlendirilmeleri, örgün ve yaygın eğitim de dahil olmak üzere politik eğitim, hükümet dışı kuruluşlar, sendikalar, basın yayın araçları, işveren kuruluşları gibi çeşitli vasıtalarla artırılmalıdır. Kadınlar seçme, seçilme ve politik süreçte erkeklerle eşit düzeyde yer alabilmeli ve bu hakları kullanmak konusunda birbirlerine yardım etmelidirler(mad.90). Siyasi partiler ve sendikalar gibi diğer kuruluşlar, idari yapıları içinde kadınların katılımını artırıcı ve geliştirici tedbirler almalıdırlar (mad.91). Kişisel olabileceği gibi farklı pek çok gruptan kadını temsil edecek bir örgütlenme ile kadınların; ulusal ve yerel düzeyde politika, konu ve faaliyetlerin tespiti, izlenmesi, gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinin her safhasına aktif olarak katılmalarını sağlayabilecek kurumsal düzenlemeleri henüz yapmamış olan hükümetler bu düzenlemeleri yapmalıdırlar (mad.92). Eğitimde cinsiyete dayalı her türlü klişeleşmiş önyargının ortadan kaldırılabilmesi özel ve resmi okulların eğitim müfredatı incelenmeli (mad.167).Tüm eğitim ve mesleki öğretim kadın ve erkeklerin yararlanabileceği nitelikte ve esnek olmalıdır (mad.170). Kadınların geleneksel olmayan, yeni ve kalkınma için önemli iş kollarında istihdam imkanlarını artırıcı, mesleki eğitim ve öğretimlerinin çeşitlendirilmesine yönelik geniş çaplı önlemler alınmalıdır (mad.171). İletişim araçlarının kadınlarla ilgili klişeleşmiş imajları ve reklam

endüstrisinin ürünlerin sunumu konusunda iletişim politikaları oluşturmaktadır (KSSGM 1993:57-101).

Üçüncü Dünya Kadınlar Konferansı sonuçlarının değerlendirileceği Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Eylül 1995'de "Eşitlik, Kalkınma ve Barış İçin Eylem " başladığı altında Pekin'de toplandı.

Dünya Kadın Parlamenterler Birliği Toplantısı'nda Türkiye adına ANAP milletvekili İmren Aykut siyasi partiler, örgütlenme modellerini değiştirecek, tüzüklerinde, parti birimlerinde kadınların önüne çıkan her türlü engeli kaldıracaklarına ilişkin eylem planını Paris'te imzalamıştır (Güler 1995:1).

VIII- MEDYADA KADIN

A-MEDYADA KADIN İMGESİ

Yapılan araştırmaları incelediğimizde geleneksel erkek egemen söylemin medyada da devam ettiğini ve bazı görsel ve basılı medyada geleneksel kadın rolünün güçlendirilmesi yolunda politikalar izlendiği görülmektedir.

Kadın dergilerinin sayıca çoğalması toplumda kadınların ikincil konumlarını değiştirici ya da toplumsal baskıları kaldıracı etkisi bulunmamaktadır. Kadınlar, çeşitli yayın organlarında "fedakar anne", "sadık iyi eş" kalıplarının dışında, yaygın bir biçimde cinsellikleriyle özellikle erkek egemen söylemlerce tanımlanmış cinsel kimlikleriyle var olabilmektedir. Bu söylemde ana hatlarıyla kadını pasif, kolayca el konulabilir, hükmedilir, parçalarına ayrılıp çeşitli amaçlar için kullanılabilir, seyirlik cinsel haz nesnesine dönüştürür (Saktanber 1993:213). Başka bir deyişle kadınlar medyanın çeşitli alanlarında seyredilişlerini seyrederken "ideal" kadın tanımına ulaşır.

Bu bölümde kadın imgeleri farklı kesimleri yansıtmaları nedeniyle "kadınca", "kadın ve Aile " dergileri ile tv reklamları irdelenecektir.

Erkek egemen söylemin dışında farklı kadın kimlikleri üretmeye başlayan feminist hareketin yarattığı kadın imgesinin yanısıra son yıllarda gelişen islamcı hareketin yarattığı ve hareketin sembolü haline gelen "testüre uygun giyinmiş" kadın görülebilmektedir. Türk toplumunda kadınlar genellemeye gidildiğinde "cinselliklerinde neredeyse arındırılmış olanlarla, cinselliklerini dışında herhangi bir kimliği bulunmayanlar" olarak kategorize edilmektedir (Saktanber 1993:216).

Medyadaki bu ayrımın yanında yoğunlukla kadınlara özgü ve illede kadınlara özgü olması gerekmeyen alanlarda özellikle televizyonlarda mevcut programların yoğunluğu geleneksel kadın rolünü desteklemektedir. "Dört Mevsim Kadın", "Kadının Dünyası", "Ferhunde Hanım ve Kızları", "Hanımlar Sizin İçin" örnekler daha da çoğaltılabilir.

Genel söylemden farklı bir tanım yapmakla beraber erkek egemen bakıştan kendini ayıramayan, bir anlamda geleneksel kadın imgesinin devamı -modern, geleneksel- kadın imgesi yaratan ise "Kadınca" dergisidir.

"Kadın ve Aile" dergisinin hedeflediği kadın "beyaz oyalı, başörtülü eli tesbihli, ağzı dualı hacı anne ve teyzeler; veya eşine yuvasına sadık, ciddi, şefkatli ve fedakar hanımlar ya da cici, temiz, civil civil hünerli küçük ablalardır (Akgökçe 1994: 178). Bir başka anlatımla, cinsiyet temelinde şekillenen işbölümünü benimsemiş "yuvası" ile özdeşleşmiş müslüman kadınlardır.

Kadınlar, Türkiye'de gerek günlük gazeteler haberin içeriğinde olsun gerekse görsel malzemelerin temeli olarak kullanmaktadır.

1990 ve 1993 yıllarında gazetelerde kadının ve erkeğin temsil edilişlerine ilişkin içerik çözümlemesinde "kadınlarla ilgili toplam haberlerin üçte ikisinden daha çoğunda kadının geleneksel rollerde temsil edildiği görülmüştür (İmamoğlu 1993: 25).

Medya, hangi kültür ya da toplumda olursa olsun kadın, erkeği norm ya da merkez alan bir görüşle tanımlamakta; ve erkekle ilişkisine göre eş,

anne, cinsel nesne imgeleri ön plana çıkarılmakta, erkeğin bakış açısıyla belirlenen "kadınsı" özellikleri yüklemeye eğilim göstermektedir.

TV reklamlarında kadınların büyük çoğunluğu ev ya da mağaza gibi ortamlarda ve arka planda daha çok çocukların bulunduğu; kadınların, erkeklere kıyasla çok daha fazla oranda genç ve güzel imajı verilerek kullanılmıştır. Diğer yandan senaryodaki kadınların çalıştıklarına ilişkin imalar son derece seyrek olarak kullanılmış, kadınların inandırıcılığı, hemen hemen tümüyle reklamı yapılan mal grubunun bizzat kullanıcısı olmalarına bağlanmışken, erkeklerin inandırıcılığı aynı zamanda mal grubu hakkında bir uzman olmalarına da bağlanmıştır, kadınların senaryodaki rolleri yoğun olarak anne, eş, arkadaş gibi başkalarına bağımlı şekiller alırken, erkekler daha sıklıkla işadamları gibi bağımsız rollerle gösterilmiştir (Çağlı-Durukan 1989: 1-2).

Medyada kadın, temel ilgilerinin yemek, moda, sosyete haberleri ve eğlence olduğu varsayımından hareketle temsil edilmektedir. Geleneksel cinsiyet rolleri sadece bu tür temsil etme biçimleriyle değil, değişen yaşam biçimlerinin yanlış ve yetersiz ele alınışıyla pekiştirilmektedir. Medyada kadının geleneksel rolleri vurgulanarak, mevcut durumu korumaya ve toplumsal cinsiyete ilişkin, kalıp yargıları sürdürmeye hizmet etmektedir.

B-SİYASAL REKLAMLARDA KADIN İMGELERİ

Siyasal partiler, kadın oylarını elde edebilmek için özellikle 1987 genel seçiminden itibaren, kendi siyasal görüşlerine göre farklı kadın söylemleri geliştirme yolunu benimsemişlerdir. Siyasi partilerin kadın imgeleri sadece kadın oylarının seferber edilmesinin yoludur.

Siyasal partiler bakımından özellikle kadın seçmenin oyunu almak, seçimi kazanmak için gereklidir. "Siyasette, kadının konumunun önemsendiği izlenimi verilir. İktidara gelebilmek için yapılan mücadele de kadının rolünü de vurgulamak önemlidir" (Tokgöz 1991: 13). Kadınlar hem partiyi hem de erkekleri iktidara taşıma işlevini üstlenirken, çok az sayıda kadın seçilebilmekte ve etkin politika içinde kendini gösterebilmektedir.

Yapılan araştırmalarda siyasal reklamlarda kadın söyleminin eş, anne ve çalışan kadın şeklinde tanımlanmasıdır. Kullanılan imgelerle aile içi ilişkiler ön plana çıkarılmaktadır. Bu imgeler ise ataerkil toplum yapısını pekiştirir niteliktedir.

1991 genel seçimleriyle birlikte DYP ve RP'nin siyasal reklamlarda kadın imgesi olarak "hayat kadını" imgesini bulundurmaları dikkat çekicidir (Tokgöz 1994: 109).

1987 ve 1991 genel seçimlerinde hemen hemen her siyasal parti, eş ve anne olarak ailesinin geçim sıkıntısını hafifletmek için kendine göre yollar aramaktadır. DYP ve SHP'nin geçim sıkıntısı ve kadın bakımından kullandıkları anahtar kelime ise "mutfak"tır. Kadın, mutfak ile özdeşleştirilerek, eş ve anne rolü öne çıkarılmaktadır (Tokgöz 1994: 108).

DYP ve RP'nin reklamlarında benzer söylemlere yer vermesi ilginçtir: Bu örnekte olduğu gibi: "Hazin Bir İstikrar Tablosu: İşte Gerçek: İşsizlik, yoksulluk, fuhuş yükseldi" söylemi ile Refah Partisi'nin "Ben dışlanmış bir hayat kadınıyım. Kendi hayatı olmayan bir kadın".

Kadın, sağlık ve sosyal güvenlik temasın, gerek 1987 gerekse 1991 genel seçimlerinde siyasal reklamlarda en çok işleyen ANAP ve DYP'dir. 1987 genel seçiminde SHP, kadın, sağlık ve sosyal güvenlik temasına siyasal reklamlarında yer verirken, 1991 genel seçiminde kullandığı siyasal reklamlarda, ev kadınlarına isterlerse yarım gün çalışma vaad ettiği gibi, çalışan her annenin çocuğunu bırakabileceği kreş ve gündüz bakımevlerinin yeterli sayıya ulaştırılacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca aile planlaması, çocuk bakımı ve aile sağlığı için kadına destek olacak aile hekimliğini yaygınlaştıracığını ANAP vaad etmektedir.

1991 genel seçimindeki DYP'nin siyasal reklamlarında yer alan kadın söylemi, ANAP'la yer yer benzeşmektedir. DYP, "10 Büyük reform" içinde "sosyal güvenlik reformu vaadederken, işsizlik sigortası ve ev kadınlarına sosyal sigorta başlatılıyor" sözünü vermiştir. Ayrıca DYP "işçiler, memurlar, çiftçiler, küçük esnaf, emekli, dul ve yetimler yeniden güçlenmeli" şeklinde ortadireğe yaklaşmak istemiştir. ANAP ve DYP ortanın sağında yer alan iki

kitle partisi olarak temelde yapmak istediklerinde benzeşmekte ve birleşmektedirler.

1987 genel seçiminde ANAP, DYP ve SHP'nin siyasal reklamları incelendiğinde, doğrudan kadın haklarına hiçbir şekilde göndermede bulunulmamaktadır. Tek istisna ise, Kadın Bakanlığı kurulmasını isteyen SHP'nin: "Kadınlarımız için kararlıyız" sloganı ile 1987 genel seçiminde "Kadınlara sosyal ekonomik ve kültürel yaşama katılmaları" vaadinde bulunması teşkil etmektedir.

1991 genel seçiminde ANAP kadın hakları temasını en çok işleyen parti olarak göze çarpmaktadır: "Türkiye'de kadınlar hakettikleri yere gelecekse... ANAP'ın sekiz yıllık iktidarında kadın hükümet sözcüsü, kadın vali, kadın futbol hakemi gerçekleşti, kadın kaymakam olabilecek. Bunlar çağı yakalayan Türkiye'de kadının hak ettiği yerin sadece birkaç örneği" şeklinde kadın haklarına değinilmektedir. "Dünyaya açılan ve çağı yakalayan Türkiye bunu ancak kadın ve erkeğin eşit ve ortak çabasıyla gerçekleştirebilir" denilerek "Türk kadının önündeki engelleri bütünüyle kaldırmak gereğini savunuyoruz" görüşünü eklemektedir.

SHP ve DYP de ANAP benzeri söylemi 1991 genel seçiminde kullanmaktadırlar. SHP'nin söylemi "Kadınlarımızın iş hayatında her yerde erkeklerin yararlandığı tüm haklardan özgürce yararlanmaları için SHP geliyor" şeklindedir. 1987 genel seçiminde ANAP, DYP, SHP'nin kadın hakları yönünden belirlenmiş bir görüşleri olmamakla birlikte, 1991 genel seçiminde genelde üstünde durdukları kadın erkek eşitliğinin gerçekleşmesidir (Tokgöz 1993: 113).

Görüldüğü gibi geleneksel kadın imgesi siyasal reklamlarda pekiştirilmektedir. "Siyasal reklam veren siyasal partilerin kullandığı kadın söyleminin kurumsal siyasetteki egemen erkek yapısını sorgulamadığının aksine pekiştirici yönde işlev görmekte" olduğu saptanmıştır. Siyasal partilerin kadın söyleminde daha çok parti-sorun ilişkisinin ön planda olmasıdır (Tokgöz 1992:383).

Genel seçimlerin 24 Aralık 1995'te erken gerçekleşmesi nedeniyle, siyasal reklamlarda kadınlara ilişkin politikalar yer almamıştır. Saptanan tüm partilerin kadına yönelik politikalarının olmayışı oy deposu olarak görülen kadınların seçimden seçime hatırlanmalarıdır.

C- BASINDA KADIN POLİTİKACI TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ

Sayıları son derece sınırlı olan kadın politikacıların sessizliğini Başkan Tansu Çiller bozdu. Türkiye'de ilk kez bir kadının başbakan oluşu toplumdaki pek çok erkeğin sahip olmadığı ayrıcalıklara sahip olan Prof.Dr. Çiller gibi bir kadının başbakan olmasının açığa çıkardığı "cinsiyetçilik" ve "kadın düşmanlığıdır". Türk toplumunda kamu alanının özellikle de politikanın yüksek konumlarının pek de kolaylıkla ulaşılabilir olmadığını göstermektedir.

Kadın olmakla Çiller bugüne kadar medyada icraatından önce "cinsel kimliği", "giyim-kuşam, saçı" ile gündemde yer almıştır.

Hiç bir dönemde yapılmayan bir başbakanın politikası cinsiyetiyle yargılanmıştır. "Sarışın bomba", "Kıratın dişi binicisi", "çok bilmiş fettan kız", "topuz ona yakıştı", "eşarbi Paris'ten", "saf kız", "sevsinler o ekonomi profesörünü", "mutfağına dön", "evine dön", "ayıplı kızı evine geri yollarlar", "erken gıdaklayan tavuk" vb. tanımlar basında yer almaktadır (Pazartesi Ağustos 1995, Akt: Küçükkurt-Güz 1995).

Geleneksel egemen söylem içinde Çiller ancak birinin anası, bacısı, eşi olarak ve kesinlikle cinselliğinden arındırılmış olarak ya da erkekleşerek bir yer bulabildi. Erkek egemen toplumun genel geçer kadın değerlerini simgelemeyi ve kullanmayı tercih etti. Her konuşmasında "ben bir anayım", "bacınıza sahip çıkın" (ama bacılarında ne kadar ayrıcalıklı olduğunu unutarak) demeyi ihmal etmediği gibi "kadın gibi ağladı", kararlılığıyla "erkek kadın" oldu, "erkek sözü" istedi. Hiçbir zaman kadınlığını unutturmadı, her zaman beyaz ya da açık renk giysileriyle saflığı, cinsiyeti olan ancak cinselliği olmayan kadını çağrıştırdı.

İmamoğlu'nun yaptığı araştırmada kadın politikacılar ve meslek sahipleri hakkında gerçek bilgiler dışında, gazete yazarlarının kadını güzel anne/eş rollerini görmek isteyen bilinçaltı ideolojilerini yansıttığı saptanmıştır. Bu tür bilinçaltı ideolojiler sadece haberlerin veriliş tarzında değil, neyin haber niteliğinde olduğuna karar verirken de kendini göstermektedir (1993: 29).

NOTLAR

1. Meclisteki yerlerinden de emin değildirler. Konuşmalarında aşırı bir çekingenlik vardır.
2. Veriler Arat, The Patriarchal Paradox s.55, Eroğlu s.7 ve 6 Aralık 1995 tarih ve 22485 sayılı Resmi Gazete'den derlenmiştir.
3. Veriler Arat, The Patriarchal Paradox s.55, Eroğlu s.7 ve 6 Aralık 1995 tarih ve 22485 sayılı, 3 Ocak 1995 tarih ve 22512 sayılı Resmi Gazete'lerden derlenmiştir.
4. Seçim kazanarak ilk kadın bakan olan Dr. İmren Aykut 4. kez (1983'ten bu yana) kesintisiz Meclise giren ilk ve tek kadın milletvekilidir.
5. Kadın adaylara ilişkin 1977 yılına kadar olan veriler Tekeli, Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat s.278, diğer yıllar tarafımızdan 4 Ekim 1983 tarih ve 18181 sayılı Resmi Gazete, 22 Kasım 1987 tarih ve 16642 sayılı Resmi Gazete, 4 Ekim 1991 tarih ve 21011 sayılı Resmi Gazete, 6 Aralık 1995 tarih ve 22485 sayılı Resmi Gazete'lerden derlenmiştir. Kadın aday sayılarında verileri etkilemeyecek şekilde sapmalar olabilir. Çünkü, bazı isimler kadın ve erkekler için kullanılmaktadır. Güvenirlik açısından meslek ve parti ilişkisinde dikkate alınmıştır.
6. Milli Bakiye sisteminde hangi partiden nereden milletvekilliği kazandığı Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlendikten sonra o milletvekilliğine kimin getirileceğine parti karar vermektedir. Bu üç milletvekili kadın; Behice Boran (TİP), Sevinç Düşünsel (YTP) ve Nermin Neftçi (CHP) adaydır. Behice Boran Ankara'dan 2. sıradan aday gösterilmiş fakat TİP Ankara'dan bir milletvekilliği kazanabilmişti. Milli Bakiyeden kazandığı Urfa milletvekilliğine parti Behice Boran'ı getirdi. TİP'den senatoya giren Fatma Hikmet İşmen de yine Milli Bakiye'den ve partinin kararıyla senatör oldu. Sevinç Düşünsel Sivas'tan 3. sıradan adaydı. Milli Bakiye'den Kars milletvekili seçildi. YTP'de ilk sırada bulunan başka kadın adaylar bulunmasına rağmen, Düşünsel parti yönetim kurulu üyesiydi. Nermin Neftçi ise İstanbul'dan 13. sırada aday gösterilmiş, kazanamamıştır, Milli Bakiye'den Muş milletvekili olmasına parti karar vermiştir (Tekeli 1982:280).
7. Dipnot 5'e bakınız.
8. Bilgiler 6 Aralık 1995-22485 sayılı Resmi Gazete kesin aday listelerinden derlenmiştir. Diğer grubunun yüksek görünmesinin nedeni; esnaf, sigortacı, serbest, emekli, tüccar, ressam, yönetmen, terzi, bürokrat gibi mesleklerin

de içinde yer almasıdır. Eğitimci kategorisinde ise emekli öğretmenler de fikir vermesi açısından bu grupta değerlendirilmiştir.

9.Bulgular 1995 geçici aday listesi ve 6 Aralık 1995-22485 sayılı Resmi Gazete kesin aday listelerinden yorumlanmıştır.

10.1984 mahalli seçimlerinde Keçiören'den il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerine katılanlardan 7'si asil, 14'ü yedek 21 kadın aday arasında yüksekokul mezunu yoktur. 7'si orta dereceli okul, 14'ü ilkokul mezunudur. 1'i emekli olmak üzere hepsi ev kadınıdır. Buna karşılık Çankaya'da Belediye Meclisi'ne seçilen üç kadın üyeden 3'de orta dereceli okul mezunudur ve sadece biri ev kadınıdır (Yayan 1984:300).

11. Arat 'ın İstanbul ve Ankara belediye meclislerine ilişkin verileri şöyledir:

İstanbul		Ankara	
Kadın/Toplam Üye Sayısı	%	Kadın/Toplam Üye Sayısı	%
1963 6/93	6.4	5/57	8.7
1968 10/102	9.8	9/72	12.5
1973 9/117	7.7	9/81	11.0
1977 7/133	5.2	10/103	9.7

(1989:53).

12.18 Şubat 1995 tarihinde yapılan Kurultay'da SHP grubu tüm taşınmazlarıyla birlikte CHP grubuna katıldı.

13.İlk uygulamaları Kuzey Avrupa ülkelerinde başlatılan kadın kotaları özellikle sol partiler tarafından benimsenmektedir. İtalya'da adayların üçte birinin kadın olması zorunluluğu bulunmaktadır. Belçika'daki yasaya göre adayların yüzde 75'inden fazlası erkek veya kadın olamıyor. Almanya'da Yeşiller 1994'ten itibaren adayların yarısının kadın olacağını belirtmiştir. En radikal yöntem ise Rusya Kadınlar Partisi'nin uyguladığı yöntem olmuştur. Parti yalnızca kadın adayları göstermekle büyük başarı göstermiştir. Kuzey Avrupa ülkelerine bakıldığında kota uygulamasının yararlarının meclislere yansıdığı görülmektedir. Kadın- Erkek eşitliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan Norveç 1978 yılında istihdam, ücret, eğitim, dernekleşme vs. alanlarında cinsler arası eşitliği kurumlaştırmak üzere 21. maddenin yardımı ile merkezi ve yerel kamu yönetimlerine bağlı olarak oluşturulan tüm seçime dayalı komitelerde her iki cinsin en az %40 oranında temsil edilme zorunluluğu getirmiştir (Abadan-Unat 1990:2) .

IV. B Ö L Ü M

TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE TEMSİLE İLİŞKİN VERİ ÇÖZÜMLEMESİ

I. VERİ ÇÖZÜMLEMESİNİN AMAÇ VE YÖNTEMİNE İLİŞKİN BİLGİLER

Yerel yönetimlerde gerek başkanların gerekse belediye meclisi üyelerinin, yerel kamu hizmetlerinde verimliliğinin sağlanması ve katılımcı demokrasinin gerçekleştirilebilmesi için belli niteliklere sahip bulunmaları esastır. Bu niteliklerden bir bölümü, bu kişilerin yetiştirme biçimleri ve işlevlerini gereği gibi yerine getirmelerine yetecek öğrenim düzeyi gibi değişkenlerdir.

Bu araştırmayla yerel yönetimlerde göreve gelen kadınların, ekonomik, toplumsal ve siyasal kimliklerini açığa çıkarmak, bu kişilerin yöneten-yönetilen ilişkisinde cinsiyetlerinin temsil mekanizmasına yansımalarını görmek, kadın belediye başkanları ve meclis üyelerinin siyasal parti bağlılıkları sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkileri, ailelerin siyasal yaşamda oynadıkları roller ve benzeri değişkenlerin yerel siyasete ilişkin etkileri saptanmaya çalışılacaktır. Bunun yanında kadın seçmenlerin politikaya ve kadın politikacılara bakışları araştırılacaktır.

A- VERİ ÇÖZÜMLEMESİNİN AMACI

Araştırmanın bir amacı kadın belediye başkanları ve meclis üyeleri hakkında birinci el bilgileri edinmek, ikinci amacı da bu kişileri siyasete katılımda etkileyen faktörler, siyasete bakış açılarıyla yerel yönetimlerde seçilen kadın profili oluşturmaya çalışmaktır.

Bu çalışma iki temel başlık altında toplanmıştır. İlk olarak 27 Mart 1994 yerel seçimleri örneğinde belediyelerde kadın temsil kalıbı, il genel meclisi üyeleri, belediye meclisi üyeleri ve belediye başkanlığının çerçevesinde incelenecektir. İkinci olarak ise, kadın seçmen kalıbı ile seçmenlerin politikacı ve özelde kadın politikacılara ilişkin görüşleri değerlendirilecektir. Anket Ankara ilinde toplumun genel sosyo-ekonomik yapısını yansıttığını düşündüğümüz Sincan, Çankaya, Yenimahalle ve Batıkent semtlerinde rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 100 seçmen yaşındaki kadına uygulanmıştır. Denek seçiminde farklı yaş, semt ve çalışan kadın, ev kadını değişkenleri dikkate alınmıştır. Bu anlamda denek seçiminin isabetli yapıldığı söylenebilir.

27 Mart 1994'te yapılan yerel yönetim seçimlerinde 2.695 yerleşim biriminde belediye meclisi ve belediye başkanı seçimi yapılmıştır. İl genel meclisi için seçimi yapılan üyelik sayısı 3.018, büyükşehir belediye başkanlığı 15, belediye başkanlığı 2.695, üyelik sayısı ise 28.727'dir.¹ İstanbul ili dışında belediye meclislerinin %25'ine ilişkin bilgi edinilmiştir. 1994 yerel yönetim seçimlerinde belediye meclislerine seçilen üyelerin toplam sayısı 28.727'dir. Bunlardan 289'u kadın belediye meclisi üyesi ve 10'nu ise belediye başkanıdır. Bayburt, Batman, Şırnak, Iğdır, Yozgat, Siirt, Adıyaman, Afyon, Bitlis, Bingöl, Bilecik, Ağrı, Kars, Kahramanmaraş, Mardin ve Muş illerinde kadın meclis üyesi bulunmamaktadır. Belediye başkanlarının ise % 30'una ilişkin bilgi edinilmiştir. Kadınlara seçilme hakkının verildiği 1935 yılından bu yana milletvekilliği yapan 84 kişiden %5.4'ü anketi yanıtlamıştır.

B- VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE SINIRLILIKLAR

Bu araştırma seçilen kadınlar (milletvekili, belediye başkanı ve il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri) hakkında genel bir eğilimi saptama amacıyla olduğundan bütün ülkeyi kapsamaması amaçlanmıştır. Bu nedenle kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği 1935'ten bu yana milletvekili seçilenlerle, 27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde il genel meclisi üyesi, belediye başkanı ve meclis üyeliğine seçilen kadınlar, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Kadın milletvekillerinden 6 kişinin, il genel meclisi üyelerinden tek bir kişinin anketi yanıtlaması nedeniyle, kadın milletvekilleri ve il genel meclisi üyelerine ilişkin bir genellemeye gitmek olanaksızdır. Bu nedenle il genel meclisi ve kadın parlamenterlere ilişkin veriler değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Araştırmanın seçilen kadın ve seçmen kadının siyasete ilişkin görüşlerine ulaşmaya çalışan tek çalışma olması, bu anlamda ilki oluşturması nedeniyle önemliyken, beraberinde çeşitli eleştirileri de getirebilir.

Araştırmaya 27 Mart 1994 yerel seçimlerinin hemen sonrasında başlanması nedeniyle belediye meclisi ve belediye başkanlıklarına seçilen kadınlara ilişkin veri elde edilmesinde önemli güçlükler yaşanmıştır. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ve Yüksek Seçim Kurulu ile temas kurulmasına rağmen bilgi edinilememiştir.

Listeler tek tek seçime katılan partilerin genel merkezlerine ulaşan bilgilerle oluşturuldu. Ekim 1994 tarihinde Türkiye geneline ilişkin derli toplu veriler bulunan tek parti, ANAP'ın kayıtları dikkate alınmıştır. Ayrıca belediyelerle temasa geçilmiş, meclis üyelerinin isimlerini bildiren belediyelerin verileri tekrar gözden geçirilerek en doğru bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır.

Seçilen kişilere posta yoluyla ulaşmak, araştırmanın önemli bir sınırlılığını oluşturmuştur.

Kadın belediye meclisi üye ve başkanlarına ilişkin elde edilen verilerle bu kademelerde yer alan erkeklere ilişkin varolan bilgilerle bir genellemeye gidilmeye çalışılmıştır. İlk olarak yerel seçimlere ilişkin temel özellikler ardından belediye meclisi üye ve başkanlarının eğitim durumu ve meslek dağılımları ve siyasal yaşamı etkilediğini düşündüğümüz evlilik, çocuk, meslek ve medya gibi değişkenler incelenecektir. Daha sonra ulusal ve yerel düzeyde temsil kalıplarının karşılaştırılması yer alacaktır.

Yerel siyasetçilerin yaşlarına, doğum yerlerine, eğitim durumlarına,

meslek ve siyasal parti bağılılıkları gibi özelliklere ilişkin sorularımıza aldığımız yanıtlara dayanarak, bize ulaşan anketler doğrultusunda toplumsal, ekonomik ve siyasal kimliklerin yaklaşık bir profili oluşturulacaktır.

Araştırma verileri, bilgisayar ortamında SPSS programında değerlendirilmiştir.

C- ARAŞTIRMA BULGULARI

I-KADIN BELEDİYE BAŞKANI VE ÜYELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

A- SOSYO - DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1)- Yaş

Araştırma kapsamına giren başkan ve meclis üyelerinin çoğunluğu (%27.1) 44-49 yaşları arasındadır. 32-37 (%20), 26-31 (%18.8) ve 38-43 (%17.6) yaş kümeleri izlemektedir. Genel olarak yerel siyasette ağırlığın orta yaşlı politikacılarda olduğu görülmektedir. Kadınlar için orta yaş mesleklerinde ve evliliklerinde durağanlığın sağlandığı dönem olması, evlenmeye aday olma yaşının üstünde olması (Ayata 1993:308), varsa çocuklarının yetişkinliğe eriştiği dönem olması nedeniyle kadının daha çok dışa açılmasını sağlayan faktör olabileceğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Genç kadınların oranı büyükşehirlerde yoğunlaşmaktadır.

2)-Eğitim

Tablo: 15 1984-1994 Kadın Belediye Meclisi Üyelerinin Eğitim Durumu ²

EĞİTİM	1984*	1994
İlkokul	26.21	51.5
Ortaokul	12.62	21.10
Lise	22.33	18.33
Yüksekokul	38.34	9.34
Bilinmiyor	-	-
TOPLAM	100	100

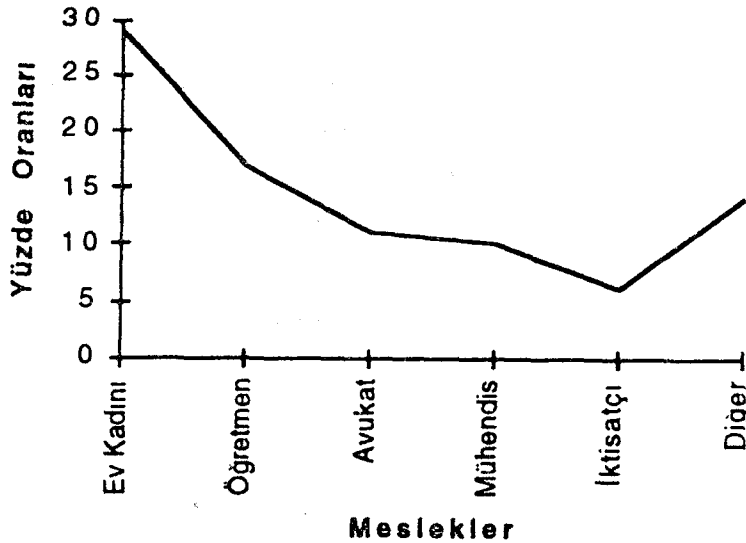
* Çitçi'nin verileri tüm belediye meclisi üyelerini kapsıyor.

Eğitim durumlarına bakıldığında sadece 7 kişi %8.2 ilkokul mezunudur. Belediye başkanı ve meclis üyelerinin %13'ü ortaokul, %19'u lise, %45.9'u ise yüksekokul mezunudur. Yüksekokul mezunu olan meclis üyelerinin batı illerinde ve büyükşehirlerde olduğu görülmektedir. Keleş - Hamamcı'nın yaptığı araştırma sonuçlarına göre; tüm başkanlar ve meclis üyelerinden ilkokul ya da ortaokul çıkışlılar %33.3 oranındadır (1995: 16). Bu anlamda kadın başkan ve meclis üyelerinin, parlamentodaki yapıyla benzerlik sergileyerek, erkeklerden daha üstün vasıfları bulunduğu saptanmıştır.

Her düzeydeki eğitim artışı kendisini siyasal katılma oranında yapılan artışla gösterdiği araştırmalarda tespit edilmiştir. Bununla beraber asıl önemli değişmeyi yaratanın yüksek eğitim olduğu görülmektedir. Eğitim siyasal katılmayı belirleyen sosyo-ekonomik etkenlerin en güçlüsü ve tek başına siyasal katılmayı açıklayabilecek unsurların en güvenilirleri resmi eğitimde geçen yılların süresi olduğu bilinmektedir (Akt.Baykal a.g.e.56).

3)- Meslek

1. Meslek Dağılımları

Araştırma kapsamına giren başkan ve meclis üyelerinin büyük çoğunluğu ev kadınıdır (%28.2), %16.5 Öğretmen, %10.6'sı Avukat, %9.4'ü Mimar-Mühendis, %5.9'u iktisatçı, %14.2 diğer meslek grubu olarak değerlendirdiğimiz; emekli, serbest, işçi, teknisyen ve hemşireden oluşmaktadır.

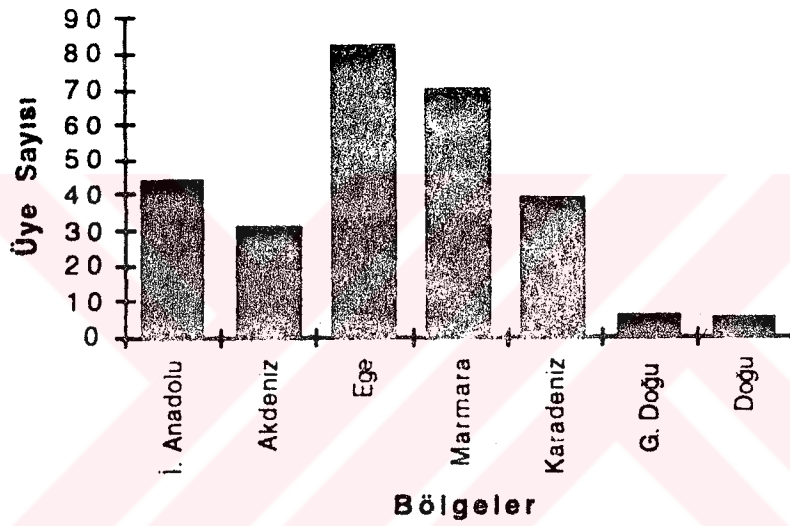
Bu veriler dikkate alındığında ev kadınlarının yerel yönetimlerde söz sahibi olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların %50'sinin ev kadını olduğu toplumumuzda yerel yönetimlerin temsil kalıbına daha yakın bir yapı sergilemektedir. Diğer meslekler açısından baktığımızda parlamentoya paralel bir yapı göstermektedir. İşçi ve memur grubunda temsilin yetersizliğinden söz edilebilir.

Meslekleri taşıdıkları prestije göre sıralayan araştırmalar bir kişinin mensubu olduğu mesleğin toplumsal prestiji ne kadar yüksek olursa siyasete katılma olasılığı o kadar artacağı yargısına ulaşılmıştır (Göğüş-Tan 1972:140). Rol teorisi insan ile mesleği arasında ilişkinin, bireyin kimliğini şekillendiren bir faktör olduğuna dikkat çekmektedir (Baykal 1910:45). Bu anlamda avukat, eczacı, mühendis, iş adamı vb. meslek gruplarının siyasette özelde parlamentoda çoğunluğu oluşturmalarında mesleklerinin etkisi olduğunu ve bazı mesleklerin resmi politikaları yakından takip etme ve politika oluşturma yeteneği kazandırdığı, oluşturulan birlikler ile -meslek odaları, dernekler- yönlendirici oldukları, baskı unsuru oluşturdıklarını ve serbest mesleklerin bu tür etkinliklere zaman ayırma kolaylığı sağladığı yargısına ulaşıyoruz.

Yerel yönetimlerde kadınların parlamentoya göre yoğunlukla yer almaları ve görel olarak statülerinin daha düşük düzeyde olması, ev kadınlarının bu anlamda etkin olmaları yerel yönetimlerin iktidar bağlamında ikincil yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca feminist görüş; siyasetin gündelik yaşamı ilgilendiren konuları içermesi gerektiğini, bunun siyaseti gerçek anlamına dönüştüreceğini savunarak, siyasetin "gündelik savaşımları" içermeye yönünde genişlemesi ve daha insancıllaşmasını sağlayacağına inanmaktadır (Akt.Koray 1991:12). Bu görüşten hareketle kadınların yerel sorun ve politikalarla yakından ilgilenmeleri ve yerel yönetimlere daha çok katılmaları yaşam sürecinin bir sonucudur.

Araştırmacılar, yerel yönetimlerde nisbi yükselmenin üç belirgin sebebi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birincisi belediye hizmetlerinde sunulan servislerin kadınların gündelik yaşamına yakınlığı nedeniyle, kadınların burada nisbi avantaj sağlamalarıdır. Bunun yanında belediye çalışmalarının diğer siyasi faaliyetlere nazaran daha düzenli bir hayatla birlikte yürütülebilirliği (Ayata 1993: 304).

2. Meclis Üyelerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Kadın başkan ve meclis üyelerin mesleki dağılımı illerin ya da bölgelerin toplumsal ekonomik yapısıyla ilintili olduğu ve kadınların çalışma olanak ve biçimlerini belirlediği yargısına yapılan araştırmalarla ulaşılmıştır. Görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bölgelerde kadın meclis üyelerinde artış gözlenirken doğu ve güneydoğu bölgelerinde geri kalmışlıkla birlikte kadın meclis üyeleri arasında bir paralellik görülmektedir. Çitçi'nin 1984 yerel seçimleri sonrasında yaptığı araştırmayla, bizim yaptığımız araştırmayı meslek ve eğitim açısından karşılaştırmak 10 yıllık bir süreç içinde kadınının değişimini de görme fırsatı verebilir.

Tablo:16 1984-1994 Kadın Meclis Üyelerinin Meslek Dağılımı

1984 *	%	1994	%
MESLEK		MESLEK	
Çiftçi	10.6	Çiftçi/Esnaf	-
Esnaf	21.36	Sanayici	-
Sanayici	0.97	Memur	-
Memur	12.62	İşçi	0.34
İşçi	0.97	Emekli	8.9
Emekli	6.80	Avukat	14.8
Avukat	6.80	Doktor	3.11
Doktor	5.83	Eczacı	5.19
Eczacı	1.94	Mühendis/Mimar	10.38
Mühendis/Mimar	4.85	İktisatçı/Mallmûş	0.69
İktisatçı/Mallmûş	1.94	Gazeteci	0.34
Gazeteci	0.97	Evkadını	28.02
Evkadını	24.27	Diğer	17.9
Toplam	100	Toplam	100

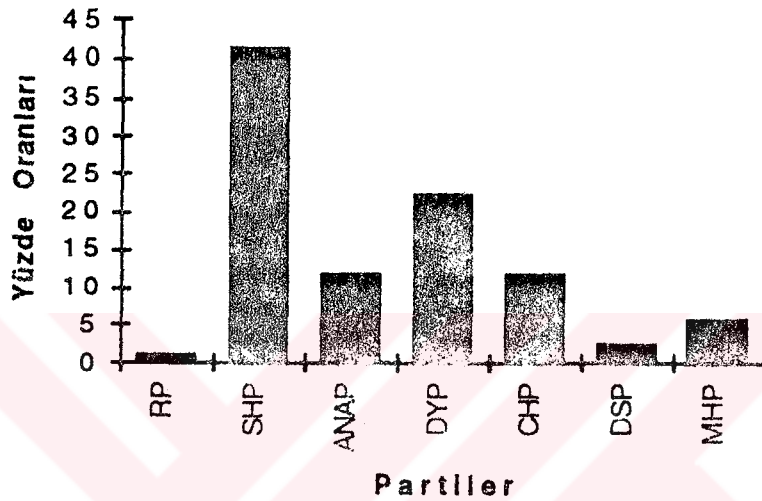
* Tüm belediye meclisi üyelerini kapsamaktadır.

Görüldüğü gibi memur ve işçiler temsilde yer almazken, ev kadınlarının ve uzman mesleklerde artış görülmektedir. Bizim araştırmamızda esnaf, çiftçi ve sanayi bulunmaması bu meslek gruplarının "erkeksi" meslekler olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

Belediye başkanları ve meclis üyelerinin partilere göre dağılımı partilerin kadın politikalarıyla yakından ilgili olduğu ve genel sosyo-ekonomik yapının bölgelere göre dağılımı etkilediği dikkat çekmektedir. Büyük belediyelerde kadın üyelerin görece olarak yüksek ve SHP'li üyelerin çoğunlukta olmasına karşılık, küçük belediyelerde DYP'li ve ANAP'lı üyelerin daha büyük oranlarda temsil edildikleri saptanmıştır. Refah Partisi'nde Ankara Yenimahalle Belediye Meclisi Üyesi Halise Çiftçi partisinin tek temsilcisidir. Ancak Halise Çiftçi'nin RP'nden meclis üyeliği için tek aday mı olduğu, veya RP kadın konusundaki politikası dikkate

alındığında ismin erkek olarak yorumlandığı fikri oluşmaktadır. Ayrıca SHP'nin kadın kotasının belediye seçimlerinde etkin olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

3.Partilere Göre Üye Dağılımı

Yerel politikacıların meslekleri ile baba meslekleri arasında benzerlik ve farklılıklara bakılarak kadınlar için de politikanın babadan aktarılan bir meslek mi olduğu sorgulanacaktır.

Baba meslekleri olarak %41.2 ile memurlar yoğunluk kazanırken sırasıyla %12.9'u çiftçi, %10.6 işadamları, %12.9 serbest meslek, %14.1 esnaf ve sanatkar, %7.1 işçidir. Bu açıdan bakıldığında baba meslekleri ile başkan ve üyelerin meslekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

B- AKTİF KATILMA

1)- Partiye İlişkiler

Kadınların aktif olarak siyasete katılmaları siyasete bağlılıkları ve gelecekte siyasi yaşamlarını sürdürüp sürdürmeyecekleri yöneten-yönetilen ilişkisinde erkek egemen politikaların değiştirilmesinde önem taşımaktadır.

Bu nedenle gelecekte siyasal yaşamlarını nasıl sürdüreceklerine ilişkin verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 17 Meclis Üyelerinin Gelecekte Yüklenmek İstedikleri Görevler

Siyasal Görevler	%
Aktif Üye	43.5
Belediye Meclisi Üyeliği	7.1
Belediye Başkanlığı	10.6
Milletvekilliği	15.3
İl Genel Meclisi Üyeliği	4.7
Hayır	11.8

Kadınlar partilerde görev alırlarını sürdürmekle birlikte, milletvekilliğini birinci (% 15.3) sırada, belediye başkanlığını ise ikinci (%10.6) sırada tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda kadınların kurumsallaşmış siyasete genel olarak fazla istekli olmadıkları söylenebilir. Bu anlamda gelecekte de kadınların karar mekanizmalarında yeterli sayıda temsil edilemeyeceğinden sözedilebilir. Yapılan görüşmelerde kadınların bu yönde ilgileri olduğu görülmekte ancak, aktif siyaset içinde çalışırken edindikleri deneyimler kişilik yapılarına uygun olmadığı ve rekabet ortamını "erkek egemen ilişkilerinin" onları bu alandan uzaklaştırdığı ve destekleyecek bir itici güce gereksinim duydukları söylenebilir.

Seçmen ve seçilen kadınların birbirlerine bakışla siyaset hakkında görüşleri alınmıştır. Buna göre belediye başkanları ve meclis üyelerinin %62.4'ü kadınların ailelerine bağlı olarak oy kullandıkları, %4.7'si erkek seçmenle bir fark bulunmadığını, %10.5'i oy kullanmalarında duygusal etmenlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Kadınların ailelerine bağlı olarak oy kullanmaları durumu gözlemlerin aksine (Baykal 1970: 65; Tekeli 1982: 130; Ayata 1993: 263; Tokgöz 1994: 99) yapılan araştırmalarla çelişmektedir. Özellikle 80'li yıllardan sonra kadının sosyo-ekonomik durumunda meydana gelen görece iyileşmeyle birlikte kadınların oylarını daha bağımsız kullandıkları görülmektedir. Aynı doğrultuda oy kullanma eşlerin aynı ortak yaşamı paylaşmalarının bir sonucudur.

Belediye başkan ve meclis üyelerinin parti bağlılıklarını belirlemek, politikayla ilgilenme sürecinde deneklerden %32.9'u 5-10 yıldır parti ilişkileri olduğunu, %28.2'si birkaç yıl önce başladığını, %11.8'i 10-15 yıl, % 24.7'si ise 15 yıldan fazla olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda kadınların aktif politikayla ilgilenmelerinde bir süreklilik görülmektedir. Birkaç yıl önce politikayla ilgilenmeye başlayanlar yaşları itibariyle genç olanlardır. Bu süreç içinde seçilen kadınların tümü parti örgütlerinde çalışmıştır. Büyük çoğunluğu şu an seçildikleri partiler ya da birbirinin devamı niteliği partilerde görev yapmışlardır. Yapılan araştırmalarda kadınların partilerine olan bağlılıklarında devamlılık görülmektedir (Baykal 1970:65).

Tablo: 18 Kadınların Siyasete ilişkin Görevleri

Görevler	%
Gönüllü Katılım	3.4
Delege	21
Gençlik Kolları	0.5
Kadın Kolları	30.6
İl İdare Kurulu	1.2
İl Temsilcisi	1.5
Merkez Yönetim Kurulu	2.1
Milletvekilli Adaylığı	0.2
Diğer	39
Hiçbiri	0.5
Toplam	100

Görüldüğü gibi başkan ve üye olan kadınlar, parti örgütlerinden gelmektedir. Özellikle kadın kolları onlara deneyim kazandıran yerler durumundadır. Politikada karar mekanizmalarında yer almanın en uygun yolu parti örgütlerinde çalışmak olduğuna göre kadınların öncelikle bir partiye üye olmaları ve bu süreci yaşamaları parti içi mücadeleyi tanımaları açısından yararlı olacaktır.

Kadınların belediye meclislerindeki siyasal kimlikleri nasıl tanımladıkları sorgulanmış, kadınların %9.4'ü izleyici, %41.2'si kararlara katılan -uyucu-, %35.3'ü ise önder olduğunu belirtmiştir. Bu konuda belediye meclislerine ilişkin yapılan bir araştırma bulunmadığından önceki dönemlerle kıyaslama yapmak olanağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte önceki bölümlerde sözü edilen (s. 80-84) kadın milletvekillerinin rollerine ilişkin tanımlamayla kıyaslandığında bir iyileşmeden sözedilebilir. İzleyici

kadınların oranı azalırken, önder kadınların oranının artması kadınların siyasete daha bilinçli katıldıklarının bir göstergesi ve temsillerinin sembolik olmaktan öte olduğu izlenimini vermektedir.

2)-Sorunlar

Tablo: 19 Parti Örgütünde ve Belediye Meclisinde Gündeme Getirilen Sorunlar

Sorunlar	Yüzde
Genel Çözüm Bekleyen Sorunlar	24.3
Yerel Sorunlar	33.7
Ekonomik Sorunlar	14.5
Eğitim	12.15
Kadın	12.15
Diğer	3.15
Toplam	100

Tabloda görüldüğü gibi yerel sorunlar %33.7 ile birinci sırada yer almaktadır. Kadın ve eğitim sorunları aynı ağırlıktadır. Başkan ve meclis üyesi kadınların, kendilerini yalnızca kadınların temsilcisi olarak görmediklerini sorunların tümüyle ilgili olduklarını söyleyebilir. Bu anlamda yerel yönetimdeki kadınlarla parlamenter kadınların rolleri örtüşmektedir.

Kadınların üye oldukları komisyonlarla, mecliste gündeme getirdikleri sorunlar arasında paralellik bulunmaktadır. Başkan ve üyelerin %50.9 Bütçe (maliye, satınalma, hesap, takdir, kıymet v.b.), %7.45 İmar-İskan, %8.6 Kadın Komisyonu, %5.8 UKOME ve %3.92 Eğitim ve diğer komisyonlarda görev yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kadınların genel sorunlara yöneldiklerini bunun yanında kadın sorunlarını gözardı etmedikleri söylenebilir. Toplumda görüldüğü gibi kadın üyelerin kendilerini öncelikle «kadınların temsilcisi» gibi görme eğilimleri çok düşük olduğu gibi, kadın sorunlarını "yaşayarak" bilmekten gelen daha derin bir anlayışla ele aldıkları ve sorunları tespit ettiklerini söylemek mümkündür.

Politik başarı ve başarısızlık söz konusu olduğunda "cinsiyet" faktörünün etkisi nedir sorusuna kadın başkan ve belediye meclisi üyelerinin %14.1'i durumun cinsiyetle açıklandığını belirtirken, %49'u bir

ölçüde, cinsiyetin gözetilmediği yanıtını verenler %23.5'tir. Cinsiyet faktörü bizce başarıyı değil başarısızlığı öne çıkaran bir faktör. Özellikle kadına yönelik cinsiyetçilik onu daha çok hor görme anlamında gündeme gelmektedir. Başbakan Tansu Çiller'e ilişkin basın haberleri gözden geçirildiğinde bu ayrımı açık seçik görmek olası. Daha çok başarılı, dürüst, mert kadınlar için kullanılan "erkek gibi kadın" tanımlaması cinsiyetçiliğin bir göstergesi değil midir?

3)-Politikaya Bakış

Politikayla uğraşan bu uğurda çaba gösteren kadın politikacılar "çocuklarının politikacı olmasını ister misiniz?" sorusuna %85.9 kız ve erkek çocuklarının politikayla ilgilenebileceğini, buna karşın 8.2 kız ve erkek çocuklarının politikayla ilgilenmesini istemezken yalnızca %2.4 erkek çocuğunun politikayla ilgilenmesini istediğini belirtmiştir. Bu anlamda politikanın özellikle anneler tarafından kız ve erkek çocuklarının tercih edebilecek bir "meslek" olduğu söylenebilir. Aynı soru seçmen kadınlara sorulduğunda %55'i kız ve erkek çocuklarının politikayla ilgilenebileceğini buna karşın %31'i kız ve erkek çocuklarının politikayla ilgilenmesini istemezken yalnızca %6'sı erkek çocuklarının politikayla ilgilenebileceği görüşündedir. Seçmen ve seçilen kadın ilişkisinde, seçmen kadınlarında aktif politikaya olumlu yaklaşıtları görülmektedir. Ayata'nın araştırması ise; "siyasetçiye soyut bir kategori olarak tepki çok değildir ama somut bir aile bireyinin böyle bir kamusal davranışa girmesi arzu edilmemektedir" sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, aileler kız çocuklarının politikaya girmesini istememektedirler. Kadınlar, bu açıdan erkeklerle benzer düşünceye sahiptir (1993:300).

4)-Politikaya Katılım

Seçilmişlerin aktif politikaya atılma nedeninin başında siyasetin toplumun her tabakasında yaygınlaşması, meslek hayatına atılma, eşin "kocanın" çevresi, baba tarafından aile, eğitim ve kadınların seslerini duyurma işlevi gelmektedir. Bu bağlamda temel varsayımlarımızdan kadının iş ve meslek sahibi olması ve koca desteğinin aktif politikadaki önemi bir kez daha vurgulanmaktadır (Tekeli 1982: 300; Ayata 1993: 301).

Parlamentoya ve meclislere üye seçilmede eski elitlerin etkisinin kaybolması, büyük ve zengin aile yapısının başarıda mutlak etkili olmasının ortadan kalkması, eğitimin ve eşitliğin yaygınlaşması, parlamentolar üzerinde, siyasal katılmaya daha açık olma yönünde büyük etkisi olmuştur (Yücekök 1987: 126).

Kadın başkan ve üyelere aktif olarak siyasete katılmak istediğinizde durumu aile ve eşlerinin nasıl karşıladığı sorusuna %66'sı kararlarının desteklendiğini belirtirken, %18.8'i kararını etkilemediklerini, %11.8 ikna etmesi gerektiğini buna karşın %1.2'si aile/eş tarafından onaylanmamasına rağmen çalışmaya başladığını belirtmiştir. Toplumun sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında seçilmiş kadınların, toplumdaki birçok kuralı aştığını söylemek mümkün. Bu açıdan bakıldığında ailelerin çoğunlukla üst, üst-orta tabakaya mensup olduğu söylenebilir. Bu nedenle, kadınların politikaya atılmaları bir anlamda ailenin övünç kaynağıdır.

5)- Evlilik ve Aileye İlişkin Görüşler

Kadınların siyasete aktif olarak katılmaları eş ya da anne olmayı engeller mi sorusuna, %38.8'i kısmen engellediğini belirtirken, buna karşın % 25.9'u hiç engellemeyeceğini, %32.9 ise olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. %60'a yakın bir oranın duruma olumlu yaklaşması toplumsal değişimle birlikte kadının ev dışında çalışmasının doğal bir sonucudur. Özellikle politikanın ekonomik getirileri düşünüldüğünde kadın ev içi rolünü destekleyecek tampon kurumlara ulaşması daha kolaylaşacaktır.

1977 seçimleri sonrasında yapılan araştırmaya göre evli kadınların %51.8'i bekar kadınların ise %66.7'si, dul ve boşanmışların %100'ü evliliğin, kadınların politikaya girmesini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir (Tekeli 1982: 321).

Bizim araştırmamızda kadınların evliliğe ilişkin görüşlerinin daha olumlu olmasının sebebi toplumsal değişmeye bağlanabilir. İki araştırma arasında yaklaşık 20 yıllık süre toplumsal gelişmenin her alana yayılmasının bir sonucudur.

ABD'de yapılan araştırmalar kadın politikacıların erkeklere göre daha ileri yerlerde siyasete atıldıklarını gösterdiği gibi, büyük çoğunluğunun 18 yaşından küçük çocuğu olmadığı da ortaya koymuştur. Türkiye'de yapılan araştırmalarda ve bizim araştırmamızda çocuklara ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Fakat, gözlemlerimize göre, kadınların çoğunlukla orta yaş ve üzerinde olması bu tespiti doğrular niteliktedir.

Aktif siyasete katılan kadın için çocukların varlığı rol çatışması ve suçluluk duygusu yaratırken, erkeklerde herhangi bir kaygıya yol açmamaktadır. Oysa bir kadının siyasete ilgi ve katılımında çocukların yaşı ve kocasının desteği gibi etmenler çok belirleyici olmaktadır. Yine birçoğ araştırma evli bir kadının siyasal bir kariyere sahip olabilmesi için öncelikli koşulun "kocanın desteği" olduğunu göstermektedir (Akt. Koray: 1991: 11).

Tablo: 20 Kadın Başkan ve Meclis Üyelerinin Politikaya Giriş Biçimi

Giriş Biçimi	%
Kendi girişimi	34.1
Partinin çağırısı	50.6
Ailenin isteği	3.5
Arkadaş çevresinin desteği	9.4
Toplam	100.0

Tabloda da görüldüğu gibi partilerin çağırısı kadınların politikaya atılmalarında itici güç olmaktadır. Bunu izleyen, kadınların kendi girişimleriyle partiye kayıt olmaları , bu kadınların politikayı tercih etmekle daha kararlı, cesur ve girişimci bir kişilik taşıdıklarını söyleyebiliriz. Aile ve yakın çevrenin desteği ise sınırlı kalmaktadır. Bu anlamla kadınların tek başlarına karar verdiklerini ve uyguladıkları düşünülebilir.

C-BAşARI CİNSİYET

Cinsiyet ve politika ilişkisine bakıldığında kadınlar için görelî olarak çok daha zor ve kısıtlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda kadınların kendilerini "yer edinmek çabaları" kabul ettirme sürecinde bir değişim yaşadıklarından söz etmek mümkün. Bu amaçla sorduğumuz soruya "Politik uğraşınız kadınlığınızın ne kadarından ya da hangi unsurlarından

vazgeçmenizi gerektirdi?" sorusuna kadın başkan ve üyelerin %24.7'si medyadaki imajın ve eleştirilere hedef olmamak için otokontrolünü artırdığını belirtirken, %55.3 hiçbirşeyden vazgeçmediğini söylemekle birlikte bazı çekinceler getirdiklerini sözcülemi; denize girmeme, etek boyunu uzatma, daha ağır başlı giyinme v.b. açıklamaktadır. Bu anlamda medyanın siyasetçiler üzerinde yoğun baskı kurduğu söylenebilir. %4.7 oluşturan 4 kişi ise seçmenlere yakın olmak için ana, baci rolüne soyunmuştur. Ayata'ya göre; kadın siyasetçiler iki tür davranış modeli geliştirmiştir. Birinci rol ana modelidir, bu rol yerel politikacılarca daha fazla benimsenmektedir. İkincisi ise; kadın politikacılar bu rol içinde cinsiyetsizmiş gibi davranır (1993:309). Üstün nitelikleri bulunan (yükseköğrenimli, yabancı dil bilen v.b.) Başbakan Tansu Çiller bile "ana, baci" rolünü üstlenmesi iktidarı elinde tutmanın bir yoludur. Araştırmamızda; ana baci rolünün açıkça görülmemesi yerel yönetimlerin ikinci derecede önemli yapı ya da çoğunlukla iktidar olarak algılanmayışının veya yerel yönetimlerde temsil kalıbının halka yakınlığının sonucu olabilir.

Kadınların politikada az temsil edilmeleri, gerek parlamentoda gerekse yerel yönetimlerde "seçkin" bir grup tarafından temsil edildiği araştırmalarla saptanmıştır. Kadın politikacılara kariyerlerin bu işi yapmakta ne kadar etkili olduğu sorusuna %62.4'ü çok önemli olduğunu, %31.8'i ise belirli bir düzey tutturmaları gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu bağlamda kadınların toplumda etkin olabilmeleri, kabul görmeleri için geleneksel rol kalıbını kırabilmeleri için kariyerin etkisinden söz ediyoruz. Parlamentoda ve yerel yönetimlerde kadınların niteliğine bakıldığında ise bu görüşün yansımaları görüyoruz.

D-MEDYA VE KATILIM

Seçmen-seçilen ilişkisinde halkla ilişkiler önem kazanmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerde yüz yüze iletişimin yeri başkadır. Bu anlamda deneklerin %75.3 seçmenlerin her zaman onlarla görüşebileceklerini belirtmiştir.

Kadın başkan ve üyeler %50.6 yeterli oranda, %5.9 gereğinden çok buna karşın %41.2'si medyanın partilerle ilgili daha çok yer vermesi

gerektiğini söylemiştir. Kadınların %42.4'ü günde en az iki gazete okurken, %51.8'i hergün en az bir gazete okuduğunu buna karşın %3.5'i birkaç günde bir, %2.4'ü ise ara sıra gazete okuduğunu belirtmiştir. Kadınların aktif siyaset içinde olduklarını dikkate aldığımızda gazete okuma oranlarındaki farklılığa eğitim düzeyi, gelir ve bölgesel değişkenlerin yol açtığını söyleyebiliriz. Yapılan araştırmalarda gelir ile kitle iletişim araçlarını izleme arasında ilişki bulunmuştur (Baykal 1970: 41).

Medyaya göre kadın politikacı, ana-bacı rolünde, cesaretli, kararlı, dinamik, sosyal çevresinde kabul gören, aile ve çevre ile ilişkileri düzenli, seçkin bunun yanında sevecen, şefkatli, kararlarıyla erkek gibi kadın buna karşın başarısının arkasında mutlaka bir erkekle tanımlanıyor. Bu anlamda medyada geleneksel kadın rolünü yüklerken, cesaretli, kararlı ve dinamik olmayı erkeğe özgü bu nedenle "erkek gibi kadın" tanımlamasına ulaşıyor. Kadın politikacı tanımlamasında dönemin başbakanı Tansu Çiller'in ana-bacı rolünü üstlenmesinin etkisini gözardı edemeyiz.

1)- Siyasal Reklamlar

Medyanın yerel seçimlerde etkisi üç büyük ilin dışında zayıflamakta, özelde belediye meclisi üyeliğinde daha dar bir çerçevede yürütülen halkla ilişkiler çalışmaları öne çıkmaktadır.

Genel seçimlerde medya kente ve seçmene ulaşmanın bir yolu. Ancak tek başına siyasal reklam ya da propaganda, kamuoyu araştırmaları yetersiz. Bu çalışmalar bütünün birer parçası. En önemlisi adayın siyasal söylemde söyleyecek sözü olmalı.

Halkla ilişkiler bir anlamda, kamuoyu oluşturucular ve onların yönlendirdiği kitle iletişim araçlarıyla halkla belli bilgileri, görüntüleri sunmak ve imaj (imagoloji) yaratmaktır (Coşkun 1994:23).

Seçim kampanyalarında tek tek adayların siyasal reklamlarına bakıldığında halkla ilişkilerin gerçek ilişkinin yerine konduğu (siyasetin yerine) görülmektedir.

Son yerel seçimlerde meclis üye ve başkanlarının genellikle aday bazında siyasal reklamları olmamakla birlikte partilerin ve adayların benimsedikleri söylemlerden şu örnekler verilebilir: "Dürüst liderin dürüst adayı", "Dürüst ve nitelikli unsurların politikaya aktarılması, her alanda üretim", "Parti ne olursa olsun dürüst hizmet", "Doğru yolun doğru başkanı", "Dürüst başkan, şeffaf politika, güçlü iktidar, yeni kanlı delikanlı başkan".

III- KADIN BELEDİYE BAŞKANLARINA İLİŞKİN VERİLER

Tablo: 21 Belediye Başkanları, Eğitim, Meslek, Siyasal Parti, İl Dağılımı

Eğitim	Sayı	Meslek	Sayı	Parti	Sayı	İl	Sayı
İlkokul	-	Mühendis	1	ANAP	3	İzmir	4
Ortaokul	-	Eczacı	1	DYP	2	İstanbul	1
Lise	2	Hemşire	1	DSP	1	Elazığ	2
Y.okul	4	Öğretmen	2	SHP	5	Gaziantep	1
Bilinmiyor	5	Bilinmiyor	6	MHP	-	Manisa	1
Toplam	11	Toplam	11	IP	-	Karaman	2

Kadın belediye başkanlarının ikisi dışında (Gülay Atıg İstanbul-Şişli ve Ayser Bayraktar İzmir-Bornova) belde düzeyinde bölgelerde başkanlığı kazanmışlardır. Eldeki verilerle genellemelere ulaşmak olanaksızdır.

Kadınların doğu illerinde belde düzeyinde seçimi kazanmaları dikkate alındığında "bilinmeyen grubu"nda yer alan eğitim düzeyleri açısından yüksek okul mezunu oldukları veya yöreye göre daha üst sosyo-ekonomik grubun temsilcileri oldukları söylenebilir. SHP grubundan 5 kadın belediye başkanının seçilmesi ise; partinin kadın politikasının bir sonucu olabilir.

IV- KADIN SEÇMENLERE İLİŞKİN BULGULAR

«Seçmen davranışı» derken toplum üyelerinin yöneticileri seçme ve doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kamu politikasının belirlenmesini etkileme amacıyla katıldıkları ortak bir faaliyeti konu almaktayız. Görüldüğü gibi bu, ya doğrudan doğruya en açık siyasal eylem şekillerinden biri olan seçme işlemidir, ya da kamu oyunun belirlenmesi, seçim kampanyası, kitle iletişim araçlarının kullanımı gibi kamu politikasını belirleyici eylemlerdir. Bu

eylemler yerel veya ulusal düzeyde, yürütme veya yasama organının seçiminde görülebilir. Burada «seçmen» kavramının üzerinde durarak «seçmen davranışı» (electoral behavior) ile «seçim davranışı» (voting behavior) arasındaki farkı belirtmemiz gerekiyor. «Seçmen» bir ülke vatandaşı olmanın kendisine sağladığı bir hak ve görev olarak o ülkede yönetici kadronun belirlenmesiyle ilgili seçimlere katılabilecek (her ülke için bunun belirli kriterler bulunmaktadır; vatandaşlık, ikamet, yaş, mülkiyet, cinsiyet vs.) kişidir. Kişinin, bu amaçla katıldığı eylem, ancak seçmen davranışı kapsamına girebilir. Oysa «seçim davranışı» herhangi bir insan topluluğunda bir kişi veya bir karar üzerinde oybirliğine varma amacıyla yapılan bir seçim işleminde gözlenebilir. Bu seçimin özel niteliklerinin olması gerekli değildir (Gülmen 1979:18).

Seçme işlemi iki aşamada karar almayı gerektirmektedir. Kişinin önce yönetici kadronun seçiminde etki fonksiyonunu kullanıp kullanmayacağına karar vermesi, sonra da bu fonksiyonu ne yönde kullanacağını belirlemesi gerekir. Bu ilk karar oy verip vermeme, ikincisi ise belirli bir partiye oy verme şeklinde uygulamaya yansır (Gülmen 1979:19).

Bu bölümde seçmenlerin siyasete ilişkin genel eğilimlerini ve oy verme davranışları ile seçmen profili oluşturulmaya çalışılacaktır.

Araştırma Ankara'nın Sincan, Çankaya, Yenimahalle ve Batıkent semtlerinde 100 seçmen yaşındaki kadına anket uygulayarak gerçekleştirilmiştir.

A)- SOSYO-DEMOĞRAFİK ÖZELLİKLER

1)-Yaş

Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğu %38'i 20-25 yaş grubunda, %33'ü 26-31 yaş grubunda, %15 32-37, %7 38-43 ve %5'i 50 yaş ve üzerindedir.

2)- Medeni Durum

Deneklerden %51'i evli, %45'i bekar ve %2'si boşanmış/duldur.

3)-Eğitim

Tablo: 22 Eğitim Durumu

Eğitim	%
Okuma-yazma bilmiyor	1
Okur-yazar	2
İlkokul	3
Ortaokul	2
Lise	28
Yükseköğretim	62
Lisansüstü	2
Toplam	100

Eğitim Durumu açısından bakıldığında toplumun genel bir temsili olduğu söylenebilir. Çalışmanın Ankara'da yapıldığı dikkate alındığında örneklerin seçiminin isabetli olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

4)- Meslek

Kadın seçmenlerin meslek dağılımları ise tabloda verildiği gibidir.

Tablo: 23 Kadın Seçmenlerin Meslek Dağılımları

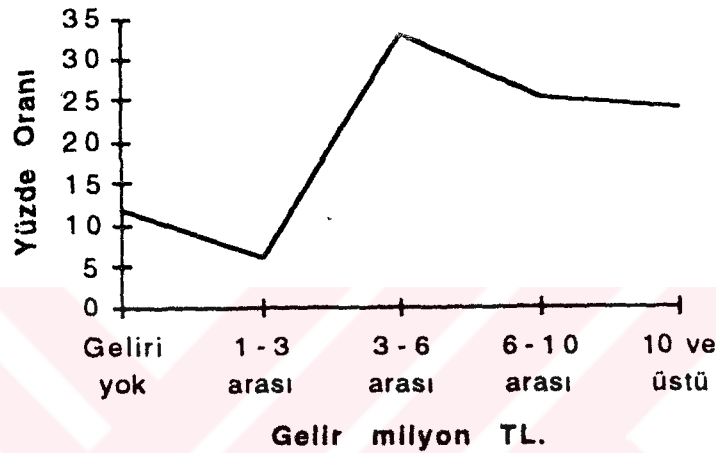
Meslek	%
Ev Hanımı	12
Serbest Meslek	2
Memur	63
İşçi	1
Öğrenci	19
Emekli	2
Diğer	1
Toplam	100

Metropolitan kent Ankara çok farklı grupları barındırmakla birlikte memur kenti olarak tanımlanır. Seçmenlerin meslek dağılımına bakıldığında; bakanlık ve üniversiteler nedeniyle kent nüfusu memur ve öğrencilerde yoğunlaşır. Başka bir bakışla çalışan kadınların %32.1

hizmetler sektöründe yer aldığı dikkate alındığında örneklem seçiminin isabetli yapıldığı söylenebilir.

5)-Gelir

4. Gelir Dağılımı

Gelir ile siyasal katılma arasında eskiden beri gözlenen bir ilişki bulunmuştur. Ancak Türkiye için genellemelere gitmek imkansız. Gelirin özellikle oy verme dışındaki siyasal katılma faaliyetleri üzerinde etkili olacağı savunuluyor (Baykal 1970:44). Bu yorumdan hareketle partiye üye olma, bir partiden aday olma, partileri araçsal yoldan desteklemede gelirin etkisinden söz edebiliriz.

B-POLİTİKAYA KATILIM

Seçmenlere faal olarak bir partiye üye olmak istediğinizde bu durumu eşiniz ya da ailenizin nasıl karşılar sorusuna; %51'i kararına etki etmeyeceklerini belirtirken, %22 kararını destekleyeceğini, buna karşın %5'i kesinlikle izin verilmeyeceğini ve %6'sı karşı çıkmalarına rağmen üye olabileceğini açıklamaktadır. Bir siyasal partiden aday olmak istediğinde %22 kararını destekleyeceğini, %22 ikna ettiği takdirde kararını destekleyebileceğini, %36 kararına karışmayacaklarını belirtirken, %10'u karşı çıkmalarına rağmen aday olabileceğini %6'sı ise kesinlikle izin

verilmeyeceğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi partiye üye olmak bir basamak daha gidildiğinde bir pozisyona aday olma durumunda bir fark görülmemektedir. Bu sonuç seçmenlerin siyasete sıcak baktıklarının bir göstergesidir.

Genel olarak bakıldığında seçmenlerin %50'si kendi kararlarını kendileri vermektedir. Herhangi bir siyasal partiye üye olmak isteyen kadınların oranı %57'dir. Bu anlamda politikaya olumlu yaklaşıtları ve aktif siyaset yapmayı düşündüklerini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, kadınların %81'i "politika erkek işidir" görüşüne kısmen, %16'sı ise tamamen katıldığını belirtmektedir. Bu görüş değerlendirildiğinde, kadınlar politikaya olumlu yaklaşmakla birlikte "iktidarın" her alanda erkek olarak tanımlanması, özellikle parlamentoda erkek egemen yapının bulunması bu sonucu doğurmaktadır. Bunun yanında politik mücadelenin güçlüğü -çalışma saatlerinin uzaması, sık seyahatler, lobicilik vb.- ve erkek egemen söylemin kadına yüklendiği ikincil rolün bir sonucu mu, bu çelişkinin nedenlerine ulaşmak oldukça zordur.

Kadınların aktif siyasete katılmaları eş ya da anne olmayı engeller mi sorusuna seçmenlerin %48'i kısmen engelleyeceğini, %14'ü büyük oranda engelleyeceğini belirtirken, buna karşılık %24'ü hiç engel olmayacağını hatta %13'ü olumlu yönde etkileyeceğini savunmaktadır. Seçilen kadınların daha olumlu yaklaşması, durumu yaşayarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte görüşlerinde önemli ayrıtlıklar söz konusu değildir.

1)-Politika ve Cinsiyet

Seçmenler kadın ve erkek aday tercihinde cinsiyetçi tutum içinde midirler sorusuna yanıt aradığımızda, seçmen kadınların %84'ü adaylardan hangisi daha nitelikli ise onu destekleyeceğini, yalnızca %6'sı kadın adayı tercih edeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda cinsiyetin önemli olmadığını, adayın niteliklerinin seçmen tercihini etkileyen birinci faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların başbakan olmasını uygun buluyor musunuz sorusuna seçmenlerin %51'i kadınların da erkekler kadar başarılı olacağına inandıkları, %17'si ise kadınların daha akılcı, güvenilir, duyarlı, yapıcı ve aktif politika yapacağını, buna karşın kadın seçmenlerin %10'u kadınların başbakan olmamaları çünkü duygusallıkları nedeniyle sağlıklı karar veremeyeceklerini savunmuştur. ANAP'a oy vereceğini söyleyen kadınların %50'si, DYP seçmeninin %37.5'i, SHP seçmeninin %54.5'i kadınların erkekler kadar başarılı, SHP seçmeninin %18.2'si ise kadınların daha duyarlı aktif politika yapacağını belirtmiştir. Buna karşın Refah Partisi seçmeninin %60'ı siyasetin erkek işi olması nedeniyle kadınların başbakan olmasını uygun bulmadığını ve %38'i toplumun muhafazakar yapısı nedeniyle kadınların siyasete katılması ve başbakan olmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Kadın seçmenlerin görüşleri ile sempati duydukları parti politikaları arasında bir paralellik bulunmaktadır. SHP seçmeni sosyal demokratları temsil edip kadın haklarını savunduğundan kadınların başbakanlığı konusuna da olumlu bakmaktadır. Buna karşın RP seçmeni parti politikasına sıkı sıkıya bağlıdır. Genel seçimlerde görüldüğü üzere parti politikası doğrultusunda hiçbir kadın milletvekilliğine aday olamamıştır. Ayata'nın araştırmasında seçmenlerin yaklaşık üçte ikisi kadın belediye belediye başkanı ve kadın başbakan fikrini ters bulmuyor. Kadın belediye başkanı biraz daha fazla onay görüyor (1993:299). Piar'ın araştırmasında ise, kadın seçmenlerin %27.3'ü kadınların başbakan olmasını uygun bulmazken, neden olarak kadınlar yönetici olamaz yargısı gösterilmiştir.

Seçmenler kadın politikacıyı erkek, orta yaşlı, evli, cesur-kararlı, iyi eğitilmiş, kültürlü, modern, saygıdeğer, dinamik, güvenilir, toplum için çalışan, çevresinde sevilen ve dürüst olarak tanımlanmaktadır. Politikacının erkek olarak tanımlanması cinsiyet rolleriyle siyasal katılmanın doğrudan kuvvetli bir ilişki olduğunun göstergesidir. Açıkça, siyasetin toplum tarafından "erkek işi" olarak kabul edilmesi ve siyasal toplumsallaşma süreci içinde bu görüşün çocukluktan itibaren işlenmesi sonucu erkeklerin kadınlara oranla daha yoğun katılmalarında etkindir (Kalaycıoğlu 1986: 526).

Başka bir bakışla politikacı tanımlamasında çevresinde kabul gören, toplum için çalışan ve dürüst kavramlarının belirtilmesi, ekonomik

istikrarsızlıkla meydana gelen **siyasal yozlaşmanın** bir sonucudur. Bu durum parti oylarında ani değişmelere yol açmaktadır. Siyasal partilerin bu anlamda aldıkları önlemler siyasal reklamda "dürüstlük" imajını ön plana çıkaran siyasal söylemlere yer vermektedir.

Araştırmamız 1990 yılında Piar'ın⁵ yaptığı araştırmayla benzerlik göstermektedir. Tanımlamada politikacının "erkek" olarak tanımlanması "politika erkek işidir" görüşünü destekler niteliktedir. Bu profile ulaşmak geleneksel toplumsal yapının bir sonucudur. "Güvenilir, toplum için çalışan, dürüstlük" unsurların öne çıkması son yıllarda politikacıların açığa çıkan yolsuzluklarının bir sonucu olmasıdır. Özelde medyanın bu konuları "dillendirmesi", yozlaşmayı yansıtmasının da etkisinden söz etmek olanaklıdır.

ANAP ve SHP'ye oy vereceğini söyleyenler politikacıyı kadın-erkek olarak tanımlarken RP'ye oy vereceğini söyleyenlerin %60'ı politikacıyı erkek olarak tanımlamaktadır. RP parti seçmenin parti politikası doğrultusunda hareket ettiği söylenebilir. Buna karşın ANAP-SHP seçmenini sosyal demokratların, çalışan eğitim düzeyi yüksek, parti politikasının ise kadın haklarını savunmasının bir sonucudur.

ANAP'a oyveren kadınların %75'i kadınların çalışmasını modern toplumun bir gereği olduğunu, buna karşın RP'li seçmenlerin %55.6'sı kadınların belli mesleklerde çalışabileceğini belirtmektedir, sözgelimi öğretmenlik .

2)-Kadın Seçmenlerin Oy Tercihleri

Kadınlar tercih ettikleri partiyi kendi gözlemlerine göre kendi kendilerine karar vermektedir %78, %17'si kitle iletişim araçlarını izlediğini sadece %5'i eşe ve ailesine danıştığını belirtmiştir. Kadınların %63'ü oyların babaları/eşlerinden farklı olduğunu, %34'ü aynı yönde oy verdiğini, oyun aynı yönde olma sebebi, aynı partiyi desteklemelerinden kaynaklanmaktadır. 1950'den ve özellikle 1960'dan sonra kadının ekonomik bağımsızlığını kazanması ve dışarıda çalışmasının giderek yaygınlaşması birçok değişkenle birlikte oy verme davranışında değişime

neden olmuştur (Çitçi 1982: 236; Tekeli 1982: 130; Ayata 1993: 263; Tokgöz 1994: 9). Başka bir deyişle modernleşme, geleneksel sosyal bağların çözülmesi ve kişi üzerindeki sosyal baskıların hafiflemesi sonucunu doğurur (Özbudun 1975:120).

Seçmen yaptığı siyasal parti seçişiyle genel olarak sistemi benimseyici veya sisteme karşı çıkıcı bir davranış göstermektedir (Gülmen 1979: 28).

Kadınların büyük çoğunluğu %88 "oy verme" görevini yerine getirmektedir. Bu anlamda yapılan birçok araştırmada görülen kadınların oy verme oranının düşüklüğü ile çelişik bir sonuç bulunmuştur. Ancak oy verme oranının yüksekliği toplumsal yapıda görülen görece bir iyileşmenin ve ulusal seçimlerde oy kullanmanın "vatandaşlık görevi" olarak vurgulanmasının (Akt.Turan 1986 :481) sonucudur.

Tablo: 24 Kadınların Partilere Göre Oy Dağılımları

Partiler	%
ANAP	12
DYP	5
SHP	39
RP	17
DSP	6
CHP	-
MHP	-
BBP	-
MP	-
YP	-
DP	-
SBP	-
YDP	-
BAĞIMSIZ	-
BİLİNMIYOR	21
TOPLAM	100

Yapılan birçok araştırma, seçmenin tercihini parti programları arasında değil, "Parti imajları" arasında yaptığını ortaya koymuştur. Burada partinin objektif nitelikleri değil, seçmenin onu algılayışı o partiye ilişkin ön yargısını belirleyici faktördür (Gülmen 1979: 41). Genellikle kadınların siyasal tercihlerini yaparken partilerin programlarından çok siyasetçilerin kişiliklerinden etkilendikleri saptanmıştır (Baykal a.g.e.65).

Yerel seçimlerde seçmenler parti tercihlerini yaparken ilk sırayı adayın niteliği almaktadır. Adayın niteliğinin yanında partinin dürüstlüğü ve lider faktörü öne çıkmaktadır.

Parti tercihlerini etkileyen faktörlerin başında partinin ekonomik görüşleri gelmektedir. Bunu partinin dünya görüşü, adayın niteliği ve parti lideri izlemektedir. Kadınlara ilişkin vaatler ise %2 ile en son etkili olan faktördür.

Oy kullanma kararına vardıldıktan sonra parti seçişini yapabilmesi için kişinin gereksinim ve taleplerini belirlemesi ve bu taleplerin hangi parti tarafından karşılanabileceğini belirlemesi gerekir. Bu dönemde kişinin zaman içinde siyasal tercih ve tutumlarındaki düzenlilik ve çapraz baskılara karşı koyabilme yeteneği kararın alınmasını kolaylaştırır. Bunların yanında haber alma kaynaklarına sahip oluş, hangi partinin bu talepleri karşılayabileceğini öğrenme açısından doğru karar (subjektif açıdan) almayı sağlar (Gülmen 1979: 26).

Seçmen davranışına sosyolojik yaklaşım, siyasal partilerin farklı sınıf çıkarlarını temsil ettiği ve parti mücadelesinin sınıflar arası çatışma olduğu görüşüne dayanır. Bu nedenle seçmen kendi sınıf çıkarlarını temsil eden partiye oy verme eğilimindedir. Seçmenin ait olduğu sosyal sınıfla, oy verdiği parti arasında kuvvetli ilişkiler bulunduğunu; genel olarak aşağı sosyal sınıfların mevcut ekonomik ve sosyal sistemi kınayan, radikal tedbirlerin alınmasını öneren partilere oy verdiği ortaya çıkmıştır. Ekolojik araştırmalarda sol oyu en iyi açıklayan faktörlerin sosyal sınıfa bağlı olduğu anlaşılmıştır. Başka bir anlatımla işçi oranının yüksek, adam başına gelirin düşük, ekonomik güvenliğin olmadığı, sosyal statüde büyük farklılıkların görüldüğü toplumlarda ve aynı zamanda geleneksel olmayan bir değerler

sisteminin varlığı halinde sol partilerin aldığı oy yüzdesi fazla olacaktır (Gülmen 1979: 49-50). Ekonomik gelişme toplumun sosyal tabakalaşma sisteminde meydana getirdiği değişimler yoluyla siyasal katılmayı etkiler. Yüksek sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin siyasal faaliyetlere daha çok katıldıkları (Özbudun 1975:8) ve yönlendirici olma unsuru taşıdıkları , siyasal örgütlerde yükselme şanslarının daha fazla olduğu söylenebilir (Kalaycıoğlu 1986:512). Burada seçmenin sınıf bilincine sahip olması, başka bir deyişle ait olduğunu sınıfı bilmesi büyük önem taşır .

Kadınların parti bağlılıklarına bakıldığında %52'si geçmişte tercih ettiği partiyi gelecek seçimlerde de destekleyeceğini belirtirken, %14'ü ayrı partiye oy vereceğini açıklamıştır. Farklı partiye oy verme sebebi olarak partinin vaatlerini gerçekleştirmemesi/bekleneni verememesi olabilir. İki seçim arasında meydana gelen ani ve düzensiz değişimler, o bölgelerde partilerin kurumlaşma düzeylerinin düşük olduğu ve kişisel bağlılıkların zayıfladığı anlamına da gelebilir (Özbudun 1975:8).

Kadınların aktif olarak siyasete katılmak istediklerinde hangi göreve talip olacaklarına ilişkin bulgulara tabloda yer verilmiştir.

3)- Aktif Siyaset (Gladyatör Faaliyetler)

Tablo: 24 Talip Olunan Siyasal Görevler

Görevler	%
Faal olarak çalışma	34
Parti organlarında görev alma	19
Belediye başkanlığı	8
Milletvekilliği	13
Bakan veya başbakan	16
Toplam	100

Kadınlar gelecekte partilerde aktif olarak çalışmayı istemekle birlikte, bir pozisyona aday olma istekleri düşüktür. Kadınların bakan veya başbakan olmayı isteği ilginç bir çelişki. Kadınların siyasete yakınlık duyduklarını ancak politik mücadelenin güçlüğü, politkanın caydırıcı gücünü oluşturmaktadır.

Bulgular incelendiğinde gelecekte de kadınların politikada yeterince temsil edilemeyecekleri sonucuna ulaşabiliriz.

4)-Kadınların Politikada Az Temsil Ediliş Nedenleri

Tablo: 26 Kadın Temsilcilerin Meclis ve Yerel Yönetimlerde Az Bulunuş Sebepleri

Sebepler	%
Kadınların ilgisizliği	17.5
Parlamenteerliğin erkek işi olarak algılanması	8.8
Seçmenlerin kadınlara güvensizliği	6.1
Kadınların ekonomik yönden güçsüzlüğü	12.8
Eğitimin yetersizliği	12.5
Evliliğin politikayla ilgilenmelerini zorlaştırması	3.4
Toplumsal yapı ve geleneklerin olumsuz etkisi	21.9
Aileye ilişkin sorumlulukların katılımı sınırlaması	6.4
Diğer	3.7
Toplam	100

Buna göre toplumsal yapı ve gelenekler kadınların politika yapmalarını engelleyen faktörlerin başında gelmektedir. Ataerkil aile yapısı ve çocukların sosyalizasyonu ve politikanın sıradışı olması bu faktörlerin güçlenmesine neden olmaktadır. Kadınların ancak bu kuralları yıkarak ya da bu kuralların daha zayıfladığı üst sosyo-ekonomik yapıdaki ailelerden gelmeleri bu faktörün bir sonucu olabilir. Kadınların ilgisizliği de olumsuz faktörlerin azalmasını engellemektedir. Kadınların ekonomik olarak bağımsız olamamaları ve eğitim olanaklarından az yararlanmaları birbirlerini tamamlayan faktörlerdir. Birindeki değişim, belli ölçülerde değişime neden olmaktadır. Kadınların eğitim düzeyinde yükselme, genellikle iş ve meslek sahibi olmalarına yol açarken, ekonomik bağımsızlıkla birlikte, kadının rol davranışında değişim meydana gelmektedir. Eğitimin ötesinde kadın çalışmıyorsa aktif politikaya atılmak değişen ölçülerde kendine ait bir geliri olmasını veya maddi destekte bulunacak baba/eş desteğini gerektirmektedir.

1995 genel seçimlerinde oy potansiyeli yüksek partilerden yalnızca aday olma ücreti olarak 100 milyon alınması kısıtlayıcı bir faktördür.

Evliliğin kısıtlayıcı etkisi giderek azalmaktadır.

5)-Politikaya Katılımı Artırma Önerileri

Kadınların politikaya daha fazla oranda katılımını sağlamak için getirilen öneriler başında seçimlerde kadınlara öncelik ya da ayrıcalık tanınmalı %62.4, %15.3'ü kadınların iş ve meslek sahibi olmaları ve %12.9'u kreş ve gündüz bakımevlerinin artırılması gelmektedir.

Bizce tek başına kadınlara ayrıcalık tanımak yeterli bir faktör değildir. Denek grubunu oluşturanların çoğunluğunun iş ve meslek sahibi olması ya da gelecekte meslek sahibi olma güvencesini taşımaları, kadınların hem ekonomik hem de sosyal bağımsızlığını sağlayıcı temel faktör olan iş ve meslek sahibi olma boyutunu gözardı ettikleri sonucuna ulaştırmaktadır.

C-MEDYA VE KATILIM

Bu bölümde medyanın oy verme tercihinde etkisi, özellikle 80'li yıllarda seçim kampanyalarının ve kamuoyu araştırmalarında görülen yoğunluğun seçmenlere etkisi üzerinde durulacaktır.

Bireylerin genel fikir iklimini çözümleyebilmeleri için iki önemli bilgi kaynağı vardır; doğrudan gözlem ve medyanın aracılığı. Kişinin kendi yaşamı ve kişisel deneyim alanı dışında kalan konularda belirleyici bilgi kaynağı medyadır (Binark-İrvan 1994: 104).

İletişim modelleri içinde izleyici merkez kabul eden modeller bireylerin ihtiyaçları üzerinde odaklaşmaktadır. Kullanım ve doyum yaklaşımı ile insanların medya ile ne yaptığı başka bir deyişle medyayı nasıl kullandığı önemlidir (Küçükükkurt 1993: 110; Tokgöz 1979: 19; Aziz 1982: 176; Güz 1995: 113). Bu anlamda izleyici "seçmen" kendi gereksinimleri doğrultusunda mesajı alır.

Seçmenlerin %58'i zaten bir parti tercihleri olduğunu, %23 ise seçim kampanyasından önce bir tercihi olduğunu belirtmiştir. Kararsız seçmenlerin oranı %18'dir. Bu anlamda seçim kampanyalarının kararsız

"yüzer-gezer" oylarda etkili olduğu söylenebilir. Siyasal kampanyalarında en önemli amacı kararsız oyları partiye çekmek, kararlı oylarda da parti bağlılığını artırmaktır.

Seçim kampanyalarında amaç aradaki farkı büyükmüş gibi gösterip seçmenin ilgisini arttırmaktır. Eğer partilerden biri veya diğeri için yapılacak tercihler arası fark seçmen açısından küçükse, sadece siyasal ilgileri kendiliğinden yüksek olan, ek bir değişkenin uyarısını gerektirmeyen seçmenler oy kullanacaktır (Gülmen 1979: 25)

Kitle iletişim araçlarının yaygınlık ve insanlar üzerinde etkinlik kazanmaları ile birlikte bu araçların sahip olduğu güç de sınıflar arasında dağılmaktadır. İlgili çekmek ve yönetmek, düşünce ve tutumları değiştirmek insanları etkilemek, gerçekliğin algılanmasına yardımcı olmak, siyasal olayların anlaşılmasını kolaylaştırmak kitle iletişim araçlarının görevlerini, aynı zamanda gücünün kaynağını oluşturur (Akt. Güz 1995:114; Kalaycıoğlu 1986:514).

Son yıllarda yapılan araştırmalarla, medyanın toplum ve bireyler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu görüşü doğmuştur. Ayrıca medyanın pazar ekonomisi içinde rekabet koşullarında taraf olması bilgilendirme, yönlendirme işlevinde de taraftar olmasına neden olmaktadır. Bu anlamda medyanın güvenilirliğinden söz etmek oldukça zor. Kitle iletişim araçlarının toplumu etkileme derecesi konuya ve gündeme göre farklılaşmaktadır. Kitle iletişim araçlarının etkilerinin en yoğun düzeye çıktığı zaman ise, seçim dönemleridir.

Kitle iletişim araçları kapitalist toplumlarda egemen ideolojilerin söylemleri içinde «dünyayı tasnif etme» ideolojik çalışmasını sürekli olarak yerine getirir. Egemen alanı oluşturan farklı ideolojiler arasında içsel çelişkiler vardır, hatta bunlar egemenlik için yarışır ve mücadele ederler. Böylece, kitle iletişim araçlarının işlevlerini, çelişkileri de türetmeden kaçınarak yapabilmesi olanaksızdır. Medyanın bir toplumun ideolojik alanını aynı zamanda toplumun egemenlik yapısını da türetecek şekilde türetme yönlendirici etkisi bulunmaktadır (Erdoğan-Alemdar 1990: 215).

Kitle iletişim araçlarının seçmen davranışlarında meydana getirdiği herhangi bir değişiklik "iki basamaklı akış" (two-step flow) ile açıklanmaya çalışılır. Bu görüşe göre toplumu oluşturan sıradan insanlardan daha çok kitle iletişim araçları ile ilgisi olan ve toplumun daha az aktif bölümlerine fikir ileten kamuoyu önderleri üzerinde etkili olur. Kamuoyu önderleri bilgi ve fikirleri ve daha sonra kendi düşüncelerini diğer seçmenlere iletirler. Kitle iletişim araçları toplumsal boşlukta işlevlerini yerine getiremezler. Ancak sosyal hayatta bilgi, düşünce kaynakları ile rekabet ederler (Güz 1995: 115).

Televizyon kitle demokrasisinin en uygun aracıdır. Televizyon eşitlikçi demokrasinin vazgeçilmez eşitlikçi aracıdır, haberi görüntüler, sunar, yorum yapar. Yazı kültürü olmayanlara bile kolayca ulaşır. Bu anlamda eşitlikçidir.

Televizyonu diğer kitle iletişim araçlarından ayıran en önemli özelliği "görüntü" faktörüdür. Politikacıların kendilerine ait bazı özellikleri, onların istekleri dışında görüntülerle aktarılır (Çev: Tatlıpınar 1992: 190). Son genel seçimlerde Mesut Yılmaz'ın ekrana yansıyan görüntüleri onun oy kaybetmesine yol açarken, kadın oylarının Çiller'e kaymasına sebep olmuştur.

Eğer seçimlere katılım oranı düşerse, -bu, halkın siyaset adamlarına karşı ilgisizliklerinin göstergesidir- televizyon bu istikrarsızlığı çabucak yansıtır ve politikacıların kısa sürede kendilerini toparlamalarında etkili bir araç olur (Çev: Tatlıpınar 1992: 191).

Araştırmacılar seçmenin haber alma kaynaklarından çok, kişilerden etkilendiği bulgusuna varmıştır. Yine aynı araştırmadan çıkan diğer ilginç bir sonuç, ancak partiye bağlı seçmenin o partiye ilişkin haberleri izlemesi, buna karşılık karşı yönlü haberlere hiç ilgi göstermemesidir. Bu sonucu araştırmacılar parti desteğinin haber alma olanaklarından etkilenmediği şeklinde yorumlanmışlardır. Haberleşme arttıkça bunun marjinal yararı (etkinliği) azalmaktadır. Burada bir doyum noktasından söz edebiliriz. Belirli bir doyum noktasından sonra haberleşmenin etkinliğinin gittikçe azalacağı gözlenebilir (Gülmen 1979: 53-54). Liberal demokrasi kuramına göre, rasyonel seçmenin kararını en doğru biçimde verebilmesi için medyanın,

seçmenin karar vermesi sürecinde objektif olması, parti ve adaylara tarafsız biçimde yaklaşması gerekir (Akt.Birnak-İrvan 1994:115).

İzleyici araştırmaları esas olarak, kitle iletişim aracının içeriği ile aracı izleyenler arasındaki nedensel ilişkileri çözümlemeye uğraşır. İzleyici araştırmaları iki grupta toplanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ve aracın ne kadar etkili olduğu bizim araştırmamızda yer alacaktır.⁴

Seçmenlerin siyasi kanaatlerini oluştururken bir başka anlatımla seçmenlerin oy verecekleri siyasi partiyi belirlerken hangi kitle iletişim aracında etkilendikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Seçmen kadınların %26.3'ü TRT I izlerken, sırasıyla %22'si Atv, %14.9'u Show Tv'yi izlemektedir. Kadın seçmenler televizyon programlarında %30 ile haber programlarını takip ederken, %27.7'si haberleri ve %19'u eğitim kültür programlarını izlemektedir. Buna karşın %0.8'i dini yayınları, %1.6'sı köy programlarını izlemektedir.

Kadın seçmenler siyasal olayları öncelikle gazeteler ve televizyon kanallarından (%27.8), %5.1 ise radyolardan buna karşın %1.2'si aile içi sohbetlerden izlemektedir. Seçmen kadınların eğitim düzeylerinin yüksek oluşu, başkentte yaşamaları gazeteleri takip etmelerine neden olurken, çağın kontrol aracı televizyon ise, artan kanal sayıları çok geniş yelpazede seçmene tercih yapma şansı tanımaktadır. Televizyonun Türkiye'de yaygınlaşmasıyla birlikte radyo bilgi verme işlevini yitirmiş daha çok eğlence aracı konumunda yer almaktadır.

NOTLAR

1-7 Mayıs 1994 tarih ve 21927 sayılı Resmi Gazete.

2-Çitçi s.138'den yararlanılmıştır. Bizim çalışmamızda meslekyüksekokulu ayrımı bulunmadığından tabloda meslekyüksekokulu ve yüksekokul mezunlarının toplamına yer verilmiş, 1994 yılına ilişkin veriler bu dönemde seçilen tüm kadın üyeleri kapsamaktadır.

3-Belediye meclislerinde genel dağılım. Keleş-Hamancı 1995: 17.

4-Ayrıntılar için bkz. Konca Yumlu, İletişim Kuramları ve Araştırmaları.

5-Araştırma Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Piar'a yaptırılmıştır. Çalışma Bursa, İstanbul, Aydın, İzmir, Manisa, İçel Ankara, Kayseri, Zonguldak, Diyarbakır ve Gaziantep illerinde 20 yaş ve üzerindeki 1211 kadınla yüzyüze görüşme yöntemiyle yapılmıştır.

SONUÇ

Türkiye'de değişen sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere karşın değişmeyen "kadın olma gerçeği" kadının tüm toplumsal ilişkilerini belirlemektedir. Güçlü bir ataerkil aile yapısı ve cinsiyet ayrımı kadın için geçerli kuralları ve rolleri oluşturmaktadır. Bu toplum yapısı içinde kadın için "evlilik" ve "aile" vazgeçilmez bir öneme sahip olmaktadır. Ailenin seçeneksiz olması nedeniyle, ekonomik açıdan vazgeçilebilir olduğu durumlarda da kadın için güvenlik, cinsellik ve sevgi gereksinimlerini karşılayacağı tek ilişki biçimi olarak kalmaktadır (Tekeli 1988: 387).

Demokratik değerlerin yaşama geçirilmesi, kişilerin yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak, kararların alınmasına katılmaları ve bu uygulanmanın denetlemesi bir başka deyişle yöneten-yönetilen temsili üzerinde odaklaşılmaktadır.

Siyaset erkeğe özgü bir alan olarak algılanmış, siyasetle ilgilenen kadınların ya "sembolik" bir değeri olmuş ya da destek hizmetleri görmüşlerdir.

Kadınlar, parlamentoda ve yerel yönetimlerde bugünde görece olarak az temsil edilmektedir. Yerel yönetimlerde kadın temsiliyetinin parlamentoya kıyaslandığında yüksek olduğu görülmektedir. Yerel yönetimlerde orta yaşlılar ve ev kadınları yoğun olarak görev yapmaktadır. Kadınların, gelecekte politika yapma güdeleri düşüktür.

Seçmen ve seçilen kadınlar çocuklarının politikayla ilgilenmesi, kadınların politikada etkin olmaları ve kadınların aktif siyasette ve özelde başbakan olması konularda benzer görüşe sahiptir.

Kadınlar, tüm toplumun temsilcisi olarak mecliste yer almakta ve genel sorunları gündeme getirmektedirler. Seçmen kadınlardan; eğitim düzeyi yüksek olanlar, çalışan kadınlar ve Refah Partisi seçmenleri politikayla daha aktif biçimde ilgilenmektedir. Buna karşın Refah Partisi seçmeni özellikle kadınlar bağlamında kurumsallaşmış siyaset

yapmadıkları, ev içi rolü ev ziyaretleri -yüz yüze iletişim- belli anlamlarda farklılaştırarak siyasete aktardıkları söylenebilir.

Siyasal partiler arasında temsil kalıplarına ilişkin olarak siyasal yelpazenin sağ ve sol ekseninde yer alan partiler arasında farklılık görülmektedir. HADEP, İP partilerinden çoğunlukla işçi, ev kadınları aday olurken, diğer partilerde serbest meslek sahibi yükseköğretim mezunu uzmanlaşmış kadınların aday oldukları saptanmıştır.

Kadınlar büyük çoğunlukla sol partilerden aday olmakta ve seçilmektedir. Bu dönemde HADEP ve İP (582 adaydan 166'sı) partilerinin kadın aday sayılarında bir patlama görülmektedir. Bu partilerde kadın adayların seçilmekte istekli mi oldukları yoksa listeleri doldurmak için mi aday oldukları sorularına yanıt bulmak oldukça güçtür. Ayrıca, bu partilerin adaylardan kayıt ücreti almaması kadınların bu partilerde yoğunlaşmasına neden olabilir.

Seçmenlerin, politikacıyı erkek olarak tanımlamaları da bugüne kadar geleneksel erkek egemen söylemin, yaşantımızdaki yansımalarının bir sonucudur.

Politikacılarda çoğunlukla bulunması gereken karakteristik özelliğin "dürüstlük" olarak belirtilmesi, son dönemde özelde yerel yönetimlerde görülen "yolsuzlukların" bir yansımasıdır. Bu bağlamda, kadın adayların ve genelde partilerin siyasal kampanyaları da dürüstlük söylemi üzerine kurulmuştur.

ÖNERİLER

Kadınların karşılaştıkları en büyük sorun yasalarla kadınlara hakların verilmesinden değil, bu yasaların uygulanmamasından kaynaklanıyor. Bugün Türkiye'de hala haklarının farkında olmayan, bunları kullanamayan kadınlar bulunmakta. Yalnızca yasal düzenlemelerle yapılan iyileştirmeler kadın sorununu çözmiyor, kadınların kendisine bakış açısının değişmesi

gerekiyor. Kadın henüz kendini erkekle eşit görmüyor, bunu başardığında sorunlarına çözüm bulması daha kolaylaşacaktır.

Her aşamada katılma toplumsal ve bireysel açıdan değer taşır. Özelde politikada aktif katılma öncelikle yasama, yürütme organlarında belirleyici olma aynı zamanda demokratik denge oluşturmanın da bir yoludur.

Katılmayı geliştirmek için, tek başına katılma ortamının yaratılması yetmez. Katılmayı gerçekleştirmek ve yaygınlaştıracak öznelerinde harekete geçirilmesi gerekir. "Türkiye'de bu bakımından özellikle desteklenmesi gereken toplumsal kümeler; çalışan sınıflar, kadınlar ve gençlerdir (Eroğul 1991:270).

Gelecekte katılcı bir toplum yaratabilmek için, eğitim konusu büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi , yeni kuşakların sosyalizasyonu katılcı toplumun ilk basamağıdır. Bireyin çocukluğunda, somut ilişkiler içinde öğrendiği karar biçiminin ya da katılma modelinin, yetişkinlik döneminde, gerek tutumları, gerek davranışları açısından belirleyici olacaktır (Uysal 1984:83). Toplumda yeniden üretim görevini üstlenmiş kadınların katılcı yurttaşlar yetiştirmeleri yaşamsal önem taşımaktadır. Katılma, aynı zamanda toplumsal barışın bir sembolüdür (Kazancı 1975 :74).

Kadınlar açısından siyasete katılım, hem siyasette kadın-erkek eşitliğinin bir gereği, hem de eşitsizlikleri ortadan kaldırmanın bir yoludur.

Kadınların kamusal ve siyasal karar organlarında sayıca yeterli olmalarında "olumlu ayrımcılık" uygulamalarına sıcak bakılmalıdır. En azından koşullar eşitleninceye kadar bu tür uygulamalar gerekli görülmektedir. "Olumlu ayrımcılığın" aile ilişkileri, eğitim, çalışma olanakları, siyasal yapı ve demokratik işleyiş gibi toplumsal ilişkilerin / politikaların bütünleştirilmesiyle oluşacağı gözardı edilmemelidir.

Genel olarak kadının siyasal karar verme sürecine daha çok katılımını gerçekleştirmek için iki tür önlem düşünülmektedir. İlki aile, okul, görsel-basılı medya gibi birçok toplumsal kurumlara yönelik uzun süreli ve siyasal

sistemin kendisine yönelik kısa süreli önlemlerdir. İkincisi de doğrudan kadınlara yönelik olanların katılımını kolaylaştıran veya özendiren önlemler olarak düşünülmektedir.

Toplumsal ilişkilerle ve kurumlara yönelik önlemler, özellikle, özel alanla kamu alanının ayrı alanlar olduğuna ilişkin toplumsal düşüncüyü değiştirmeye yönelik çalışmalardır. Bunun ilk adımı ise, eğitim programının değiştirilmesidir.

Eğitimin iki ana noktada toplumsal düşünce yapısını değiştirmeye yönelmesi gerekmektedir: a) İnsanlara cinsler arasında bugünkünden daha değişik bir işbölümü ve rol dağılımı olabileceği öğretilmelidir. b) İnsanlara siyasal etkinliklere katılımın yalnızca iyi durumda olanlara özgü bir ayrıcalık olmadığı yolunda demokrasi eğitimi verilmelidir (Akt. Koray 1991: 37).

Cinslerin işbölümü ve rol dağılımını değiştirmek için öncelikle, aile, eğitim, medya aracılığıyla yeni toplumsal değerler oluşturulmasına gerek vardır. Toplumu etkilemede büyük gücü elinde tutan medyada, cinsiyet ayrımının önlenmesi için de öncelikle bu kurumların yönetiminde daha çok kadının gelmesi önerilmektedir.

Kadının kamusal yaşama daha çok katılımını engelleyen önemli bir etken de kadının aile sorumluluklarından doğmaktadır. Ekonomik gücü olsa bile hiçbir kadın ev ve çocuk sorumluluğun tümüyle üstünden atıp kolayca siyasal etkinlik için gereken zamanı ayıramamaktadır.

Özelde Türkiye'de çalışan anneler için kreş ve gündüz bakımevleri, çocuk klüplerinin sayıları artırılmalı, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlara cevap verecek seçenekler de oluşturulmalıdır.

Finlandiya'da devlet tarafından parlamentoda temsil edilen partilere yardım yapılırken, verilen fonların "dokuzda birinin" kadınların siyasette etkinliklerini desteklemek üzere kullanılmasına karar verilmiştir (Akt.Koray a.g.e.38). Aynı yöntem Türkiye içinde uygulanabilir.

Medya, kadını politik mücadeleye hazırlamalı, politik bakımından kadını eğitmeli ve sorumluluk almağa teşvik etmelidir.

Tüm bunların ışığında eğitim politikasının değişmesi, "kadın sorunları" olarak dile getirilen tüm zorlanmaların aşılmasında mihenk taşıdır. Kadının bu kısır döngünü aşması önce kimliğini tanıması, ve mutlaka iş ve meslek sahibi olmasıyla gerçekleşecektir. Bunu izleyen adım ise politikaya girmesidir.

Pekin Kadın Konferansı'nda Türkiye'yi bir heyet temsil eden, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Aysel Baykal yaptığı konuşmada Türkiye'nin şu taahhütleri gerçekleştireceğini bildirmiştir. Bu taahhütlerden bazıları şöyledir:

1-Kadın politikalarının sürekliliğini sağlamak üzere bir çerçeve eşitlik yasasının hazırlanması,

2-Kadının ilerlemesi için geliştirilen politika ve programların uygulanması için ulusal bütçeden ayrılan payın artırılması,

3-Eğitim programlarında kadına karşı ayrımcılık içeren unsurların ayıklanması,

4-Zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması,

5-Erken evliliğin ortadan kaldırılması ve evlilik yaşının 18'e yükseltilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

6-Medyanın kadına ve kız çocuklarına karşı şiddet içeren programların yayınlanmasına ilişkin prensiplerinin belirlenmesi, kadının medyada cinsel obje olarak sunulmasının önüne geçilmesi için kamuoyu oluşturma çabalarının hızlandırılmasıdır (Güler 1995:1).

Partilerin kadın politikaları, kadının kurumsallaşmış siyasete katılım yönünde çabaları, halkla yakınlaşmalı, üye ve aday olma boyutunda kadınlara özellikle ekonomik güçlüğü bulunanlara ayrıcalık tanınmalı veya aday olma ücreti alınmamalıdır.

Olumlu ayrımcılık olarak tanımlanan kotanın Türkiye şartlarında istenilen rolü üstlenebilmesi için genel kadın politikalarıyla desteklenmesi gerekir. Bu süreci hızlandırmanın yolu hiç değilse eşitlik sağlanana kadar

kadınlara yönelik kota uygulamasının partiler tarafından desteklenmesi yararlı olacaktır.

Kendi hesabına çalışan kadınları desteklemekte itici güç olabilir.

Kadınlar sosyalleştikleri ölçüde siyasallaşırlar bu nedenle ister kadın dernekleri, meslek örgütleri isterse sendikalar olsun kadının siyasalleşmesinin başka bir deyişle aktif olarak katılmanın karar mekanizmalarına katılmanın basamaklarını oluşturan kurumlardır. Kadınları bu örgütlere kanalize etmekte yarar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ABADAN-U., Nermin

1982 "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını". **Türk Toplumunda Kadın**.N.ABADAN-UNAT (Ed.), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği .

1986 "The Legal Status of Turkish Women". **The Study of Women in Turkey An Anthology** .F.ÖZBAY(Ed.), UNESCO in Collaboration with Turkish Social Science Association. İstanbul.

1990 "Demokrasi İçin Kota" **Cumhuriyet Gazetesi** 24 Ocak.

ACAR, Feride

1994 "Türkiye'de Kadınların Yüksek Öğrenim Deneyimi" N.ARAT (Ed.),**Türkiye'de Kadın Olmak**.İstanbul:Say Yayınları, 195-211.

ACUNER, S. ve S.SALLAN

1993 "Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar"**Amme İdaresi Dergisi**. XXVI, 3:77-92.

AKGÖKÇE, Necla

1994 "Kadın ve Aile Dergisi Müslüman mı Modern mi ? "N.ARAT (Ed.), **Türkiye'de Kadın Olmak**.İstanbul:Say Yayınları, 177-195.

ALKAN, Türker

1989 **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**. Ankara: Gündoğan Basım Yayım.

1985 **Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu**. Ankara: A.Ü.SBF Yayınları :475.

ALKAN, T. ve D.ERGİL

1980 **Siyaset Psikolojisi**. Ankara: Turhan Kitapevi.

ARAT, Necla

1994 "Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri". N.ARAT (Ed.), **Türkiye'de Kadın Olmak**.İstanbul:Say Yayınları, 43-55.

ARAT, Yeşim

1987 "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934-1980". **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. İstanbul :Boğaziçi Üniversitesi:1,1:45-65.

- 1989 **The Patriarchal Paradox Women Politicians in Turkey.** London & Toronto Associated Univ.Presses.
- AYATA, G. Ayşe
1993 "Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı" Ş.TEKELİ (Ed.), **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar.** İstanbul: İletişim Yayınları, 293-313.
- AYKOR, Gül
1994 "Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye".N.ARAT (Ed.), **Türkiye'de Kadın Olmak.**İstanbul:Say Yayınları, 135-147.
- AZİZ, Aysel
1982 **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim.** Ankara: A.Ü. BYYO Yayını.
1984 "Kırsal Kesimde Kitle İletişim Araçlarının Aile Yapısına Etkisi". **Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler.**Türköz Erder (Ed.), Ankara :Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- BAYKAL, Deniz
1970 **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi.** Ankara: A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- BAKRİ, Z.B ve E.M.Kameir
1986 "Sudan'da Kadınların Siyasal Katılımlarının Yönleri" (Çev.Saime Tuğrul), **Toplumsal Ekonomik Yaşamda Kadın, Ülkelerden Örnekler.** O.ÇİTÇİ (Ed.)Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler: 3, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- BİRNAK, Mutlu ve S.İRVAN
1994 "1994 Yerel Seçimleri ve Kamuoyu Yoklamaları :Temsiller ve Koro". Ankara: Amme İdaresi Dergisi XXVII :3.
- BLACK, Naomi
1986 "Kadın Seçmenler Birliğinin Siyaseti Üzerine"(Çev.Füsun Tayanç), **Toplumsal Ekonomik Yaşamda Kadın, Ülkelerden Örnekler.** O.ÇİTÇİ (Ed.), Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler: 3, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- BONDER, Gloria
1986 "Kadınlar Açısından Siyasal Süreç". (Çev.Filiz Demirci), **Toplumsal Ekonomik Yaşamda Kadın, Ülkelerden Örnekler.** O.ÇİTÇİ (Ed.),Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler: 3, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- COŞKUN, Zeki
1994 "İstanbul Neyi Seçti ?". **Birikim.** İstanbul: Nisan 1994.

- ÇAM, Esat
1975 **Siyaset Bilimine Giriş.** İstanbul: İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını.
- ÇAKIR, Serpil
1991 "Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını. **Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım.** N.ARAT (Ed.), İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayını :4.
- 1993 **Osmanlı Kadın Hareketi.**İstanbul: Metis Yayınları.
- ÇAĞLI, U. ve L.DURUKAN
1989 "Sex Role Potrayals in Turkish TV Advertising :Some Preliminary Findings". **ODTÜ Gelişme Dergisi.** Ankara:16: 1-2
- ÇİTÇİ, Oya
1989 **Yerel Yönetimlerde Temsil.**Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını 226.
- 1982 **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar.** Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını 200.
- 1992 "Kadınlar ve Siyasal Katılma".**Bülten**, Nisan:11:21-23.
- ÇUÇUM, Nalan
1989 **Milletvekili Adaylığı.**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara :A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- DAVER, Bülent
1972 **Siyaset Bilimine Giriş.** Ankara: Seviç Matbaası.
- Devlet Personel Dairesi
1992 **Kamu Personeli Anket Sonuçları 1990,** Ankara:8.
- DENIS, Mc.Quail ve S.WINDAHL.
1993 **İletişim Modelleri.** (Çev.Mehmet Küçük Kurt).Ankara: İmaj Yayınları.
- DİNÇKOL, Abdullah
1993 "Türkiye'de Parlamento Seçimleri".**Bülten** , Aralık :16:19-25.
- DOĞRAMACI, Emel
1982 **Türkiye'de Kadın Hakları.** Ankara: H.Ü.Yayınları.

- ECEVİT, Yıldız
1992 "Türkiye'de Kadın İşgücünün Marjinalliği". **Bülten**, Nisan :11:15-18.
- 1993 "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri". Ş.TEKELİ (Ed.), **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 117-129.
- 1989 "Kadınlar, Siyasal Katılım ve Sendikalar". A.Ü.BYYO **Yıllık Nermiş Abadan-Unat'a Armağan**. Ankara: 1989-1990:11.
- ERDOĞAN, İrfan ve K. ALEMDAR
1990 **İletişim ve Toplum**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ERGİL, Doğu
1979 **Siyasal Yabancılaşma Açısından Seçimlere Katılmama Görgül Bir Kuram Denemesi**. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara:SBF.
- EROĞLU, Feride
1994 **Parlamentoda Kadınlar ve TBMM 17. ve 18.Dönem Kadın Milletvekilleri**. (Çoğaltma) Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi.
- EROĞUL, Cem
1991 **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**. Ankara: İmge Kitapevi.
- GÜZ, Nurettin
1995 "Siyasal Tercih Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü". **Amme İdaresi Dergisi**. Ankara:XXVIII, Mart :1:113-128.
- GÖĞÜŞ-T, Mine
1972 **Meslek Olarak Hukuk ve Siyasal Hayat**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara:A.Ü.Hukuk Fakültesi.
- GÖK, Fatma
1993 "Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar" Ş.TEKELİ (Ed.), **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 181-199.
- GÖKSEL, Burhan
1993 **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını , Atatürk Dizisi:27.
- GÜLER, Seda
1995 "Konferans Kadınlara Ne Kazandıracak".**Sabah -Melodi Gazetesi** .10 Eylül.

- GÜLMEN, Yüksel
1979 **Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü 1960-1970.** İstanbul: İ.Ü.Yayınları :2531, İktisat Fakültesi 430.
- HENRY, Natacha
1995 "Gender Parity in French Politics". **The Political Quarterly** :66, July-September. Publishing Co.Lt.
- HEPER, Metin
1986 "Türkiye'de İslam, Siyasal Sistem ve Toplum Orta Doğu'daki Bazı Ülkelerle Bir Karşılaştırma". **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi.** E.KALAYCIOĞLU ve A.Y.SARIBAY (Ed.), İstanbul.
- IMAMOĞLU, Olcay
1993 "Gazetelerde Kadının ve Erkeğin Temsil Edilişi ". **Türk Psikoloji Dergisi.** Ankara: 8, Haziran 29.
- 1987 **Kadınların İstihdamında Kurum İstatistikleri.** İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü Ankara.
- KALAYCIOĞLU, Ersin
1995 "Kim Kime Niçin Oy Veriyor". **Milliyet Gazetesi** ,19 Aralık.
- 1986 "Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği. **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi.** E.KALAYCIOĞLU ve A.Y.SARIBAY (Ed.), İstanbul.
- KANDİYOTİ, Deniz
1982 "Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma". **Türk Toplumunda Kadın.** N.ABADAN-UNAT (Ed.), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği .
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer
1970 **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri.** Ankara.
- KAZGAN, Gülten
1982 "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü" .**Türk Toplumunda Kadın.** N.ABADAN-UNAT (Ed.), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği .
- KAYA, A.Raşit
1985 **Kitle İletişim Sistemleri.** Ankara :Teori Yayınları, 1bs.

KELEŞ, Ruşen ve C.HAMAMCI

1994 **Belediye Başkanları ve Belediye Meclisi Üyeleri.**
Mahalli İdareler Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi.
Ankara:1.

KIŞLALI, T.Ahmet

1994 "Ulusal Egemenlik ve Siyasette Kadın". N.ARAT (Ed.),
Türkiye'de Kadın Olmak.İstanbul:Say Yayınları, 73-79.

1974 **Öğrenci Ayaklanmaları.** Ankara:Bilgi Yayınevi 1bs.

1976 "Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri".
A.Ü.Siyasal Bilgiler Dergisi. Ankara: XXXI Mart-
Aralık,1-4.

KLAPPER, T.Joseph

1992 "The Comparative Effects of the Varisus Media". Kitle
Haberleşme Teorilerine Giriş. (Çev.Ünsal Oskay).
İstanbul: Der Yayınları.

KORAY, Meryem

1992 "Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri" **Amme**
İdaresi Dergisi, XXV,1-4 : 93-122.

1990 "Kadın Adına Gündem Oluşturmak" **Amme**
İdaresi Dergisi, XXIII, 1-4.

KÖKSAL, Sema ve N.Kara

1990 "1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve
Belediyeler". **Toplum ve Bilim.** 48/49 Kış-Bahar: 117-
128.

KURGU, Elif

1995 "YDH'nın Kadın Kurulu Başkanı" **Sabah Melodi**
Gazetesi 6 Mayıs.

KÜÇÜKKURT, Mehmet ve N.GÜZ

1994 "18-22 Yaş Grubu Gençlerin Kitle İletişim Araçlarını
Kullanım Tercihleri Üzerine Bir Araştırma". **Amme İdaresi**
Dergisi, XXVII,3.

KÜÇÜKKURT, Mehmet ve N.GÜZ, C.ANIK

1996 "The Role Of Gender in Political News and Commantary in
Turkish Newspapers : The Case of Tansu Çiller". **Gender**
and Media. Med-Campus Yayınları :7, Ankara: ODTÜ-
GİSAM.

KÜSEFOĞLU, Üstün

1992 "Türk Siyasi Hayatında Kadın". **Bülten,**Nisan:11:24-26.

- LEIGHLEY, E.Jan
1995 "Attitudes , Opportunities and Incentives :A Field Essay on Political Participation". **Political Research Quarterly**. March 48:1, Publisher Quarterly by the University of Utah.
- MINİBAŞ, Tükel
1993 "Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın ve İstihdam Sorunları". **I.Ulusal Kadın Kongresi 1991 Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği**. İstanbul.
- OĞUZKAN, Turhan
1993 "Kadınlarımızın Eğitim". **I.Ulusal Kadın Kongresi 1991 Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği**. İstanbul.
- OKTAY, Ayla ve C.ÖZTÜRK
1993 "Türkiye'de Kızların Eğitimi". **I.Ulusal Kadın Kongresi 1991 Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği**. İstanbul.
- ÖNCÜ, Ayşe
1982 "Uzman Mesleklerde Türk Kadını ".**Türk Toplumunda Kadın.N.ABADAN-UNAT (Ed.)**, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği .
- ÖRNEK, Acar
1991 **Kamu Yönetimi**. İstanbul: Meram Yayın.
- ÖZBUDUN, Ergun
1975 **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**. Ankara.
1993 "Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?" **Bülten** , Aralık :16:7,10.
- SALLAN, Songül
1992 "Mesleklerde ve Kamu Bürokrasisinde Türk Kadını". **Bülten**: Nisan 11:37-41.
- SAKTANBER, Ayşe
1993 "Türkiye'de Medya'da Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne". **Ş.TEKELİ (Ed.)**, 1980'ler **Türkiyesi'nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 211-233.
- SKARD, Torild
1986 "Kuzey Ülkelerinin Siyasal Yaşamında Kadın". (Çev.Sevil Atauz). **Toplumsal Ekonomik Yaşamda Kadın, Ülkelerden Örnekler**. O.ÇİTÇİ (Ed.),Uluslararası

Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler: 3, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.

TAŞÇIOĞLU, Muhadere

1968

Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durum ve Kadın Kıyafetleri. Ankara.

TEKELİ, Şirin

1982

Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat. İstanbul: Birikim Yayınları.

1988

"Siyasal Eşitlik Neden Kazanılmadı". Kadınlar İçin. İstanbul: İletişim Yayınları, 9-52.

1988

"Türkiye'de Kadınların Siyasal Hayattaki Yeri". Kadınlar İçin Yazılar (1977-1987). İstanbul: Alan Yayıncılık 66-93.

1991

Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım. N.ARAT (Ed.), İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayını.

1982

"Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri". Türk Toplumunda Kadın. N.ABADAN-UNAT (Ed.), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 2 basım.

TEKELİ, Şirin ve M.KORAY

1991

Devlet-Kadın-Siyaset. Ankara :TÜSES Yayınları.

TOKGÖZ, Oya

1979

Siyasal Haberleşme ve Kadın. Ankara:A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını 429.

1990

"Ulusal Siyasal Kampanyalar". Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslararası Sempozyumu. M.VAROL (Ed.), Ankara:A.Ü.BYYO Yayını :11,69-73.

1994

"Siyasal Reklamlarda Kadın Söylemi ve Kadın İmgeleri". N.ARAT (Ed.), Türkiye'de Kadın Olmak.İstanbul: Say Yayınları, 73-79.

1994

"Kadın Seçmen İmgesi: Türkiye'de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir Deneme". Anne İdaresi Dergisi, XXVII, 4:97,115.

TALU, Mehmet

1995

"Devlet İdaresi Kadına Verilmez". Milli Gazete 9 Kasım.

- TOPUZ, Hıfzı
1991 **Siyasal Reklamcılık Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle.** İstanbul:Cem Yayınevi, 1bs.
- TURAN, İlter
1986 **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış.** İstanbul: 3 bs.
- TURHAN, Mehmet
1991 **Siyasal Elitler.** Ankara: Gündoğan Yayınları.
1996 **Sabah Melodi Gazetesi.** 9 Ocak.
1995 **Pazartesi Gazetesi.** Ağustos
1995 **Pazartesi Gazetesi.** Eylül
1993 **Kadına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar.**Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
1992 **Kadın İstatistikleri.** Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
1993 **"Kadının Kimliği Kongresi" Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni, 2.**
1993 **"Kadın Alt Komisyon Raporu", DPT Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu, Kasım, 46-47.**
1993 **"Kamu Yönetimi ve Karar Mekanizmalarında Kadın Çalışma Grubu Raporu", DPT Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu, Kasım, 60-75.**
- UYSAL, Birkan
1984 **Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi.** Ankara: Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını.
- WOLTON, Dominique
1992 **"Televizyon ve Politika: Demokratik Oyunun Bozulması mı?". Medya Dünyası (Ed.), J.M. CHARON. Türkçe yayına hazırlayan: K. ALEMDAR-İ. ERDOĞAN, Çev. O. TATLIPINAR. İstanbul: İletişim Yayınları.**
- YAYAN, Veysel
1984 **"Türkiye'de Kadın Eğitiminde Sağlanan Gelişmeler ve Kadınların Çalışma Hayatına ve Siyasal Hayata İştirakleri".**

**Türk Kadınına Siyasi Hakların Tanınmasının
50.Yılı Uluslararası Konferansı.** Ankara: Kadın
Dernekleri Federasyonu Yayını.

YÜCEKÖK, N.Ahmet

**1983 Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de
Parlamentonun Evrimi.** Ankara.

1987 Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi).
Ankara:A.Ü.SBF Yayını 565.

EK:1

1-Hangi televizyon kanalını izliyorsunuz?Sırasıyla üç seçenek işaretleyiniz

- ()1.TRT1 ()2.TRT 2 ()3.İnterstar
 ()4.Kanal 6 ()5.Show tv ()6.TGRT
 ()7.Atv ()8.Kanal D ()9.HBB
 ()10.Flash Tv ()11.Samanyolu ()12.Televizyon izlemiyorum.

2-En çok hangi televizyon programlarını izliyorsunuz?Sırasıyla üç seçenek işaretlenebilir.

- ()1.Haberler ve hava durumu
 ()2.Haber programlar (32.Gün, Gündem, Siyaset Meydanı, Objektif vb)
 ()3.Eğitim-kültür programları
 ()4.Müzik -eğlence
 ()5.Türk filmleri
 ()6.Yabancı diziler (Yalan Rüzgarı,Cesur ve Güzel vb.)
 ()7.Sağlık programları
 ()8.Dini yayınlar
 ()9.Köy programları
 ()10.Yarışmalar
 ()11.Yıldız falı, Çöpçatan vb.

3-Gazete okur musunuz?

- ()1.Hergün en az iki gazete okurum.
 ()2.Hergün en az bir gazete okurum.
 ()3.Birkaç günde bir gazete okurum.
 ()4.Arada sırada bir gazete okurum.
 ()5.Hiç gazete okumam.

4-Gazetede öncelikle hangi sütunları okuyorsunuz?

- ()1.Türkiye'nin gündemine ilişkin haberler, politika.
 ()2.Magazin (sinema-müzik dünyasının ünlülerine ilişkin haberler)
 ()3.Kadınlara yönelik sütunlar.
 ()4.Yıldız falı, Güzin abla vb.
 ()5.Bulmaca, anket.
 ()6.Kültür - sanat sayfası.
 ()7.Sağlık.
 ()8.Makale ve köşe yazıları.
 ()9.Dini bilgiler içeren yazılar.
 ()10.Spor haberleri.

5-Sizce basın organları (gazeteler, dergiler, radyolar, televizyonlar vb) yayınlarında siyasal olaylara yeterince yer veriyor mu?

- ()1.Gereğinden çok yer veriyor.
 ()2.Yeterli oranda yer veriyor.
 ()3.Hiç yer vermemeli.
 ()4.Partilerle ilgili daha ayrıntılı yer vermeli.

6-Siyasal olayları hangi iletişim organından izliyorsunuz?

- ()1.Gazeteler
 ()2.Dergiler
 ()3.Radyolar
 ()4.Televizyonlar
 ()5.Aile içi sohbetler
 ()6.Eş,dost, arkadaş sohbetleri
 ()7.Hiç izlemiyorum.

7-Çocuklarınızın politikacı olmasını ister misiniz?

- ()1.Kızımın ve oğlumun politikayla ilgilenmesini istemem.
 ()2.Sadece oğlumun politikayla ilgilenmesini isterim.
 ()3.Her ikisi de ilgilenebilir.

8-Faal olarak siyasete katılmak istediğinizde bu durumu eşiniz ya da aileniz nasıl karşıladı?

- () 1. Kararımı destekledi.
- () 2. Kararımı desteklemesi için ikna ettim.
- () 3. Kesinlikle izin vermedi, ona rağmen çalışmaya başladım.
- () 4. Kararı bana bıraktılar karışmadılar.

9-Kadınlar için siyasete katılmak iyi bir eş ya da anne olmayı engeller mi?

- () 1. Büyük oranda engeller.
- () 2. Kısmen engeller.
- () 3. Hiç engellemez.
- () 4. Olumlu yönde etkiler.

10-Kadınların bugünkü siyasi zeminde yeteri kadar temsil edildiklerine inanıyor musunuz?

- () 1. Gereğinden fazla temsil ediliyorlar.
- () 2. Sayıca az olmalarına rağmen, bana göre yeterlidir.
- () 3. Meclis'te ve yerel yönetimlerde daha fazla oranda temsil edilmelidir.
- () 4. Siyasal hayatın bütün bölümlerinde kadınlar daha fazla oranda yer almalıdır.

11-Kadınların politikaya daha fazla oranda katılımını sağlamak için,

- () 1. Kadınların eğitim düzeyleri yükseltilmeli.
- () 2. Kreş ve gündüz bakımevleri artırılmalı.
- () 3. İş-meslek sahibi olmaları sağlanmalı.
- () 4. Seçimlerde kadın adaylara öncelik / ya da ayrıcalık tanınmalı.
- () 5. Kadın haklarıyla ilgili gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı.

12-Kadınların Başbakan olmasını uygun buluyor musunuz?

Evet ise;

- () 1. Kadınlar erkeklerden daha başarılı olur.
- () 2. Kadınlar da erkekler kadar başarılı olur.
- () 3. Kadın sorunlarıyla ilgilenir.
- () 4. Kadınların kendi seslerini duyurmaları ve haklarını korumaları için gereklidir.
- () 5. Kadınlar daha akılcı, güvenilir, duyarlı, yapıcı ve aktif politika yapar.

Hayır ise;

- () 6. Siyaset erkek işidir uygun bulmuyorum.
- () 7. Kadınlar siyasetle ilgilenebilir, fakat başbakan olmamalıdır.
- () 8. Biz muhafazakar bir toplumuz kadınların siyasete katılması ve başbakan olması doğru olmaz.
- () 9. Kadınlar duygusaldır, ülke yönetiminde sağlıklı karar veremezler.

13-Politikayla ilgilenmenizi şu faktörlerden hangilerine bağlayabilirsiniz? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1. Baba tarafından ailem.
- () 2. Anne tarafından ailem.
- () 3. Kitle iletişim araçları.
- () 4. Eşim ve çevresi.
- () 5. Eğitim yaşıntım.
- () 6. Meslek hayatına atılmam.
- () 7. Arkadaş çevrem.
- () 8. Siyasetin toplumun her tabakasında yaygınlaşması.
- () 9. Diğer (Lütfen belirtir misiniz?)

14-Partiye nasıl üye oldunuz?

- () 1. Kendi girişimimle.
- () 2. Partiden aldığım çağrı üzerine.
- () 3. Ailemin isteği ile.
- () 4. Arkadaş çevremi desteği ile.

15- Millet Meclisine /Belediye Meclisine , üyesi olarak girdiğiniz partiyle ilişkiniz ne zaman başladı?

- () 1. Birkaç yıl önce.
- () 2. 5-10 yıl.
- () 3. 10-15 yıl

() 4.15 yıldan fazla.

16-Bu partiyi seçiş nedeniniz nedir? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Ailemizde gelenek olduğu için.
- () 2.Lideri beğendiğim için.
- () 3.Parti programı görüşlerimi yansıttığı için.
- () 4.Denenmiş bir parti olduğu için.
- () 5.Parti tabanı daha geniş olduğu için
- () 6.Diğer (Lütfen belirtir misiniz?)

17-Parlamentoda /Belediye Meclisinde/ Parti çalışmalarında bulunduğunuz zaman erkek meslektaşlarınız kadın oluşunuza herhangi bir tepki gösterirler mi / göstermişler midir?

- () 1.Fikirlerimi dikkate almadılar.
- () 2.Koruyucu tutum içine girdiler.
- () 3.Daha fazla muhalefet ettiler.
- () 4.Herhangi bir tepki göstermediler.

18-Seçmenleriniz, bir kadın temsilci tarafından temsil edilme konusunda size olumlu ya da olumsuz bir tepki gösterdiler mi?

- () 1.Aday olduğumda beni desteklemeyeceklerini söylediler.
- () 2.Hem olumlu hem olumsuz tepki aldım, beni fazla etkilemedi.
- () 3.Genellikle olumlu tepki aldım, bu beni cesaretlendirdi.
- () 4.Kadınlar destek verirken, erkekler olumsuz davrandı.
- () 5.Erkekler destek verirken kadınlar olumsuz davrandı.

19-Seçmenlerinizle temas kurmada, kadın milletvekili/belediye başkanı olarak herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı?

- () 1.Hayır, diğer milletvekilleri /belediye başkanı gibi bütün seçmenlerim benimle rahat iletişim kurabilir.
- () 2.Hayır, herhangi bir zorlukla karşılaşmadım.
- () 3.Evet, daha çok benim çaba göstermem gerekti.
- () 4.Evet , daha çok kadın seçmenlerle temas kurabildim.

20-Sizce siyasetteki faaliyet biçiminizi belirleyen asıl faktör nedir / neydi?

- () 1.Seçmenlerin beklentileri.
- () 2.Kişilik özelliklerim.
- () 3.Parti grubundaki işbölümü
- () 4.Erkek meslektaşlarımla tavrı.
- () 5.Üye olduğum komisyonlar.
- () 6.Başka nedenler (lütfen açıkla mısınız?)

21-Sizce Mecliste ve yerel yönetimlerde oldukça az sayıda kadın temsilci bulunmasının sebebi nedir ?Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Kadınların ilgisizliği.
- () 2.Siyasetin erkek işi olarak algılanması.
- () 3.Seçmenlerin kadınlara güvensizliği.
- () 4.Kadının ekonomik yönden güçsüzlüğü.
- () 5.Kadınların eğitim olanaklarından daha az yararlanmaları.
- () 6.Evlilik kurumunun kadınların politikayla ilgilenmelerini zorlaştırması.
- () 7.Toplumsal yapı ve geleneklerin olumsuz etkisi.
- () 8.Aileye ilişkin sorumlulukların katılımı sınırlaması.
- () 9.Diğer.(Lütfen belirtir misiniz?)

22-Seçmenlerinizle iletişim kurarken hangi kanalları kullanırsınız?Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Ev ziyaretleri.
- () 2.Elektronik medya.
- () 3.Basılı medya.
- () 4.El ilanları.

- () 5.Parti teşkilatının yayın organları.
 () 6.Onlar için belirlenmiş gün ve saatlerde kabul ederim (halk günü).
 () 7.Tüm iletişim kanallarını kullanarak seçmenlerimle olabildiğince yakın olurum.

23-Seçim sloganınızı yazar mısınız?

.....

24-Bu sloganı seçmenizin nedenlerini açıklayabilir misiniz?

.....

25-Sizce medya siyasete katılımı nasıl etkiliyor? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Erkek politikacıların üstünlüğünü savunuyor.
 () 2.Kadın eşitliğini destekliyor.
 () 3.Plansız ve bilgisiz hareket ediyor.
 () 4.Özerklik hakkını finans ve okuyucuya bağlı olarak kullanıyor.
 () 5.Kadınları politik mücadeleden uzaklaştırıyor.
 () 6.Politika konusunda eğitim ve aydınlatma rolünü üstleniyor.
 () 7.Diğer.(Lütfen belirtir misiniz?)

.....

26-Medyada Türk kadın politikacı protipi (profili) var mı?Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Ana, bacı rolünü üstlenmiş.
 () 2.Sevecen, şevkatli, içten.
 () 3.Başarısını arkasındaki erkekten alan.
 () 4.Aile ve çevre ile ilişkileri düzenli.
 () 5.Sosyal çevresinde kabul gören.
 () 6.Seçkin
 () 7.Erkek gibi kadın.
 () 8.Saçı uzun aklı kısa.
 () 9.Cesaretli, kararlı, dinamik.
 () 10.Yeteneksiz

27-Bir veya daha fazla dönem milletvekilliği/belediye başkanlığı yapmış olmak sonradan yaşantınızı etkiledi mi? Etkiledi ise hangi alanlarda.Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Sosyal çevremi daralttı.
 () 2.Sosyal çevremi genişletti.
 () 3.İş hayatımı olumlu yönde etkiledi.
 () 4.İş hayatımı olumsuz yönde etkiledi.
 () 5.Aile hayatımı olumlu yönde etkiledi.
 () 6.Aile hayatımı olumsuz yönde etkiledi.
 () 7.Hiç bir değişiklik yaratmadı.
 () 8.Hayatımı tamamen değiştirdi.
 () 9.Kendine güven ve saygımı artırdı.

28-Genel olarak bakıldığında kadın politikacıların eğitim düzeylerinin, erkek meslektaşlarına oranla yüksek oluşunun nedeni nedir?

- () 1.Erkek meslektaşlarına söz geçirme çabası.
 () 2.Eğitim düzeyi ile birlikte ekonomik olarak özgürleşme politikayı kolaylaştırdığı için.
 () 3.Kadınların erkeklerle yarışabilmesi için daha nitelikli olması gerekiyor.
 () 4.Diğer (lütfen belirtir misiniz?)

.....

29-Kadın politikacıların kariyerlerindeki görüntüleri ne kadar önemli?

- () 1.Önemli değil.
 () 2.Ortalama bir düzey tutturmaları beklenir.
 () 3.Çok önemli.

30-Kadın politikacıların başarı/başarısızlığı hangi ölçüde "cinsiyet rolüyle" açıklanıyor?

- () 1. Tamamiyle.
 () 2. Bir ölçüde.
 () 3. Cinsiyet gözetilmiyor.

31- Politik uğraşınız kadınlığınızın ne kadarından ya da hangi unsurlarından vazgeçmenizi gerektirdi?

- () 1. Seçmenlere yakın olmak için ana, baci rolüne soyundum.
 () 2. Eşim ve ailemden uzaklaştım.
 () 3. Medyadaki imajım ve eleştirilere hedef olmamak için otokontrolümü artırdım.
 () 4. Daha katı ve kuralcı oldum.
 () 5. Hiçbirşeyden vazgeçmedim.
 () 6. Diğer. (Lütfen belirtir misiniz?)

32- Kadınların siyasette daha fazla sayıda yer almaları için ne yapılması gerekir? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1. Kadın kolları parti örgütünde yer almalıdır.
 () 2. Kota uygulaması desteklenmelidir.
 () 3. Kadınlar siyasal katılma konusunda eğitilerek, teşvik edilmeli.
 () 4. Medyanın kadınları teşvik etmesi sağlanmalı.
 () 5. Seçilme yaşı aşağı çekilmelidir.
 () 6. Katılmayı destekleyecek uzun dönemli politikalar oluşturulmalı.

33- Kota uygulaması aşağıdaki konularda olumlu etki yaratır mı? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1. Kadınların siyasete ilgisi artar.
 () 2. Yasal düzenlemeler iyileşir.
 () 3. Kadın hareketleri güçlenir.
 () 4. Kadın sorunlarının gündemde önemi artar.
 () 5. Kadının toplumsal konumu iyileşir.
 () 6. Eşitlik sağlanır.
 () 7. Değişiklik yaratmaz.

34- Milletvekili / belediye başkanı/belediye meclisi üyesi olmadan önce, faaliyet gösterdiğiniz, politikayla ilgili herhangi bir göreviniz oldu mu?

- () 1. Hayır olmadı.
 () 2. Yerel yönetimler.
 () 3. Siyasi parti örgütleri.
 () 4. Kadın dernekleri.
 () 5. Meslek dernekleri.
 () 6. Diğer dernekler.

35- Seçilmeden önce siyasi parti örgütünde çalıştıysanız, hangi partiydi? Lütfen belirtiniz

36- Parti grubunda yerinizi genellikle nasıl nitelersiniz?

- () 1. İyi bir izleyiciyim.
 () 2. Yönetime ve kararlara katılan bir üyeyim.
 () 3. Yönetim ve karar almada belirleyiciyim.

37- Parti ya da Meclis'te hangi komisyona üyesiniz/üyeydiniz?

38- Parti örgütünde ve belediyede üzerinde titizlikle durduğunuz sorun nedir? Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1. Genel çözüm bekleyen sorunlar.
 () 2. Bölgesel/yerel sorunlar.
 () 3. Ekonomik sorunlar.
 () 4. Eğitim sorunları.
 () 5. Kadın sorunları.
 () 6. Diğer sorunlar.

39- Seçmenleriniz için halk günü düzenliyor musunuz?

- () 1. Hayır, seçmenlerim için ayırdığım özel bir gün/saat yok.

- () 2.Seçmenlerim her zaman benimle görüşebilir.
 () 3.Haftada bir
 () 4.On beş günde bir
 () 5.Ayda bir
 () 6.Üç ayda bir
 () 7.Diğer lütfen belirtir misiniz?

40-Kadın seçmenlere ilişkin olarak ne düşünüyorsunuz?

- () 1.Ailelerine bağımlı oy kullanıyorlar.
 () 2.Erkek seçmenle bir farklılıkları bulunmuyor.
 () 3.Parti bağlılıkları daha az.
 () 4.Oy kullarımlarında duygusal etmenler belirleyici oluyor.
 () 5.Erkeklerle oranla daha ilgisizler.
 () 6.Başka.....

41-Parti örgütünün hangi kademelerinde bulundunuz?Sırasıyla işaretleyiniz.

- () 1.Sadece gönüllü faaliyetlere katıldım.
 () 2.Delege
 () 3.Gençlik kolları
 () 4.Kadın kolları
 () 5.İl idare kurulu
 () 6.İl temsilcisi
 () 7.Merkez yönetim kurulu üyesi
 () 8.Başka lütfen belirtiniz.....

42-Siyaset yaşamınızı sürdürmeyi düşünüyor musunuz?

- () 1.Partinin aktif bir üyesi olarak sürdüreceğim.
 () 2.İl genel meclisi üyeliğine aday olacağım.
 () 3.Belediye meclisi üyeliğine aday olacağım.
 () 4.Belediye başkanlığına aday olacağım.
 () 5.Milletvekilliğine aday olacağım.
 () 6.Hayır düşünmüyorum.

43-Adınız Soyadınız:

44-Medeni Durumunuz:

- () 1.Bekar () 2.Evli () 3.Boşanmış/Dul

45-Evli iseniz; eşinizin eğitim durumu,

- () 1.Okur-yazar () 2.İlkokul () 3.Ortaokul
 () 4.Lise () 5.Yüksekokul () 6.Lisansüstü.

46-Yaşınız

- () 1.20-25 () 3.32-37 () 5.44-49
 () 2.26-31 () 4.38-43 () 6.50-55
 () 7.55 ve yukarısı

47-Mesleğiniz:.....

48-Eğitim durumunuz

- () 1.Ökur-yazar () 2.İlkokul () 3.Ortaokul
 () 4.Lise () 5.Yüksekokul () 6.Lisansüstü.

49-Üyesi olduğunuz siyasi parti:.....

50-Yetişirken yaşadığınız yer

- () 1.Köy () 2.İlçe () 3.Kent

51-Babanızın eğitim durumu

- () 1.Okur-yazma yok () 2.Okur-yazar () 3.İlkokul
 () 3.Ortaokul () 4.Lise () 5.Yüksekokul
 () 6.Lisansüstü.

52-Babanızın mesleği nedir?

- () 1.Memur () 2.Toprak sahibi/çiftçi () 3.İşadamı/tüccar
 () 4.Serbest meslek () 5.Esnaf/zanatkar () 6.İşçi

EK: 2

Aşağıdaki anket "Kadınlar ve Siyasal Katılma" konulu master tezi nedeniyle düzenlenmiştir. Vereceğiniz yanıtlar araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Uygun cevapların yanındaki parantezin içine X işaretini koyunuz. İlginiz için teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Berrin Balay

1-Hangi televizyon kanalını izliyorsunuz?Sırasıyla üç seçenek işaretleyiniz.

☐)1.TRT1	☐)2.TRT 2	☐)3.interstar
☐)4.Kanal 6	☐)5.Show tv	☐)6.TGRT
☐)7.Atv	☐)8.Kanal D	☐)9.HBB
☐)10.Flash Tv	☐)11.Samanyolu	☐)10.Televizyon izlemiyorum.

2-En çok hangi televizyon programlarını izliyorsunuz?Üç seçenek işaretlenebilir.

- ☐)1.Haberler ve hava durumu
- ☐)2.Haber programlar (32.Gün, Gündem, Siyaset Meydanı, Objektif vb)
- ☐)3.Eğitim-kültür programları
- ☐)4.Müzik -eğlence
- ☐)5.Türk filmleri
- ☐)6.Yabancı diziler (Yalan Rüzgarı, Cesur ve Güzel vb.)
- ☐)7.Sağlık programları
- ☐)8.Dini yayınlar
- ☐)9.Köy programları
- ☐)10.Yarışmalar
- ☐)11.Yıldız falı, Çöpçatan vb.

3-Gazete okur musunuz?

- ☐)1.Hergün en az iki gazete okurum.
- ☐)2.Hergün en az bir gazete okurum.
- ☐)3.Birkaç günde bir gazete okurum.
- ☐)4.Arada sırada bir gazete okurum.
- ☐)5.Hiç gazete okumam.

4-Gazetede öncelikle hangi sütunları okuyorsunuz?Üç seçenek işaretlenebilir.

- ☐)1.Türkiye'nin gündemine ilişkin haberler, politika.
- ☐)2.Magazin (sinema-müzik dünyasının ünlülerine ilişkin haberler)
- ☐)3.Kadınlara yönelik sütunlar.
- ☐)4.Yıldız falı, Güzin abla vb.
- ☐)5.Bulmaca, anket.
- ☐)6.Kültür - sanat sayfası.
- ☐)7.Sağlık.
- ☐)8.Makale ve köşe yazıları.
- ☐)9.Dini bilgiler içeren yazılar.
- ☐)10.Spor haberleri.

5-Sizce basın organları (gazeteler, dergiler, radyolar, televizyonlar vb.) yayınlarında siyasal olaylara yeterince yer veriyor mu?

- ☐)1.Gereğinden çok yer veriyor.
- ☐)2.Yeterli oranda yer veriyor.
- ☐)3.Hiç yer vermemeli.
- ☐)4.Partilerle ilgili daha ayrıntılı yer vermeli.

6-Siyasal olayları hangi iletişim organından izliyorsunuz?

- ☐)1.Gazeteler
- ☐)2.Dergiler
- ☐)3.Radyolar
- ☐)4.Televizyonlar
- ☐)5.Aile içi sohbetler

- () 6.Eş,dost, arkadaş sohbetleri
() 7.Hiç izlemiyorum.

7-Çocuklarınızın politikacı olmasını ister misiniz?

- () 1.Kızımın ve oğlumun politikayla ilgilenmesini istemem.
() 2.Sadece oğlumun politikayla ilgilenmesini isterim.
() 3.Her ikisi de ilgilenebilir.

8-Faal olarak bir partiye üye olmak istesenz/istediğinizde bu durumu eşiniz ya da aileniz nasıl karşılar?

- () 1.Kararımı destekler.
() 2.Kararımı destekleyebilir ama ikna etmem gerekir.
() 3.Kesinlikle izin vermezler.
() 4.Karşı çıkmalarına rağmen üye olurum.
() 5.Kararı bana bırakırlar karışmazlar.

9-Bir siyasi partiden aday olmak istediğinizde bu durumu eşiniz ya da aileniz nasıl karşılar ?

- () 1.Kararımı destekler.
() 2.Kararımı destekleyebilir ama ikna etmem gerekir.
() 3.Kesinlikle izin vermezler.
() 4.karşı çıkmalarına rağmen aday olurum.
() 5.Kararı bana bırakırlar karışmazlar.

10-Sizce politikacılık nasıl bir meslektir?

- () 1.Saygın bir meslektir, gelir durumu iyidir.
() 2.Saygın bir meslek değildir, fakat geliri iyidir.
() 3.Saygınlığı ve kazancı iyi olmayan bir meslektir.
() 4.ekonomik ve sosyal saygınlığı bir yana gerekli bir meslektir.
() 5.Gereksiz bir meslektir.

11-Herhangi bir siyasi partiye üye olmak ister misiniz ?

- () 1.Evet.
() 2.Hayır.
() 3.Düşünüyorum.

12-Siyasi partilerin kadın kollarına üye olmak ister misiniz?

- () 1.Evet.
() 2.Hayır.
() 3.Düşünüyorum.

13-"Politika erkek işidir" görüşü sizce ne derece doğrudur?

- () 1.Tamamen katılıyorum.
() 2.Kısmen katılıyorum.
() 3.Hiç katılmıyorum.

14-Kadınlar için siyasete katılmak iyi bir eş ya da anne olmayı engeller mi?

- () 1.Büyük oranda engeller.
() 2.Kısmen engeller.
() 3.Hiç engellemez.
() 4.Olumlu yönde etkiler.

15-Kadınların evi dışında herhangi bir işte çalışmasını nasıl karşılıyorsunuz?

- () 1.Kadının çalışması modern toplumun gereğidir.
() 2.Kadının çalışması ekonomik sebeplerden dolayı gereklidir.
() 3.Kadınlar belli mesleklerde çalışabilir.Öğretmenlik vb.
() 4.Kadının çalışmasına tamamen karşıyım.

16-Kadınların bugünkü siyasi zeminde yeteri kadar temsil edildiklerine inanıyor musunuz?

- () 1.Gereğinden fazla temsil ediliyorlar.
() 2.Sayıcı az olmalarına rağmen, bana göre yeterlidir.
() 3.Meclis'te ve yerel yönetimlerde daha fazla oranda temsil edilmelidir.

() 4.Siyasal hayatın bütün bölümlerinde kadınlar daha fazla oranda yer almalıdır.

17-Kadınların politikaya daha fazla oranda katılımını sağlamak için,Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Kadınların eğitim düzeyleri yükseltilmeli.
- () 2.Kreş ve gündüz bakımevleri artırılmalı.
- () 3.İş-meslek sahibi olmaları sağlanmalı.
- () 4.Seçimlerde kadınlara öncelik / ya da ayrıcalık tanınmalı.
- () 5.Kadın haklarıyla ilgili gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı.

18-Sizce Mecliste ve yerel yönetimlerde oldukça az sayıda kadın temsilci bulunmasının sebebi nedir ?Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- () 1.Kadınların ilgisizliği.
- () 2.Parlamentarlığın erkek işi olarak algılanması.
- () 3.Seçmenlerin kadınlara güvensizliği.
- () 4.Kadının ekonomik yönden güçsüzlüğü.
- () 5.Kadınların eğitim olanaklarından daha az yararlanmaları.
- () 6.Evlilik kurumunun kadınların politikayla ilgilenmelerini zorlaştırması.
- () 7.Toplumsal yapı ve geleneklerin olumsuz etkisi.
- () 8.Aileye ilişkin sorumlulukların katılımı sınırlaması.
- () 9.Diğer.(Lütfen belirtir misiniz?)

19-Kadınların Meclis, yerel yönetimler ve siyasi parti yönetim organlarında daha çok sayıda yer almasını ister misiniz?

() 1.Evet.Niçin?.....

() 2.Hayır.Niçin?.....

20-Seçimlerde kadın ve erkek adaylardan hangisini desteklersiniz?

- () 1.Kadın adayı.
- () 2.Erkek adayı.
- () 3.Hangisi daha nitelikli ise onu desteklerim.
- () 4.Fikrim yok.

21-Kadınların Başbakan olmasını uygun buluyor musunuz?

Evet ise;

- () 1.Kadınlar erkeklerden daha başarılı olur.
- () 2.Kadınlar da erkekler kadar başarılı olur.
- () 3.Kadın sorunlarıyla ilgilenir.
- () 4.Kadınların kendi seslerini duyurmaları ve haklarını korumaları için gereklidir.
- () 5.Kadınlar daha akılcı, güvenilir, duyarlı, yapıcı ve aktif politika yapar.

Hayır ise;

- () 6.Siyaset erkek işidir, uygun bulmuyorum.
- () 7.Kadınlar siyasetle ilgilenebilir, fakat başbakan olmamalıdır.
- () 8.Biz muhafazakar bir toplumuz, kadınların siyasete katılması ve başbakan olması doğru olmaz.
- () 9.Kadınlar duygusaldır, ülke yönetiminde sağlıklı karar veremezler.

22-Politikacıyı nasıl tanımlarsınız (tarif edersiniz)?Birden çok seçenek işaretlenebilir.

() 1.Kadın	() 9.Kentli	() 17.Güvenilir
() 2.Erkek	() 10.Cesur, kararlı	() 18.Geleneklere bağlı
() 3.Genç	() 11.Okur-yazar	() 19.Dindar
() 4.Orta Yaşlı	() 12.İyi eğitilmiş	() 20.Seçkin
() 5.Yaşlı	() 13.Kültürlü	() 21.Sıradan
() 6.Evli	() 14.Modern	() 22.Toplum için çalışan

- ()7.Bekar ()15.Saygıdeğer ()23.Çevresinde sevilen
()8.Köylü ()16.Dinamik ()24.Dürüst

23-Siyasi kararınızı (oy vereceğiniz partiyi) belirlerken kime danışsınız?

- ()1.Eşime ve aileme danışırım.
()2.Arkadaşlarımdan fikir alırım.
()3.Kitle iletişim araçlarını izlerim.
()4.Kendi gözlemlerime göre kendim tek başıma karar veririm.

24-Babanız veya eşinizle aynı partiye mi oy verirsiniz?

- ()1.Evet
()2.Hayır.

25-Evet ise; Babanız veya eşinizle aynı partiye oy verme nedeniniz nedir?

- ()1.Eşim veya babam aynı partiye oy vermeme istemeleri.
()2.İkimizde aynı partiyi destekliyoruz.
()3.Kendi kararım.

26-Siyasi parti tercihinizde etkili olan faktör nedir?Birden fazla seçenek işaretlenebilir.

- ()1.Partinin lideri.
()2.Partinin ekonomik görüşleri.
()3.Dış politikada takip edeceği yol.
()4.Anarşi ve terör konusundaki vaatleri.
()5.Dünya görüşü.
()6.Kadınlarla ilgili verdiği mesajlar.
()7.Partinin vaatleri .
()8.Partinin adaylarının niteliği.

27-Siyasete girerseniz ne olmak istersiniz?

- ()1.Sadece faal olarak çalışmayı isterim.
()2.Partinin yetkili organlarında görev almak isterim.
()3.Belediye başkanı olmak isterim.
()4.Milletvekili olmak isterim.
()5.Bakan veya başbakan olmak isterim.

28-Seçimlerde siyasi parti tercihinizi ne zaman yaparsınız?

- ()1.Seçim kampanyasından önce.
()2.Seçim kampanyası sırasında.
()3.Seçim kampanyasından sonra.
()4.Sandık başında.
()5.Zaten bir siyasi parti tercihim var.

29-27 Mart 1994 yerel seçimlerinde oy kullandınız mı?

- ()1.Evet kullandım.
()2.Seçmen kütüğünde adım yazmıyordu.Kullanamadım.
()3.Hastalık, oturduğum yerleşim biriminin dışında olma gibi sebeplerle oy kullanamadım.
()4.Adayları ve partileri beğenmediğim için oy vermedim.
()5.Benim görüşlerimi ifade eden bir siyasi parti olmadığı için oy kullanmadım.
()6.Babam/eşim/abim oy kullanmama izin vermedi.

30-27 Mart 1994 yerel seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

- ()1.ANAP ()2.DYP ()3.SHP
()4.RP ()5.DSP ()6.CHP
()7.MHP ()8.Büyük Birlik Partisi ()9.Millet Partisi
()10.Yeni Parti ()11.Demokrat Parti ()12.Sosyalist Birlik Partisi
()13.Yeniden Doğuş P. ()14.Bağımsız ()15.Geçersiz oy verdim.

31-Niçin o partiyi tercih ettiniz?

- ()1.Liderini beğeniyorum.
()2.Adayı iyi idi.
()3.Dürüst bir partiydi.
()4.Sisteme alternatifti.
()5.Kötünün iyisiydi.

- ()6.Vaadleri iyiydi.
 ()7.Denenmişti.
 ()8.Kazanma şansı yüksekti.

32-1989 (Genel seçimlerde) Milletvekili seçimlerinde de aynı partiye mi oy verdiniz?

- ()1.Evet.
 ()2.Hayır.
 ()3.Oy kullanmadım.

33-Bugün bir genel seçim olsa hangi partiye oy verirsiniz?

- ()1.ANAP ()2.DYP ()3.SHP
 ()4.RP ()5.DSP ()6.CHP
 ()7.MHP ()8.Büyük Birlik Partisi -BP
 ()9.Millet Partisi ()10.Yeni Parti ()11.Demokrat Parti
 ()12.Sosyalist Birlik Partisi ()13.Yeniden Doğuş P. ()14.Geçersiz oy kullanırım

34-Niçin o partiyi tercih edersiniz?

- ()1.Liderini beğeniyorum.
 ()2.Adayı iyi.
 ()3.Dürüst bir parti.
 ()4.Sisteme alternatif.
 ()5.Kötünün iyisi.
 ()6.Vaadleri iyi.
 ()7.Denenmedi.
 ()8.Kazanma şansı yüksek.
 ()9.Daha öncekilerden hoşnut kalmadım.

35-Yaşınız

- ()1.20-25 ()3.32-37 ()5.44-49
 ()2.26-31 ()4.38-43 ()6.50-55
 ()7.55 ve yukarısı

36-Medeni Durumunuz

- ()1.Bekar
 ()2.Evli
 ()3.Boşanmış/Dul

37-Evli iseniz; eşinizin eğitim durumu

- ()1.Okuma-yazma yok ()2.Okur yazar ()3.İlkokul
 ()4.Ortaokul ()5.Lise ()6.Yüksekokul
 ()6.Lisansüstü.

38-Mesleğiniz

- ()1.Ev hanımı ()3.Memur ()4.İşçi
 ()2.Serbest meslek ()5.Öğrenci ()6.Emekli
 ()7.Diğer.

39-Eğitim durumunuz

- ()1.Ökuma-yazma yok ()2.Okur yazar ()3.İlkokul
 ()4.Ortaokul ()5.Lise ()6.Yüksekokul
 ()6.Lisansüstü.

40-Aylık geliriniz

- ()1.3 milyondan az
 ()2.3-6 milyon
 ()3.6-10 milyon
 ()4.10 milyondan fazla.

41- Oturduğunuz Semt:.....

42-Yetiştirken yaşadığınız yer

- ()1.Köy ()2.İlçe ()3.Kent